

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**İBN KUDÂME'NİN EL-MUĞNÎ ADLI ESERİNDE İMAM
ŞÂFÎ'YE NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ VE TAHİLİ
(CİHAD VE CİZYE BÖLÜMÜ)**

Rıdvan AKYÜZ

21949015

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Aydın TAŞ

Diyarbakır 2024

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı
İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**İBN KUDÂME'NİN EL-MUĞNÎ ADLI ESERİNDE İMAM
ŞÂFİ'YE NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ VE TAHLİLİ
(CİHAD VE CİZYE BÖLÜMÜ)**

Rıdvan AKYÜZ

21949015

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Aydın TAŞ

Diyarbakır 2024

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**İbn Kudâme’nin *el-Muğnî* Adlı Eserinde İmam Şâfî’ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki ve Tahlili (Cihad ve Cizye Bölümü)**” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

.../.../.....

Rıdvan AKYÜZ

ÖN SÖZ

Bilindiği üzere İslâm'ın üç temel unsuru vardır. Bunlar, iman, ibadet ve ahlaktır. Bu temel unsurlardan biri olan fıkıh, ahlak ile beraber dinimizin pratik hâlidir. Fıkıh olmadan İslâm tam anlamıyla yaşanamadığı gibi teorik bir bilgi olmaktan öteye geçemez. Bundan ötürü fıkıh geçmişten günümüze Müslümanların gündemini bir hayli meşgul etmiştir. Hangi ilim dalında şöhret bulursa bulsun âlimler, fıkıhla da uğraşmış, yeri geldiğinde fıkıh alanında özgün eserler de kaleme almışlardır.

Fıkıh alanında yazılan eserler, belirli bir mezhep etrafında yazıldığı gibi bütün mezheplerin görüşlerini delilleriyle beraber ele alan eserler de yazılmıştır. Mukayeseli fıkıh olarak tanımlanan bu eserler, İslâm hukukunun gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu eserlerden biri de Hanbelî fakihlerinden İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* adlı eseridir. İbn Kudâme, eserini yazarken Hanbelî mezhebini esas almış olsa da diğer mezheplerin görüşlerini de zikretmiştir. Mukayeseli fıkıh alanında eser veren yazarlar, mezheplerin temel kaynaklarına erişim noktasında sıkıntı yaşadıkları için hatalı atıflarda bulunabilmektedirler. Bu da eserden istifade edilmesine engel olabilecek etkenlerden biridir. Bu bağlamda İbn Kudâme, *el-Muğnî* adlı eserinde İmam Şâfiî'ye birçok görüş atfetmiştir. Biz de bu çalışmamızda mezkûr eserin Cihad ve Cizye bölümünde İmam Şâfiî'ye atfedilen görüşleri tespit ettikten sonra bu görüşlerin doğruluğunu Şâfiî mezhebinin temel kaynaklarından araştırmaya gayret gösterdik.

Çalışmamız, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. *Giriş* kısmında tezimizin amacı, önemi, metodu ve kaynaklarından bahsettik. *Birinci bölümde* İbn Kudâme'nin hayatı, ilmi kişiliği, ilim çevreleri ve Hanbelî mezhebindeki konumu, eserleri ve *el-Muğnî* adlı eserini anlattık. *İkinci bölümde* ise eserimizin Cihad ve Cizye bölümünde İmam Şâfiî'ye atfedilen görüşleri tespit edip, her bir görüşü ait olduğu başlık altında topladık. Ondan sonra tespit ettiğimiz bu görüşlerin doğruluğunu Şâfiî mezhebinin muteber kaynaklarından tahkik ettik. Sonuç bölümünde ise araştırmalarımız sonucunda elde ettiğimiz bulguları, araştırmacılara sunmaya gayret ettik.

Konunun seçiminden tezin tamamlanmasına dek sürecin her aşamasında yardımlarını eksik etmeyen, bana kıymetli vakitlerini ayıran sayın danışman hocam Prof. Dr. Aydın Taş'a ve tezimin savunma jürisinde yer alarak değerli görüş ve önerileriyle araştırmamın şekillenmesini sağlayan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Metin YİĞİT'e ve Doç. Dr. Mahsum ASLAN'a şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca hayat boyu devam eden eğitim sürecinde bana her zaman destek olan değerli eşime teşekkürü bir borç bilirim. Gayret bizden başarı Allah'tandır.

Rıdvan AKYÜZ

Diyarbakır 2024

ÖZET

İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* Adlı Eserinde İmam Şâfiî'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki ve Tahlili (Cihad ve Cizye Bölümü) adlı bu çalışmada İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* adlı eserinde İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşlerin doğru olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır.

Çalışmamız bir giriş, iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında tezin konusu, önemi, amacı ve metodu ile araştırmada yararlanılan kaynaklarından söz edilmiştir. Birinci bölümde İbn Kudâme'nin hayatı, kişiliği ve Hanbelî mezhebindeki konumu, eserleri ve *el-Muğnî* adlı eserini detaylıca ele aldık. İkinci bölümde eserimizin Cihad ve Cizye bölümünde İmam Şâfiî'ye atfedilen görüşleri tespit edip doğruluğunu Şâfiî mezhebinin muteber kaynaklarından tahkik etmeye çalıştık. Sonuç bölümünde ise araştırmamızın neticesinde elde ettiğimiz bilgileri okuyucuya sunduk.

Anahtar Sözcükler

İslâm Hukuku, İmam Şâfiî, İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Cihad, Cizye.

ABSTRACT

In this study, the Investigation of the Views Related to Imam Shafii in Ibn Qudamah's Work al-Mughni (Jihad And Jizya Section), it is aimed to investigate whether the views related to Imam Shafii in Ibn Qudamah's work al-Mughni are correct.

Our study made up of an introduction, two sections and a conclusion. In the introduction section, the subject, importance, purpose and method of the thesis and the sources used in the research are mentioned. In the first chapter, we discussed Ibn Qudamah's life, scientific personality and position in the Hanbali sect, his works and his work al-Mughni in detail. In the second part, we have tried to identify the views related to Imam Shafii in the Jihad and Jizya section of our work and investigate its accuracy from the reliable sources of the Shafii sect. In the conclusion, we presented the information we obtained as a result of our research to the readers

Key Words

Islâmic Law, Imam Shafi'i, Ibn Qudamah, al-Mughni, Jihad, Jizya.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ	1
0.1. TEZİN ÖNEMİ VE AMACI.....	1
0.2. TEZİN METODU	1
0.3. TEZİN KAYNAKLARI.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN KUDÂME'NİN HAYATI, ESERLERİ VE HANBELÎ MEZHEBİNDEKİ KONUMU

1.1. İBN KUDÂME'NİN HAYATI	4
1.1.1. Doğumu ve İlim Yolculuğu	4
1.1.2. Hocaları.....	5
1.1.3. Talebeleri	6
1.1.4. Zühdü, Takvası, Mücâhid Kişiliği ve Yöneticilerle Olan İlişkisi	7
1.1.5. Vefatı	8
1.2. İBN KUDÂME'NİN ESERLERİ	9
1.2.1. Fıkıh ve Fıkıh Usulü.....	9
1.2.1.1. el-Muğnî	9
1.2.1.2. el-'Umde.....	10
1.2.1.3. el-Muknî' fi'l-fikh	11
1.2.1.4. el-Kâfi	12
1.2.1.5. Umdetü'l- hâzim	12
1.2.1.6. Zevâidü'l-kâfi ale'l-Hırakî	13
1.2.1.7. Ravzatü'n-nâzir ve cünnetü'l-münâzir	13
1.2.1.8. Fıkıhla İlgili Diğer Eserler.....	16
1.2.2. Kelam	16

1.2.2.1. Lüm'atü'l-i'tikâdi'l-hâdî ilâ sebîli'r-reşâd	16
1.2.2.2. Tahrîmü'n-nazar fî kütûbi ehli'l-kelâm	17
1.2.2.3. İsbâtü sıfatı'l-'ulûv	17
1.2.2.4. Zemmü't-te'vîl	17
1.2.2.5. el-Burhân fî beyâni'l-Kur'ân	18
1.2.2.6. Münâzara fî'l-Kur'âni'l-'azîm	18
1.2.3. <i>Hadis</i>	20
1.2.3.1. el-Muhtasar fî Ğarîbi'l-hadîs	20
1.2.3.2. Bülgatü't-tâlibi'l-hasîs min sahîhi 'avâli'l-hadîs	20
1.2.3.3. Muhtasaru İleli'l-hadîs	21
1.2.4. <i>Tasavvuf</i>	21
1.2.4.1. Kitâbü'l-Mütehâbbîne fî'llâh	21
1.2.4.2. er-Rikka ve'l-bükâ	21
1.2.4.3. Kitâbü't-Tevvâbin (Kitâbü't-Tevbe)	22
1.2.4.4. Fazlü yevmi't-Terviye ve 'Arefe	22
1.2.5. <i>Dil ve Ensâb</i>	23
1.2.5.1. el-İstibsâr fî nesebi's-Sahâbe mine'l-Ensâr	23
1.2.5.2. Kün'etü'l-edîb fî'l-garîb	23
1.2.5.3. et-Tebyîn fî ensâbi'l-Kureşiyîn	23
1.2.6. <i>el-Muğnâ Adlı Eserin Ayrıntılı Tanıtımı</i>	24
1.2.6.1. İlmî Konumu	24
1.2.6.2. İçeriği	25
1.2.6.3. Kaynakları	27
1.2.6.4. Üzerine Yapılan Çalışmalar	28
1.3. İBN KUDÂME'NİN HANBELİ MEZHEBİNDEKİ KONUMU	29

İKİNCİ BÖLÜM

İMAM ŞÂFİ'YE NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ VE TAHLİLİ

(CİHAD VE CİZYE BÖLÜMÜ)

2.1. CİHAD BÖLÜMÜ	33
2.1.1. <i>Nafile Cihada Katılmak İçin Velinin İznini Almak</i>	33
2.1.2. <i>Borçlunun Cihada Katılması</i>	34
2.1.3. <i>Ehl-i kitâp ve Mecûsîlerle Yapılan Cihad</i>	34
2.1.4. <i>Savaş Esnasında Komutandan İzin Almak</i>	35
2.1.5. <i>Savaş Esirleri</i>	35
2.1.6. <i>Savaş Ganimetlerinin Taksimi</i>	39
2.1.7. <i>Düşmanla Yapılan Emân Antlaşması</i>	45
2.1.8. <i>Ganimet Malları</i>	50

2.1.9. Savaş Teknik ve Usûlleri ile İlgili Hükümler	70
2.1.10. Hüdne Antlaşması, Râhip, Yaşlı, Çiftçi ve Sakatların Öldürülmesi, Köle-Cariye vb. Konular.....	73
2.2. CIZYE BÖLÜMÜ	87
2.2.1. Cizyenin Alındığı Kimseler	87
2.2.2. Cizyenin Miktarı ve Muhtelif Konular.....	88
SONUÇ	94
KAYNAKÇA	97

KISALTMALAR

b.	: Bin, İbn
r.a.	: Radıyallahu anh
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
Km.	: Kilometre
ö.	: Ölüm Tarihi
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
thk.	: Tahkik Eden
vb.	: Ve benzeri
ts.	: Tarihsiz

GİRİŞ

0.1. TEZİN ÖNEMİ VE AMACI

Fakihler, gerek tek bir mezhebi gerekse birden fazla mezhebi esas alarak fıkıh alanında özgün eserler yazmışlardır. Mukayeseli fıkıh olarak da ifade edilen ikinci tür eserler, okuyucuya konu hakkında birden fazla mezhebin görüşünü okuma imkânı sağladığından ötürü öteden beri araştırmacıların dikkatini çekmiştir.

Bu tür eserlerden biri de Hanbelî fakihlerinden İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* adlı kitabıdır. Belki de *el-Muğnî* mukayeseli fıkıh alanında yazılan kapsamlı eserlerin başında gelir. Bu tür eserlerden istifade ederken mezheplere ve mezhep imamlarına atfedilen görüşlerin doğruluğunu tespit etmek okuyucu için bir hayli zordur. Bundan dolayı *el-Muğnî* gibi eserlerde başka mezheplere nispet edilen görüşlerin tahkik edilmesi ihtiyacı doğmuştur. İşte biz bu çalışmada İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* adlı eserinde İmam Şâfiî'ye atfedilen görüşlerin doğruluğunu tespit etmeye çalıştık. Amacımız, mezkûr eserden istifade etmek isteyenlerin doğru bilgiye ulaşmasını sağlamak ve böylece bir nebze de olsa İslâm'ın hayata yansımaları olan fıkıh ilmine katkıda bulunmaktır.

0.2. TEZİN METODU

Araştırmanın ilk aşamasında İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* adlı eserinin Cihad ve Cizye bölümünü baştan sona okuyup taradık. İkinci aşamada İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşleri tespit ettikten sonra bahse konu olan görüşün Arapçasını, daha sonra tırnak içinde tercümesini verdik. Tercümede İmam Şâfiî dışında Arapça ibarede geçen âlimlerin isimlerini saymak yerine üç nokta ile belirttik. Son aşamada ise nispet edilen görüşün doğru olup olmadığını, var ise İmam Şâfiî'nin eserlerinden yok ise Şâfiî mezhebinin mutemed kaynaklarından araştırdık.

Eserimizde İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşleri, konularına göre tasnif edip toplam görüş sayısının bilinmesi için görüşleri numaralandırdık. Şayet atfedilen görüş konu başı değil de alt başlık olarak zikredilmiş ise Arapça ibarenin başına üç

nokta bıraktık. Arapça ibarede anlaşılmayan kavramlar var ise, konunun tam olarak anlaşılması için köşeli parantez içinde kısa bir şekilde açıklamasına yer verdik.

Çalışmamızın kapsamı, İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşler olsa da eserin bazı yerlerinde “Ashâbü'sh-Şâfiî” (İmam Şâfiî'nin arkadaşları) ifadesi geçmektedir. Bununla muhtemelen Şâfiî mezhebi kastedilmiştir. Biz de bundan dolayı Şâfiî mezhebine atfedilen görüşlerin tahkikini verirken “Şâfiî mezhebi” ifadesini kullandık. Böylece okuyucu zikredilen görüşün, İmam Şâfiî'ye değil Şâfiî mezhebine ait olduğunu bilecektir.

İslâm âlimleri, eserlerinde atıf yaparken olabildiğince şeffaf olmaya çalışmış, genel olarak muhalif bile olsa insafılı olmayı kendilerine düstûr edinmişlerdir. Şüphesiz İbn Kudâme de diğer âlimler gibi bu hassasiyeti taşımaktadır. Lakin bu hassasiyete rağmen İslâm âlimlerinin eserlerinde hatalı atıfların olması kaçınılmazdır. Şüphesiz, İbn Kudâme'nin *el-Muğni* adlı eseri de bundan nasibini almıştır. Biz, tahkik ettiğimiz görüşlerden İmam Şâfiî'ye ait olanları “bu görüşün nispeti isabetlidir”, hatalı olanları ise “bu görüşün nispeti hatalıdır” ifadeleriyle belirttik. Herhangi bir görüşün hatalı atfedilmesinin sebebini tespit etmemiz durumunda bunu belirttik.

0.3. TEZİN KAYNAKLARI

Çalışmamızda İbn Kudâme'nin *el-Muğni* adlı eserinin Cihad ve Cizye bölümünde İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşleri tahkik etmek için aşağıdaki eserlerden yararlandık.

1. Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî (ö. 204/820), *el-Üm*
2. Ebû İbrahim İsmâil b. Yahyâ el-Müzenî (ö. 264/878), *el-Muhtasar*
3. Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Basrî el-Mâverdî (ö. 450/1058), *el-Hâvi'l-kebîr*
4. Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî eş-Şîrâzî (ö. 476/1083), *el-Mühezzeb fî fîkhi'l-İmâm eş-Şâfiî*
5. Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî eş-Şîrâzî (ö. 476/1083), *et-Tenbîh fî'l-fîkhi'sh-Şâfiî*

6. Ebû'l-Me'âlî 'Abdumelik b. 'Abdullâh el- Cuveynî (ö. 478/1085), *Nihâyetu'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*
7. Ebû'l-Mehâsin 'Abdulvâhid b. İsmâ'îl er-Rûyânî (ö. 502/1108), *Bahru'l-mezheb*
8. Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî (ö. 505/1111), *el-Vasît fî'l-mezheb*
9. Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ' el-Beğâvî (ö. 516/1122), *et-Tehzîb fî fikhi'l-Îmâm eş-Şâfi'î*
10. Ebû'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim b. Es'ad el- el-Îmrânî (ö. 558/1163), *el-Beyân fî fikhi'l-Îmâm eş-Şâfi'î*
11. Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277), *Ravzatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-muftîn*
12. Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277), *Minhâcu't-tâlibîn*
13. Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277), *el-Mecmu' şerhu'l-Muhezzeb*
14. Ebû'l-'Abbâs Necmuddîn Ahmed b. Muhammed b. 'Alî el-Ensârî İbnu'r-Rif'a (ö. 710/1310), *Kifâyetu'n-nebîh fî şerhi't-Tenbîh*
15. Ebû Muhammed 'Abdurrahîm b. el-Hasen el-İsnevî (ö. 772/1370), *el-Mühimmât fî şerhi'r-Ravda ve'r-Râfi'î*
16. Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Muhammed Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 926/1277), *Esne'l-metâlib fî şerhi Ravdi't-tâlib*
17. Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed eş-Şâfi'î el-Hatîb eş-Şirbînî (ö. 977/1570), *Muğnî'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN KUDÂME'NİN HAYATI, ESERLERİ VE HANBELÎ MEZHEBİNDEKİ KONUMU

1.1. İBN KUDÂME'NİN HAYATI

1.1.1. Doğumu ve İlim Yolculuğu

Tam adı Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme b. Mikdâm b. Nasr el-Makdisî el-Cemmâ'îlî ed-Dımaşkî es-Sâlihî el-Hanbelî olan İbn Kudâme, hicrî 541 yılının Şâban (Ocak 1147) ayında günümüzde Kudüs'ün 63 km kuzeyinde yer alan, Nablus'ta dünyaya geldi. İbn Kudâme, ilimle şöhret bulmuş Kudâme ailesine mensuptur. Aslen Filistin'in Nablus yakınlarındaki Cemmâil köyünden olan Kudâme ailesi (Âl-i Kudâme, Benî Kudâme) 6./12. yüzyılın ortalarında Dımaşk'a göç etmiş ve yaklaşık üç buçuk asır boyunca İslâm düşünce ve kültür tarihinde, özellikle Hanbelî mezhebi tarihinde büyük rol oynamıştır. Aileye ismini veren Kudâme b. Mikdâm el-Makdisî'nin soyu Hz. Ömer'e dayanır.¹ İbn Kudâme, kendi döneminin en tanınmış Hanbelî hukukçularından biridir. Fıkıh bilgisi yanında kelâm, hadis, hilâf, ferâiz, ensâb, Arap dili ve edebiyatı gibi alanlarda da derin bilgiye sahiptir. Kendisine Muvaffakuddin lakabının verilmesinin sebebi, yazdığı şiirlerde “muvaffak” mahlasını kullanmasından dolayıdır.²

Kendi döneminde Hanbelî mezhebinin şeyhi, imamı olarak tanınan İbn Kudâme, ailesiyle beraber Dımaşk'a hicret ettikten sonra ilim yolculuğuna başladı.³ İlk eğitimini babasından aldı. Daha erken yaşta Kur'ân'ı ve sonradan *el-Muğnî* adlı eseriyle şerh edeceği Hırakî'nin (ö. 334/946) *el-Muhtasar fi'l-fikh* adlı eserini

¹ Ferhat Koca, “Kudâme Ailesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 26/310-311.

² Ferhat Koca, “İbn Kudâme, Muvaffakuddin” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/139-142.

³ Muhammed ez-Zühaylî, *Merci'u'l-'ulûmi'l-İslâmiyye* (Dımaşk: Maṭba'atu's-Sabah, ts.), 450.

hıfzetmiştir. İbn Kudâme, babası vefat ettikten sonra eğitimine ağabeyi Ebu Ömer Muhammed'in (ö. 607/1211) yanında devam etti. İbn Kudâme'nin âlim kimliğinin yanında şâir kimliği de ön plana çıkmaktadır. O şiirlerinde "muvaffak" lakabını müsteâr isim olarak kullanmıştır.⁴

Bütün İslâm âlimleri gibi İbn Kudâme de ilim uğrunda yolculuk yapmıştır. Bu ilim yolculuğunda ilk durağı da o dönemin en büyük ilim merkezlerinden biri olan Bağdat olmuştur. Nitekim 561/1166 veya 563/1168 yılında Hafız Abdulğânî ile Bağdat'a gitmiş, orada bulunan âlimlerden ders almıştır. 571/1176 yılında hac vazifesini îfâ etmek için Mekke'ye gitmiş, Mekke'den döndükten sonra Bağdat'ı ziyaret etmiştir. Daha sonra tekrar Dımaşk'a dönmüş ve vefatına kadar burada kalmıştır.⁵

1.1.2. Hocaları

İbn Kudâme'nin hocalarını kısaca tanıtalım.

Abdulkâdir-i Geylânî (ö. 562/1166): İbn Kudâme, Bağdat'da zamanın büyük mutasavvıfı Abdulkâdir-i Geylânî'den ders almıştır. Abdulkâdir-i Geylânî'nin vefatından 40 gün önce onun ders halkasına girmiş ve ona intisap etmiştir. O amcaoğlu Hafız Abdulğânî ile beraber Abdulkâdir-i Geylânî'nin medresesinde kalmış ve ondan tasavvuf dersi almışlardır.⁶

Ebü'l-Feth İbnü'l-Mennî (ö. 583/1187): İbn Kudâme, Bağdat'ta olduğu dönemde Ebü'l-Feth İbnü'l-Mennî'den ders almıştır. Ondandır usûl ve fîrû' ilimlerini öğrenmiştir. İbnü'l-Mennî'den kıraât dersi de almış, onun yanında Ebû Amr kıraatini okumuştur.⁷

⁴ Ferhat Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", 20/139-142.

⁵ Zuhaylî, *Merci 'u'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*, 450-451.

⁶ Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 22/166.

⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 22/166.

Ebü'l-Fazl Abdullah b. Ahmed b. Muhammed et-Tûsî: İbn Kudâme, Musul'a gittiğinde oranın ünlü hatibi, büyük Muhaddis Ebü'l-Fazl Abdullah b. Ahmed b. Muhammed et-Tûsî'den hadis dersleri aldı.⁸

Mübârek b. Ali b. Hüseyin et-Tabbâh (ö. 575/1180): İbn Kudâme, 571/1176 yılında hac vazifesini ifâ etmek için Mekke'ye gitmiş, orada Hanbelî âlimi Mübârek b. Ali b. Hüseyin et-Tabbâh'ın derslerine katılmıştır. Mekke'de kaldığı sürede Meşihât makamına gelmiştir.⁹

Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200): İbn Kudâme, Bağdat'ta bulunduğu sırada Şeyhü'l-İslâm Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin ders halkalarına katılmış ve ondan hadis dersleri almıştır.¹⁰

Diğer hocaları: İbn Kudâme'nin saydığımız hocaları dışında da birçok hocası vardır. Örnek olarak şunları zikredebiliriz: Esed b. Munecâ b. Berekât (ö. 695/1296), Ebü'l-Abbas el-Merki'ânî, İbnü'l-Haşşâb (ö. 567/1172), Ebü'l-Hayr el-İsfehânî, Ebû Ali er-Rahbî, İbnü't-Tâc, Ebû Mansûr İbnü'd-Dâmegânî, Ebû Bekr el-Bağdâdî el-Bezzâz, Ebû'l-Îzz b. Ebî Harb, Ebû Muhammed el-Mevsîlî, İbn Ebû Asrûn (ö. 585/1189), Ebû Tâlib es-Sayrafî, Ebü'l-Meâlî Abdullah b. Abdurrahman es-Sülemî, Ebü'l-Mekârim Abdullah b. Muhammed el-Ezdî vs.

İbn Kudâme'nin erkek hocaları yanında Ümmü Ateb el-Vehbâniyye, Fahru'n-nisâ en-Nehrevânî, Fahru'n-nisâ el-Bağdâdî gibi kadın hocaları da vardır.¹¹

1.1.3. Talebeleri

İbn Kudâme'nin birçok âlimin yetişmesinde rolü vardır. Yaşadığı dönemin birçok önemli şahsiyeti kendisine talebelik etmiştir. Bu isimleri şöyle sıralayabiliriz: Yeğeni Şeyh Şemseddin b. Ebî Ömer ve el-Merâtîbî gibi âlimler ondan fıkıh dersleri

⁸ Ebü'l-Ferec Zeynüddîn 'Abdurrahmân b. Ahmed b. 'Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile* (Riyad: Mektebetu'l-'Ubeykân, 2005), 3/283.

⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 22/166.

¹⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 21/367.

¹¹ Bedr ibn Abdullah Bedr, "Mukaddime", *İsbâtü sıfati'l-'ulüv*, mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdîsî (Kuveyt: Dâru's-Selefiyye, 1986), 10-16.

almışlardır. Debisî, Ziyâeddin el-Makdisî, el-Hâfız el-Münzirî gibi âlimler ondan hadis dersleri almışlardır.¹²

İbn Kudâme'nin ilim meclisinde bulunanların sayısı oldukça fazladır. Burada bir kısmını zikredeceğiz: Abdulganî el-Makdisî, Ebû Muhammed Safiyyüddin İshak b. İbrâhim eş-Şakrâvî, Zeynüddin Ebu'l-Abbas el-Makdisî, Ebû Muhammed Şerefuddin Hasan b. Abdullah el-Makdisî, Ebü's-Safâ Halîl b. Ebû Bekir el-Merâgî, Şemsüddîn Ebu'l-Ferec el-Makdisî, Ebû Muhammed Bahâeddin Abdurrahmân b. İbrâhim el-Makdisî, Ebû Şâme el-Makdisî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Rezîn el-Havrânî, Ebü'l-Ferec İbn Kudâme.¹³

1.1.4. Zühdü, Takvası, Mücâhid Kişiliği ve Yöneticilerle Olan İlişkisi

İbn Kudâme'nin takva ve hayâ abidesi, ilmiyle âmil bir âlim olduğuna dair elimizde çok nakil bulunmaktadır. Tarihçi İbn Kesîr (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-nihâye* adlı eserinde İbn Kudâme'nin biyografisini anlatırken şunları söylemektedir: “İbn Kudâme, birçok ilimde derinleşmekle beraber o, zühd, takva, alçakgönüllülük, güzel ahlak, cömertlik, hayâ ve vera' gibi hasletlere sahipti. Çok Kur'an okur, nâfile namaz ve oruçlara ihtimam gösterirdi. O Selef-i Sâlihîn yolundan giden bir zâttı.” İbn Kesir, bu hasletleri saydıktan sonra İmam Şâfiî'nin (ö.204/820) şu sözünü nakletmiştir: “İlmiyle amel eden âlimler, Allah'ın dostu değilse, ben Allah için başka dost bilmiyorum.”¹⁴

Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 654/1256), İbn Kudâme hakkında şunları söylediği rivayet edilmektedir: İbn Kudâme, birçok ilimde kendi döneminin imamıydı. Yaşadığı dönemde onun kadar zühd sahibi ve takvalı kimse yoktu. Hayâ sahibi, alçakgönüllü, cömert ve güzel ahlak sahibiydi. Onu gören sahabeyi görür gibi olurdu.¹⁵

¹² İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/297.

¹³ Bedr ibn Abdullah Bedr, “Mukaddime”, 16-20.

¹⁴ Ebü'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer b. Kesîr ed-Dimeşkî İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah Muhaysin et-Türkî (Mısır: Dâru Hecer, 1997), 17/117.

¹⁵ İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/284.

İbn Kudâme'nin ilmiyle amel eden ve çevresi tarafından sevilen ve hocalarına ilmî açıdan destek olan biri olduğuna dair başka bir nakil de hocası İbnü'l-Mennî'nin onu hep yanında tutmak istediğine dair olan nakildir. İbn Kudâme, hacdan döndükten sonra Bağdat'ta ilim öğrenmeye devam etmiştir. Dımaşk'a dönmeye niyet eden İbn Kudâme'ye hocası Bağdat'ın kendisine ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Hâlbuki o dönem Bağdat ilim merkezlerinin başında gelir ve âlimlerde dolu bir yerdir. Bu nakil İbn Kudâme'nin hocaları tarafından ne kadar takdir edildiğini göstermektedir.¹⁶

İbn Kudâme'nin âlim kimliğinin yanında mücâhid kimliği de vardır. O toplumsal sorunlara karşı duyarlı bir âlimdi. Yaşadığı dönem, Haçlıların İslâm âlemini işgal ettiği, Müslümanların topraklarını tarumar ettikleri bir dönemdir. İbn Kudâme'nin anlayışına göre âlimin yeri sadece camiiler veyâhut zikir ve ilim meclisleri değil, yeri geldiğinde Cihat meydanları da olmalıdır. Bundan ötürü Kudüs'ü özgürleştirmek uğruna Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin 583/1187 yılında Haçlılar'a karşı başlattığı sefere katılmıştır. Hatta Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin savaş esnasında İbn Kudâme'ye otağında konaklaması için çadır tahsis ettiği de rivayet edilmektedir.¹⁷

İbn Kudâme yaşadığı dönemin yöneticileriyle de sıcak ilişkiler kurmuştur. Dımaşk'ta bulunan Eyyubî sultanlarıyla iyi ilişkileri olmuş ve onların takdirini kazanmıştır. Emeviyye Camii'nde Hanbelî mezhebi için bir kürsünün kurulması da bunun en açık tezahürüdür. Böylece İbn Kudâme, uzun bir müddet bu kürsüde ilmî faaliyetlerini sürdürme imkânı bulmuştur.¹⁸

1.1.5. Vefatı

Muvaffakuddin İbn Kudâme, bir bayram sabahı Şevval 620 (Ekim 1223) tarihinde seksen yaşında Dımaşk'ta vefat etmiş, yıllarca imam-hatiplik görevini yaptığı Muzafferî Camii'nin yanındaki Kâsiyûn Mezarlığı'na defnedilmiştir. Cenazesinde mezarlık yolları dolup taşmış, izdiham olmuştur. Vefatından dolayı

¹⁶ İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/287.

¹⁷ Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", 20/139-142.

¹⁸ Ahmet Çetinkaya - Recep Kılıç, "İbn Kudâme'nin Hanbelî Mezhebi İçerisindeki Yeri ve el-Muğnî Adlı Eseri", *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi* 8/1 (Ocak 2022), 429.

birçok âlim üzüntü duymuştur. Hatta Bağdatlı Kâtib Hammad'ın şöyle dediği nakledilir: “*Bayram gecesinde rüyamda Dimaşk Camii'nden Hz. Osman'ın Mushafının semaya yükseldiğini gördüm ve bunun ardından üstüme şiddetli bir üzüntü çöktü, bayram günü de İbn Kudâme vefat etti.*”¹⁹ Vefatından sonra kendisi hakkında birçok salih rüya görüldüğü nakledilmektedir.²⁰

1.2. İBN KUDÂME’NİN ESERLERİ

İbn Kudâme fıkıh, fıkıh usulü, kelâm, hadîs, dil ve zühd gibi birçok alanda eserler kaleme almıştır. Ona nisbet edilen 50 küsur eser bulunmaktadır. İbn Kudâme'nin en çok eser verdiği alanlar hiç şüphesiz fıkıh, fıkıh usulü ve kelimadır. En meşhur eserleri ise fıkıh ve fıkıh usulü alanında yazmış olduklarıdır.

İbn Kudâme'nin eserlerini tanıtalım.

1.2.1. Fıkıh ve Fıkıh Usulü

1.2.1.1. el-Muğnî

Tam ismi *el-Muğnî şerhu Muhtasari'l-Hırakî* olan ve çalışmamızda konu edindiğimiz bu eser, İbn Kudâme'nin fıkıh alanında yazdığı en meşhur eseridir. Adından da anlaşıldığı üzere bu eser Hanbelî mezhebinin en muteber metinlerinden olan Hırakî'nin *el-Muhtasar fi'l-fikh* isimli meşhur kitabına şerh mahiyetinde yazılmıştır. *el-Muğnî*, *el-Muhtasar*'ın en meşhur ve en kapsamlı şerhidir. Tezimiz ana kaynağı olduğu için aşağıda hakkında detaylı bilgi verilecektir.

¹⁹ İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/297.

²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 17/118.

1.2.1.2. el-'Umde

Tam adı *'Umdetü'l-fikh 'alâ mezhebi'l-Îmâm Ahmed* olan bu eseri, İbn Kudâme Hanbelî mezhebini öğrenmek isteyen ve başlangıç seviyesinde olan ilim talebeleri için yazmıştır.²¹ İbn Kudâme, bu eserinde farklı mezheplerin görüşlerine yer vermemiş, Hanbelî mezhebinde tercih ettiği görüşü detaylara inmeden sade bir üslupla ilim talebelerine sunmuştur.²²

İbn Kudâme, bazı dostlarının kendisinden ilim talebelerinin kolay ezberleyebileceği kısa bir fıkıh metnini kaleme almasını teklif ettiğini, onun da bu teklife icabet ettiğini ve *el-'Umde* isimli eserini yazdığını ifade etmektedir. İbn Kudâme, bu eserinde esas aldığı görüşlerin delillerine çok az değinmiştir. Nitekim kendisi de kitabının mukaddimesinde şöyle demektedir; *“Bereket olması ve görüşlerime dayanak olması için kitabımda bazı hadisleri zikrettim. Zikrettiğim hadisleri de sahih olanlardan seçtim.”*²³

Bu esere, birçok şerh yazılmıştır. İbn Kudâme'nin öğrencisi İbrâhim el-Makdisî (ö. 624/1227), *'Umde*'yi *el-'Udde şerhu'l-'Umde* ismiyle şerh etmiştir. Eser, ilk defa 1960'da Muhibbuddin el-Hatib tarafından neşredilmiştir. Yine *şerhu'l-'Umde* ismiyle mezkûr esere birçok şerh yazılmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir; İbn Teymiyye *Şerhu'l-'Umde fi'l-fikh*, Abdülmü'min b. Abdülhak el-Katîi (ö. 739/1338) *Şerhu'l-'Umde*,²⁴ yine son dönem selefi âlimlerden Abdullâh b. Abdilaziz el-Cibrîn *Şerhu 'Umdeti'l-fikh* ismiyle şerh yazmıştır.

'Umde'yi manzum hale getiren âlimler de olmuştur. Bunlardan biri Hanbelî hukukçulardan Sâlih b. Hasan el-Buhûtî'dir. *'Umde*'yi *Vesîletü'r-râğıb li-'Umdeti't-tâlib* adıyla manzum hale getirmiştir.²⁵

²¹ Abdülkâdir İbn Bedrân, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-Îmâm Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981), 430.

²² Koca, “İbn Kudâme, Muvaffakuddin”, 20/139-142.

²³ Bahâuddin el-Makdisî Ebû Muhammed Bahâeddin Abdurrahman b. İbrahim, *el-'Udde şerhu'l-'Umde*, thk. Ahmed b. Ali (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2003), 11.

²⁴ Koca, “İbn Kudâme, Muvaffakuddin”, 20/20/139-142.

²⁵ Abdülazim Mahmud ed-Dîb, “Buhûtî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/385-386.

1.2.1.3. el-Mukni' fi'l-fıkh

İbn Kudâme, bu eserini fıkıh eğitiminde orta seviyede olan ilim talebelerine bir ders kitabı mahiyetinde yazmıştır. Eserin tam ismi *el-Mukni' fi fıkhı'l-İmâmi Ahmed b. Hanbelî*dir. İbn Kudâme, eserin mukaddimesinde şöyle demektedir: “*ilmi büyük, hacmi küçük, kolay ezberlenebilir ve okuyucuyu ikna etsin diye kitabımı ne uzun tuttum ne de kısa, hacmi büyük olmasın diye delillere değinmeden görüşleri zikrettim.*”²⁶

İbn Kudâme, bu eseriyle Hanbelî mezhebindeki görüşleri toplamayı hedeflemiştir. Bundan dolayı eser, Hanbelî fakihleri tarafından ciddi rağbet görmüş, *el-Mukni'* üzerine birçok şerh ve haşiye yazılmıştır.²⁷ Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin başta gelen talebelerinden ve Hanbelî mezhebinin büyük fakih İbn Müflih, *el-Mukni'*yi sekiz cilt halinde *el-Mubdi' Şerhu'l-Mukni'* ismiyle şerh etmiştir.²⁸ *el-Mukni'*nin en kapsamlı şerhi olma niteliğini taşımaktadır.

Hanbelî âlimi Haccâvî *el-Mukni'*yi *Zâdü'l-müstakni'* ismiyle özetlemiş, son dönem Suudî-Selefî âlimlerden Muhammed b. Sâlih el-Useymin ise bu esere *eş-Şerhu'l-mümti' 'alâ Zâdi'l-müstakni'* adında bir şerh yazmıştır. Bu şerh, Muhammed b. Sâlih el-Useymin'in en hacimli eseridir.²⁹ *el-Mukni'*ye şerh yazanlar arasında İbn Kudâme'nin yeğeni Ebü'l-Ferec İbn Kudâme (ö. 682/1283) de vardır. Ebü'l-Ferec İbn Kudâme, amcasının *el-Mukni'* eserini *eş-Şerhu'l-kebîr* ismiyle şerh etmiştir. Bundan dolayı Hanbelî mezhebinin müteahhir dönem âlimleri tarafından kendisine “sâhibü's-şerh” lakabı verilmiştir. Bu eser, Ebü'l-Ferec İbn Kudâme'nin günümüze ulaşan tek eseridir.³⁰

²⁶ Ebü Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Mukni' fi fıkhı'l-İmâmi Ahmed b. Hanbelî*, thk. Yasin Mahmud el-Hatib (Cidde: Mektebetü's-Sevâdî, 2000), 21.

²⁷ Koca, “İbn Kudâme, Muvaffakuddin”, 20/139-142.

²⁸ Ferhat Koca, “İbn Müflih, Şemseddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/217-218.

²⁹ Ertuğrul Boynukalın, “el-'Useymin, Muhammed b. Sâlih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2019), Ek-2./625-626.

³⁰ Ferhat Koca, “İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/138-139.

1.2.1.4. el-Kâfi

Tam ismi *el-Kâfi fî fikhi'l-Îmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel* olan bu eserde İbn Kudâme, İmam Ahmed b. Hanbel'den gelen bütün rivayetleri zikretmektedir. Rivayetlerle beraber her bir rivayetin delilini de ayrıca vermektedir. İbn Kudâme, eserinin mukaddimesinde şöyle demektedir: “*İmamların imamı, ümmetin rabbânî âlimi İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî'nin fıkıh mezhebi üzerine bu kitabı yazmak için istihâreye yattım. İstihâre sonucu bu kitabı ne uzun ne kısa, talebeye kâfi, okuyucuyu iknâ edici bir üslupla hükümleri delilleriyle beraber içerecek şekilde yazdım.*”³¹

el-Kâfi, İbn Kudâme'nin muhtasar olarak yazdığı *el-'Umde* ve *el-Mukni* 'adlı eserlerinin genişletilmiş hâlidir. Müellifin talebesi ve yeğeni Ziyâeddin el-Makdisî, eserde geçen hadisleri tahriç etmiştir. Bu çalışmanın ismi *eş-Şâfi fî's-sünen 'ale'l-Kâfi* olup bir nüshası Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'de kayıtlıdır. (Mecâmî', nr. 21/1, vr. 1-55).³²

1.2.1.5. Umdetü'l- hâzim

Tam ismi *Umdetü'l-hâzim fî'z-zevâid 'alâ Muhtasari İbni'l-Kâsım* veya *Kitâbü'l-Hâdi ve Umdetü'l-hâzim fî'z-zevâid alâ Muhtasari İbni'l-Kâsım* olan bu eseri İbn Kudâme, Hanbelî hukukçulardan Ebû Ya'lâ'nın (ö. 458/1066) talebesi, Abdülkâdir-i Geylânî'nin hocası Ebü'l-Hattâb el-Kelvezânî el-Bağdâdî'nin (ö. 510/1116) *el-Hidâye* eserinden hülâsâ etmiştir. Ebü'l-Kâsım el-Hırakî'nin Hanbelî fikhına dair yazdığı *el-Muhtasar* eserinde geçmeyen meseleleri toplamaya çalışmıştır.³³

³¹ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Kâfi fî fikhi'l-Îmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), 1/14.

³² Mehmet Efendioğlu, “Ziyâeddin el-Makdisî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/491-495.

³³ Nureddin Tâlib, “Mukaddime”, *Umdetü'l-hâzim fî'l-mesâ'ili'z-zevâ'id 'an Muhtasari Ebi'l-Kâsım*, mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (Katar: İdâretu'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 2007), 5-6.

1.2.1.6. Zevâidü'l-kâfi ale'l-Hırakî

İbn Kudâme, Hırakî'nin *el-Muhtasar*'ında geçmeyen bazı meseleleri tespit ettikten sonra bu kitabı yazmıştır.³⁴ Bu eser, Ebû Zekeriyâ es-Sarsarî (ö. 656/1258) tarafından manzum hale getirilmiştir.³⁵

1.2.1.7. Ravzatü'n-nâzır ve cünnetü'l-münâzır

Tam adı *Ravzatü'n-nâzır ve cünnetü'l-münâzır fî usûli'l-fikh 'alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed* olan bu eser İbn Kudâme'nin Hanbelî mezhebinin fıkıh usulüne dair yazdığı en meşhur eseridir. Bu kitap, Hanbelî hukukçular tarafından ciddi rağbet görmüş, üzerine birçok şerh, haşiye ve ta'lik çalışması yapılmıştır. Mezkûr eser Hanbelî mezhebinin literatüründe önemli bir konuma sahip olduğu için Hanbelî âlimler tarafından takdir edilmiştir. Öyle ki Hanbelî âlimlerden “usûl kitapları arasında *Ravzatü'n-nâzır*, fûrû kitapları arasında *el-Mukni*' mertebesindedir” diyenler bile olmuştur.³⁶

İbn Kudâme, eserini yazarken Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *el-Müstasfâ*'sını esas aldığı ifade edilmektedir. İki eserin mukaddimeleri arasında benzerlik bulunması ve ikisinde de mantık ilminden söz edilmesi İbn Kudâme'nin Gazzâlî'nin fıkıh usulü anlayışından etkilendiğini göstermektedir. İbn Kudâme'nin eserini yazarken kullandığı kelimeler ve ele aldığı meseleler gösteriyor ki *el-Müstasfâ*, *Ravzatü'n-nâzır*'ın kaynaklarının başında gelmektedir. Öyle görünüyor ki Şâfiî-Mütekellimîn usul anlayışı *Ravzatü'n-nâzır* yoluyla Hanbelî usulüne geçmiştir. Bazı kaynaklarda eserin *el-Müstasfâ*'nın bir özetinden ibaret olduğu söylene de İbn Kudâme'nin eserinde Gazzâlî'ye birçok konuda muhalefet etmesi ve *el-Müstasfâ*'dan söz etmemesi bunun aksini ispatlamaktadır.³⁷

³⁴ Koca, “İbn Kudâme, Muvaffakuddin”, 20/139-142.

³⁵ Cemâleddîn Ebû Zekeriyâ es-Sarsarî, *Vâsıtâtü'l-İkdi's-semîn ve 'umdetü'l-hâfizi'l-emîn* (Kuveyt: Dâru Esfâr, ts.).

³⁶ Abdülkadir İbn Bedrân, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 464.

³⁷ Ferhat Koca, “Ravzatü'n-nâzır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/476-477.

Eser, Hanbelî fıkıh usulü alanında yazılan ilk eserlerden olduğu için Hanbelî hukukçuların nazarını celbetmiş ve kendisinden sonra yazılan usûl eserlerine kaynak olmuştur. Bundan dolayı kitap birçok çalışma ve araştırmaya konu olmuştur. *Ravzatü'n-nâzır* üzerine birçok şerh ve çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazılarını kısaca zikretmek istiyoruz.

1. Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ebü'l-Feth el-Ba'î, (ö.709/1309) *Telhîsu Ravzati'n-nâzır*

el-Mukni'nin de şârihlerinden olan fakih ve dil bilgini Ebû Abdullah Ebü'l-Feth el-Ba'î *Ravzatü'n-nâzır*'ın mukaddimesine dokunmamış, tertip ve üslubunu koruyarak *Ravzatü'n-nâzır*'ı ihtisâr etmiştir.³⁸

2. Necmeddin et-Tûfî (ö.716/1316), *el-Bülbül fi usûli'l-fikh*

Tufî, bu muhtasar şerhi yazmış ve ayrıca onu şerh etmiştir. Bu şerh Abdullah b. Abdülmuhsin Et-Türki tarafından tahkik edilip üç cilt olarak basılmıştır. Abdülkâdir b. Bedrân mezkûr şerhe *Nüzhetü'l-hâtiri'l-âtır* ismiyle şerh ve ta'lik çalışması yapmıştır. Bu çalışma bilindiği anlamıyla tam bir şerh değildir. Fıkıh usulüne yeni başlayan talebelere zor gelebilecek bazı muğlak meseleleri aydınlatıcı mahiyette ta'lik çalışması olarak adlandırılması daha uygundur.³⁹ Necmeddin et-Tûfî, mantık ilminin fıkıh usulüne özgü bir ilim olmadığı, kendisi gibi İbn Kudâme'nin de mantık ilminde uzman olmadığını düşündüğünü ve üzerinde çalıştığı nüshâda mantıkla ilgili mukaddimenin bulunmamasından dolayı şerhinde *Ravzatü'n-nâzır*'ın mantık mukaddimesine yer vermediğini ifade etmektedir.⁴⁰

3. Muhammed Emîn b. Muhtâr eş-Şinkîî (ö. 1392/1974), *Müzekkire fi usûli'l-fikh*

Muhammed Emîn eş-Şinkîî bu eserini ders kitabı niteliğinde yazmıştır. İbn Kudâme, her ne kadar Hanbelî olsa da *Ravzatü'n-nâzır*'ı Gazzâlî'nin *el-Müstaşfâ*'sından etkilenerek yazmıştır. Muhammed Emîn eş-Şinkîî ise şerhini

³⁸ Koca, "Ravzatü'n-nâzır", 34/476-477.

³⁹ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Aḥmed b. Muḥammed b. Kudâme el-Cemmâ'î İbn Kudâme el-Makdisî, *Ravzatü'n-nâzır ve cünnetü'l-münâzır* thk. Şa'bân Muhammed İsmail (Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 2002), 1/40.

⁴⁰ Koca, "Ravzatü'n-nâzır", 34/476-477.

Mâlikî usul eseri *Merâkî's-su'ûd*'un etkisinde kalarak yazmıştır.⁴¹ Bazı meselelerde Hanefî mezhebine muhalefet ettiği için Hanefî mezhebinin görüşlerine de değinmiştir. Böylece bu kitap, Hanbelî, Mâlikî, Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin usûl anlayışlarını mezcetmiştir.⁴²

Muhammed Emîn eş-Şinkîî, *Ravzatü'n-nâzır*'ın bazı konularını eserine almamıştır. Bunun muhtemel sebebinin ele almadığı konuları, fıkıh usulüyle ilgili olmadığını düşünmesi olduğu ifade edilmektedir. Had-burhân, delâletin kısımları, kaziye'nin (önerme) kısımları gibi fıkıh usulüyle ilgili olan ve talebenin karmaşık konuları anlamasında yardımcı olması için İbn Kudâme'nin eserinin mukaddimesine eklediği ifade edilen konuları içeren mantık mukaddimesi dışında *Ravzatü'n-nâzır*'ın çoğunu şerhinde ele almıştır.⁴³

Medine İslâm Üniversitesi'nde Suudi Arabistan müftüsü Abdülaziz b. Bâz başkanlığında fıkıh usulü kürsüsü kurulduktan sonra Şinkîî, bu kürsüye hoca olarak atanmış ve yıllarca bu kürsüde *Ravzatü'n-nâzır*'ı ders kitabı olarak okutmuştur. Ayrıca *Müzekkire fî usûli'l-fikh* eseri de Suud üniversitelerinde fıkıh usulü alanında yazılan birçok esere kaynak olmuş ve hâlâ ders kitabı olarak okutulmaktadır.⁴⁴

4. Macid b. Muhammed b. Abdullah el-Asker, *Teysiru fehmi Ravzati'n-nazır*

Ravzatü'n-nâzır'a Soru-Cevap üslubuyla yazılmış bir şerhtir. Bu şerhte İbn Kudâme'nin tercih etmediği görüşler delilleriyle beraber zikredilmiştir. Şârih, kitapta ki konuların akılda kalıcı hâle gelmesi ve muğlak olan kavramların açıklanması için soru-cevap üslubunu kullandığını ifade etmektedir.⁴⁵

⁴¹ Atiyye Muhammed Sâlim, "Mukaddime", *Müzekkire fî usûli'l-fikh*, mlf. Muhammed Emîn eş-Şinkîî (Medine: Mektebetü'l-'Ulûmi ve'l-Hikem, 2001), 8.

⁴² Erdoğan Baş, "Muhammed Emîn eş-Şinkîî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/172-173.

⁴³ Atiyye Muhammed Salim, "Mukaddime", 6.

⁴⁴ Atiyye Muhammed Salim, "Mukaddime", 6.

⁴⁵ Macid b. Muhammed el-Asker, *Teysîru fehmi Ravzati'n-nâzır* (Riyad: Dâru's-Süreyyâ, 2011), 5.

1.2.1.8. Fıkıhla İlgili Diğer Eserler

Mezkûr eserler dışında fıkıhla ilgili İbn kudâme'ye nisbet edilen başka eserler de vardır. Bunları şöyle sırayabiliriz:

1- *Zemmü'l-mütevesvisîn* Bu kitabı İbn receb el-Hanbelî (ö. 795/1393) *Zemmü'l-vesvâs* olarak zikretmiştir. İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1351) bu eseri şeytanın tuzaklarından korunmanın yolları ile ilgili yazmış olduğu *İğâsetü'l-lehfân min mesâyidi'ş-şeytân* isimli kitabına katmıştır. Kitap Irak'ta Ahmet Adnan Salih el-Hamdânî'nin tahkikiyle basılmıştır.

2- *Mecmu'atu fetâvâ ve mesâile* Muhtelif meselelerle ilgili vermiş olduğu fetvaları ihtiva etmektedir.

3-*Müsellesü'l-îdeyn* Ramazan ve kurban bayramlarının fazileti ve bazı meselelerle ilgili yazılmış bir risaledir. Zâhiriyye kütüphanesinde bir nüshası bulunmaktadır.

4- *Menâsikü'l-hac* Hac ibadetiyle ilgili yazılmış bir risaledir.

5- *Mukaddime fi'l-ferâ'iz* Miras hukukuyla ilgili yazılmış bir risaledir.

6- *Şerhü'l-Kebîr Mukni* 'nin şerhidir.⁴⁶

1.2.2. Kelam

1.2.2.1. Lüm'atü'l-i'tikâdi'l-hâdî ilâ sebîli'r-reşâd

Allah'ın sıfatları konusunda Ehl-i sünnet anlayışını ortaya koymak için yazılmış bir eserdir. Eser 7 bölümden oluşmaktadır. Allah'ın sıfatları, ahiret ahvâli, kaza kader, Allah'ın kelamı ve nübüvvet gibi konuları ihtiva etmektedir. Bu eser *el-İ'tikâd* adıyla da neşredilmiştir. Son dönem selefi âlimlerden Muhammed b. Sâlih el-

⁴⁶ Bedr İbn Abdillâh Bedr, "Mukaddime", 24.

Useymîn, esere *Şerhü Lüm‘atü’l-i‘tikâd el-hâdî ilâ sebîli’r-reşâd* adında bir şerh yazmıştır.⁴⁷

1.2.2.2. Tahrîmü’n-nazar fî kütübi ehli’l-keâm

Kelam ilmini okumaya cevaz veren Hanbelî âlimi Ebü’l-Vefâ İbn Akîl el-Bağdâdî’ye (ö. 513/1119) bir reddiye de içeren bu eser kelam ilmine karşı yazılmış bir eserdir. Oryantalist George el-Makdîsî (ö. 2002) Haydarabâd’da ikamet ederken Haydarabâd Kütüphanesi’nde bulunan nüshaya dayanarak kitabı tahkik etmiş ve İngilizceye tercüme etmiştir. Bu çalışmanın ilk baskısı ilk olarak 1956’da Amerika Birleşik Devletleri’nde basılmıştır.⁴⁸ Abdurrahman Dimaşkiyye de esere tahkik ve ta’lik çalışması yapmıştır.

1.2.2.3. İsbâtü sıfati’l-‘ulüv

Allah’ın yücelik sıfatını inkâr edenlere karşı yazılmış bir eser olup yedi bölümden oluşmaktadır. Yücelik sıfatıyla ilgili nakilleri zikretmiştir. İbn Kudâme, Selefî-Hanbelî çizgisinde Allah’ın semada olduğunu ve arşa istiva ettiğini ve bunun teşbih ve tecsîmi gerektirmediğini ifade etmektedir.⁴⁹ Biri Zâhiriyye Kütüphanesi, biri Lakne’de bulunan Nedvetü’l-Ulemâ Kütüphanesi ve diğeri de eş-Şeyh İbrahim Kütüphanesi’nde olmak üzere eserin üç tane el yazması bulunmaktadır.⁵⁰

1.2.2.4. Zemmü’t-te’vîl

Selef’in Allah’ın sıfatları konusundaki görüşlerini delilleriyle beraber zikretmiş ve te’vili savunan Müteahhir âlimlerin görüşlerini tenkit etmiştir. Esere

⁴⁷ Koca, “İbn Kudâme, Muvaffakuddin”, 20/139-142.

⁴⁸ Abdurrahman Dimaşkiyye, “Mukaddime”, *Tahrîmü’n-nazar fî kütübi ehli’l-keâm*, mlf. Ebü Muhammed Muvaffakuddin ‘Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (Riyad: Dâru ‘Alemlî’l-Kutub, 1990), 8.

⁴⁹ Koca, “İbn Kudâme, Muvaffakuddin”, 20/139-142.

⁵⁰ Bedr ibn Abdullah Bedr, “Mukaddime”, 29.

Muhammed Hamid b. Abdilvahhab ta'lik ve tahkik çalışması yapmıştır.⁵¹ Bedr b. Abdullah el-Bedr ise *İsbâtü sıfati'l-'ulüv, Zemmü't-te'vîl ve Lü'm'atü'l-i'tikâd el-hâdî ilâ sebîli'r-reşâd* eserlerini beraber neşretmiştir.

1.2.2.5. el-Burhân fî beyâni'l-Kur'ân

Zehebî, İbn Kudâme'nin eserlerini zikrederken *el-Burhan*,⁵² İbn Receb ise *el-Burhân fî mes'eleti'l-Kur'ân* adıyla zikretmişlerdir.⁵³ Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı, Allah'ın kelam sıfatı konuları ve bu konularda Eş'arî mezhebine reddiye mahiyetinde yazılmış bir eserdir. Suûd b. Abdullah el-Fenîsân eseri neşretmiştir. Suûd b. Abdullah el-Fenîsân, birçok İslâm ülkesinde el yazması eserlerin listesinde araştırma yaptığını, eseri tek bir nüsha olarak bulduğunu ve bu nüshanında Mekke'deki Mektebetü'ş-Şeyh Süleyman b. Abdirrahman el-Hamdân'da olduğunu söylemektedir.⁵⁴ Lakin eserin diğer bir nüshasının Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde kayıtlı olduğu da ifade edilmektedir.⁵⁵

1.2.2.6. Münâzara fî'l-Kur'âni'l-'azîm

Eser, *Hikâyetü'l-münâzara fî'l-Kur'ân ma'a ba'zı ehli'l-bid'a* adıyla da neşredilmiştir. İbn kudâme'nin bazı mu'arızlarıyla Kur'an hakkında yaptığı münazaraları konu alır. Eserde Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı konusunda Selefî-Hanbelî çizgisinde olanların delillerini zikretmiştir.⁵⁶ Abdullah b. Yûsuf el-Cedî'

⁵¹ Muhammed Hamid b. Abdilvahhâb, "Mukaddime", *Zemmü't-te'vîl*, mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (İskenderiye: Dâru'l-Basîre, 2002), 5.

⁵² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'nübelâ*, 22/168.

⁵³ İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/291.

⁵⁴ Suûd b. Abdullah el-Fenîsân, "Mukaddime", *el-Burhân fî beyâni'l-Kur'ân*, mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (Mısır: Mektebetü'l-Hedyî'n-Nebevî, 1988), 3.

⁵⁵ Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", 20/139-142.

⁵⁶ Abdullah b. Yûsuf el-Cedî', "Mukaddime", *Hikâyetü'l-münâzara fî'l-Kur'ân ma'a ba'zı ehli'l-bid'a*, mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (Riyad: Mektebetu'r-Reşîd, 1997), 12.

esere tahkik ve ta'lik çalışması yapmış ve tahkik ederken Zahiriyye Kütüphanesi'nde bulunan nüshayı esas almıştır. Muhakkik eserin ismini *Hikâyetü'l-münâzara* olarak kaydetmektedir. Nitekim Muhakkik İbn Kudâme'nin muhalifleriyle yaptığı münâzaranın detaylarını talebelerine anlatmak için münâzarayı hikâye olarak yazdığını ifade etmektedir.⁵⁷

İbn Kudâme'nin Kur'an'ın mahlûk olup olmaması konusunda yaptığı münâzaranın kiminle veya kimlerle yapıldığı mezkûr nüshada zikredilmemiştir. Lakin Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 6584/5) bulunan nüshadan söz edilen münâzarada karşı tarafın Dımaşk Kadısı Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Eş'arî olduğunun anlaşıldığı ifade edilmektedir.⁵⁸

Kaynaklarda Kelam alanında İbn kudâme'ye nisbet edilen başka eserler de vardır. Bunları kısaca zikredeceğiz.

1. Kitâbü'l-Kader⁵⁹
2. Mes'eletü'l-'uluv⁶⁰
3. Risâletü't-tenzîh⁶¹
4. el-'Akîde fî 'ilmi't-tevhîd⁶²
5. Cevâbü mes'ele veredet min sarhad fî'l-Kur'ân⁶³
6. es-Sırâtü'l-müstakîm fî isbâti'l-harfi'l-kadîm⁶⁴
7. Risâle ile'ş-Şeyh Fahriddîn İbn Teymiyye fî tahlîdi ehli'l-bid'a fî'n-nâr⁶⁵

⁵⁷ Abdullah b. Yûsuf el-Cedî', "Mukaddime", 13.

⁵⁸ Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", 20/139-142.

⁵⁹ Abdullah b. Yûsuf el-Cedî', "Mukaddime", 11.

⁶⁰ Zuhaylî, *Merci'u'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*, 451.

⁶¹ Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", 20/139-142.

⁶² Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", 20/139-142.

⁶³ İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/292.

⁶⁴ Abdullah b. Yûsuf el-Cedî', "Mukaddime", 12.

⁶⁵ İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/292.

1.2.3. Hadis

1.2.3.1. el-Muhtasar fî Ğarîbi'l-hadîs

İbn kudâme, Dımaşk'a nihâi olarak yerleşmeden önce Büyük Muhaddis ve dil bilgini Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm el-heravî'nin *Ğarîbü'l-hadîs* eserini ihtisar etmiştir. İbn kudâme, bu eserini yazdıktan sonra hocası İbnü'l-Assâr'a (ö. 576/1181) arz etmiş ve kitabına ondan çok nakil eklemiştir.⁶⁶ Bu eser, *Kun 'atü'l-erîb fî tefsîri'l-ğarîb min hadîsi Resûlillâh ve's-sahâbe ve't-tâbi'in* adıyla yüksek lisans tezi olarak tahkik edilip neşredilmiştir. Yine Ali Hüseyin el-Bevvâb tarafından da neşredilmiştir. (Riyad 1986) Muhakkik Ali Hüseyin el-Bevvâb, eserin üç tane el yazması nüshasının olduğunu kaydetmektedir. Birinci nüsha İstanbul III. Ahmed Kütüphanesi (nr. 588), ikinci nüsha Süleymaniye, Şehit Ali Paşa Kütüphanesi, üçüncü nüshâ ise Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.⁶⁷

1.2.3.2. Bülğatü't-tâlibi'l-hasîs min sahîhi 'avâli'l-hadîs

İbn Kudâme'nin yeğeni Ziyâeddin el-Makdisî'nin dayısından duyduğu rivayetleri konu alan eser eş-Şebeketü'l-İslâmiyye internet sayfasına bağlı Cevâm'iu'l-Kelim programında bir el yazması olarak yayınlanmıştır. El yazması eserde sadece ikinci ve yedinci bölüm bulunmaktadır.⁶⁸

⁶⁶ Ali Hüseyin el-Bevvâb, "Mukaddime", *Kun 'atü'l-erîb fî tefsîri'l-ğarîb min hadîsi Resûlillâh ve's-sahâbe ve't-tâbi'in*, mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (Riyâd: Dâru Ümeyye, 1986), 10.

⁶⁷ Ali Hüseyin el-Bevvâb, "Mukaddime", 15.

⁶⁸ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî İbn Kudâme el-Makdisî, *Bülğatü't-tâlibi'l-hasîs min sahîhi 'avâli'l-hadîs* (eş-Şebeketü'l-İslâmiyye Bernâmecü Cevâmî'u'l-Kelim, 2004), 1.

1.2.3.3. Muhtasaru İleli'l-hadîs

İbn Kudâme, bu eserinde Hanbelî âlimi Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Harûn el-Hallâl'ın (ö. 311/923) üç cilt olan *el-İlel* isimli eserini ihtisar etmiştir.⁶⁹ Bu eserin Zâhiriyye Kütüphanesi'nde bulunan (Hadis, nr. 348) *el-Müntehab mine'l-ehâdis* olabileceği ifade edilmektedir.⁷⁰

Kaynaklarda Hadis alanında İbn kudâme'ye nisbet edilen başka eserler de vardır. Bunları kısaca zikredeceğiz.

1. Risâle fi'l-i'tisâm bi's-sünne
2. Meşyaha⁷¹

1.2.4. Tasavvuf

1.2.4.1. Kitâbü'l-Mütehâbbîne fi'llâh⁷²

Allah, Peygamber ve sâlihlerin sevgisiyle ilgili vârid olan hadisleri konu alan eser 104 sayfa olarak Dımaşk'ta neşredilmiştir.

1.2.4.2. er-Rikka ve'l-bükâ

İbn Kudâme, bu eserinde yumuşak kalp ve günahlardan pişmanlık duygusuyla ilgili peygamberlerden ve evliyadan gelen nakilleri aktarmıştır. Eser, Hz. Peygamber'in vefatıyla ilgili bir nakille bitmektedir.⁷³

⁶⁹ Şükrü Özen, "Hallâl, Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/382-383.

⁷⁰ Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", 20/139-142.

⁷¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2/168.

⁷² Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", 20/139-142.

⁷³ Ebû Muhammed Muvaffakuddin 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'î İbn kudâme el-Makdisî, *er-Rikka ve'l-bükâ* thk. Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf (Dımaşk: Daru'l-Kalem, 1994), 133.

1.2.4.3. Kitâbü't-Tevvâbîn (Kitâbü't-Tevbe).

İbn Kudâme, bu eserinde tövbe ile ilgili Hârût ve Mârût kıssası, peygamberler, geçmiş ümmetlerden bazıları, Hz. Peygamber ve ashabı ve meşhur olan kişilerin tövbeleriyle ilgili nakledilen rivayetleri konu almıştır.⁷⁴ Esere, Halit Abdullatif es-Seb' el-'Ali tarafından tahkik ve ta'lik çalışması yapılmıştır. Muhakkik, İbn kudâme'nin eserinde tövbenin mahiyeti ve şartlarından bahsetmediğini bundan dolayı kendisinin bu konuları mukaddimeye eklediğini ifade etmektedir.⁷⁵

1.2.4.4. Fazlü yevmi't-Terkiye ve 'Arefe

Terkiye ve arefe gününün faziletiyle ilgili rivayetleri konu almıştır. eş-Şebeketü'l-İslâmiyye internet sayfasına bağlı Cevâm'iu'l-Kelim programında bir el yazması olarak yayınlanmış olup 41 sayfadır.⁷⁶

Kaynaklarda Tasavvuf alanında İbn kudâme'ye nisbet edilen başka eserler de vardır. Bunları kısaca zikredeceğiz.

1. Minhâcü'l-kâsıdîn fi fazli'l-hulefâ'i'r-râşidîn
2. Tuhfetü'l-ahbâb fi beyâni hükmi'l-eznâb⁷⁷
3. Fezâ'ilü'l-'aşr
4. Fezâ'ilü 'Âşûrâ⁷⁸

⁷⁴ Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", 20/139-142.

⁷⁵ Halit Abdullatif es-Seb' el-'Ali, "Mukaddime", *Kitâbü't-Tevvâbîn*, mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Aḥmed b. Muḥammed b. Kudâme el-Makdisî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 2001), 5.

⁷⁶ İbn Kudâme el-Makdisî Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Aḥmed b. Muḥammed b. Kudâme el-Cemmâ'îli, *Fazlü yevmi't-terkiye ve 'arefe* (eş-Şebeketü'l-İslâmiyye Bernâmecü Cevâmî'u'l-Kelim, 2004).

⁷⁷ Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", 20/20/139-142.

⁷⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2/168.

1.2.5. Dil ve Ensâb

1.2.5.1. el-İstibsâr fî nesebi's-Sahâbe mine'l-Ensâr⁷⁹

Ensâr'dan sahabelerin nesepleriyle ilgili olan bu esere, Ali Nüveyhiz tarafından tahkik ve ta'lik çalışması yapılmış ve neşredilmiştir. Muhakkik, Medine Arif Hikmet Kütüphanesi, (nr. 5) Kahire Teymur Paşa Kütüphanesi (nr. 1329) ve Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye (nr. 349) olmak üzere eserin üç tane el yazması olduğunu ve kendisinin Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye Kütüphanesi'nde olan nüshayı esas aldığını ifade etmektedir.⁸⁰

1.2.5.2. Kün'etü'l-edîb fi'l-garîb⁸¹

1.2.5.3. et-Tebyîn fî ensâbi'l-Kureşiyîn⁸²

İbn Kudâme, bu eserinde Hz. Peygamber ve akrabalarının nesebini konu almıştır. İbn Kudâme, Kureşlilerin nesebini sırasıyla Hz. Peygamber, eşleri, çocukları ve Hz. Peygamber'e yakınlık derecesine göre akrabalarının nesebini sırayla zikretmiştir. Mezkûr esere Muhammed Nâyif ed-Düleymî tarafından tahkik ve ta'lik çalışması yapılmıştır. Muhakkik, eserin Musul'da bulunan el-Evkâfü'l-âmm Kütüphanesi'nde iki tane el yazması nüshasının bulunduğunu ve tahkikinde bunları esas aldığını ifade etmektedir.⁸³

⁷⁹ İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/293.

⁸⁰ Ali Nüveyhiz, "Mukaddime", *el-İstibsâr fî nesebi's-sahâbe mine'l-ensâr*, mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (Beirut: Dârü'l-Fikr, 1972), 8.

⁸¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 22/168.

⁸² İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/293.

⁸³ Muhammed Nâyif ed-Düleymî, "Mukaddime", *et-Tebyîn fî ensâbi'l-Kureşiyîn*, mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (Bağdat: el-Mecma'u'l-İlmîyü'l-İrâkî, 1982), 22.

1.2.6. el-Muğnî Adlı Eserin Ayrıntılı Tanıtımı

İbn Kudâme'nin Hanbelî mezhebinin temel eserlerinden biri olan Hırakî'nin *el-Muhtasar*'ı üzerine yazmış olduğu hacimli bir şerhtir. Hırakî'nin *el-Muhtasar*'ı üzerine birçok şerh yazılmıştır. *el-Muhtasar* üzerine 300 küsur şerh yazıldığını ifade eden alimler de vardır.⁸⁴ İbn Bedrân, Hırakî'nin *el-Muhtasar*'ı üzerine yazılmış en kapsamlı şerhin *el-Muğnî* olduğunu söylemektedir.⁸⁵

1.2.6.1. İlmî Konumu

İbn Kudâme, Hanbelî mezhebine müntesip bir fakihtir. Daha önce belirtildiği gibi her ne kadar *el-Muğnî*'de bazı konularda Hanbelî mezhebine muhalefet etse de *el-Muğnî*'nin mukaddimesinde üstün meziyetlerinden dolayı İmam Ahmed'e bağlı olduğunu ve Hanbelî mezhebini esas aldığını ifade etmektedir.⁸⁶ İbn Kudâme, yazmış olduğu şerhle Hanbelî mezhebinin literatürüne büyük bir katkı sağlamıştır. Öyle ki İbn Receb el-Hanbelî, İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* ile Hanbelî mezhebini yücelttiğini söylemektedir.⁸⁷

İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* eseri, yazıldığı günden itibaren İslâm hukukçularının ilgi odağı olmuş ve mukâren (mukayeseli) fıkıh olarak ifade edilen birden fazla mezhebin görüşlerini içeren kitaplardan olduğu için fakihlerin el kitabı olmuştur. Şâfiî hukukçulardan İzz b. Abdisselam (ö. 660/1262), *el-Muğnî* hakkında “*Fıkıh kitapları arasında İbn hazm'ın muhallâ'sı ve İbn kudâme'nin el-Muğnî gibi ilimle dolu olan hiçbir kitap görmedim.*” der. İbn Kesîr, İzz b. Abdisselam'ın bu sözünü naklettikten sonra “*Şeyh İzzeddin sözlerinde haklıdır*” demektedir.⁸⁸ Hanbelî

⁸⁴ Cemalettin Yusuf b. Hasan 'Abdülhâdî İbnü'l-Mibred, *ed-Dürrü'n-naki fî şerhi elfâzi'l-Hırakî*, thk. Rıdvan Muhtar b. Garbiyye (Cidde: Dârü'l-Müctema', 1991), 3/873.

⁸⁵ Abdülkadir İbn Bedrân, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 424-425.

⁸⁶ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'î İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî* (Riyad: Dâru 'Alemlî'l-Kutub, 1417/1997), 1/4-10.

⁸⁷ İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/283.

⁸⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 18/193.

fakihlerden İbn Müflih de (ö. 763/1362) İzz b. Abdisselam'ın “*Elime el-Muğni geçene kadar kendimi fetva vermeye ehil görmüyordum.*” dediğini nakletmektedir.⁸⁹

1.2.6.2. İçeriği

İbn Kudâme'nin *el-Muğni* adlı eseri diğer fıkıh eserleri gibi ibadet konularıyla başlamaktadır. Bütün mezhepler fıkıh kitaplarını ibadet konularıyla başlama konusunda hemfikirdiler. Bilindiği üzere fıkıh kitapları mezhep farketmeksizin ibadetler konusuyla başlar. Bunun, fakihlerin bireyin Allah ile olan ilişkisinin toplumla olan ilişkisinden daha fazla olduğunu düşünmelerinden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Onlara göre ibadetler, insanların Allah'ı sürekli hatırdâ tutmaları için birer vasıtaadır.⁹⁰

İbn Kudâme, *el-Muğni*'de İbadetlerden sonra sırasıyla muamelat, nikahlar ve cezalar şeklinde bir tasnife tâbi tutmuştur. Kitap (bölüm) başlıkları da şöyledir:

İbadetler bölümü sırasıyla Temizlik, Namaz, Cenâze, Zekât, Oruç, Hac.

Müamelât bölümü, sırasıyla Buyû' (alışveriş), Rehn, iflas, Hacr (kısıtlılık), Sulh, Havâle, ortaklık, Vekalet, Emanet, Gasp, Şuf'a, Kira, Lukata, Vasiyet, Miras, Vedî'a, Nikahlar bölümü sırasıyla Nikâh, Sadâk (mehir), Velîme (düğün yemeği), Hul', Talâk (boşanma), İlâ, Zihâr, Li'ân, Radâ' (emzirme), Nafakât.

Cezalar bölümü, sırasıyla Cirâh (yarananma), Diyât (diyetler), Hudûd, Cihâd, Cizye, Eymân (yeminler), Kadâ, Ekdîye, De'âvâ (davalar) ve Beyyinât, 'İtk (köle azâd etme), Tedbîr, Mükâteb.

İbn Kudâme, eserinde meseleleri ele alırken, ilk önce kitap, sonra sırasıyla bâb, mes'ele ve gerektiğinde fasıllara ayırmıştır. Örnek vermek gerekirse Taharet bölümünü ilk önce “*Kitâbü't-Tahâre*”, sonra “*Bâbü mâ tekûnü bihi't-tahâretü*” sonra “*Mes'eletün Kâle Ebû'l-Kâsım rahimehüllâh*”. Sonra “*Faslun Ve'l-mâu'l-âcinü*” tertibiyle ele almıştır.⁹¹ İbn Kudâme, Mes'ele bölümünde Hırakî'nin *el-*

⁸⁹ Abdülkadir İbn Bedrân, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 426.

⁹⁰ Hadi Ensar Ceylan, “İbn Sînâ ve Fıkıh: Şeriatın Hikmet Boyutu”, *Diyanet İlmî Dergi* 50/1 (Mart 2014), 111-122.

⁹¹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 1/12-23.

Muhtasar'ında zikredilen meseleleri, fasıl bölümlerinde ise Hırakî'nin *el-Muhtasar*'ında ele aldığı konularla ilgili olup *el-Muhtasar*'da geçmeyen konuları zikretmiştir. Biraz önce verdiğimiz örnek üzerinden gidersek Hırakî'nin *Muhtasar*'ında “*Kitabü't-Tahâre*”, sonra “*Babü mâ tekûnü bihî't-tahâretü mine'l-mâ*” tertibiyle konuyu ele almıştır. Fakat İbn Kudâme'nin Fasıl bölümünde zikrettiği *Ve'l-mâu'l-âcinü*” yani “bir yerde uzun süre durduktan sonra tadı bozulan su” meselesini zikretmemiştir.⁹²

İbn Kudâme, zikredilen konularla ilgili ilk önce Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/856) görüşlerini zikretmektedir. Şayet Ahmed b. Hanbel'in görüşü diğerler müctehidlerin görüşleriyle örtüşüyorsa “*vehüve kavlü Ahmed*” (İmam Ahmed'in de görüşü bu yöndedir) demektedir. Ahmed b. Hanbel'in görüşünü zikrettikten sonra herhangi bir sıra gözetmeksizin sahabe, tâbi'în, tebe-i tâbi'în ve dört mezhep imamından Ebu Hanife (ö. 150/767), Mâlik (ö. 179/796), Şafiî (ö. 204/820), ve bazı görüşleri günümüze ulaşmış olan imamlardan Neha'î (ö. 96/714), Hammâd (ö. 120/738), Ebu Sevr (ö. 161/778), İbnu'l-Munzir (ö. 318/930) Süfyan b. 'Uyeyne (ö. 198/814) gibi fakihlerin görüşlerini zikretmektedir.

İbn Kudâme, görüşlerin delillerini zikrederken, Hanbelî mezhebinin görüşünü delillendirmek için “*ve lenâ*” demektedir.⁹³ Mezhepte esas alınan görüşe muhalefet ettiğinde “*indî*” diyerek kendi görüşünü temellendirmektedir.⁹⁴ İbn Kudâme, yeri geldiğinde Ahmed b. Hanbel, Hallâl (ö. 311/923) ve Hırakî (ö. 334/945) gibi Hanbelî mezhebinin meşhur fakihlerinden gelen rivayetler arasında da tercihte bulunmaktadır.⁹⁵

İbn Kudâme, eserinin bazı yerlerinde “*ve revâ cemâ'a*” (bunu bir cemaat rivayet etti) demektedir.⁹⁶ Bu cemaatle kastedilenin Ahmed b. Hanbel'in iki oğlu Salih b. Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö. 290/903), yeğeni Hanbel b. İshak b. Hanbel (ö. 263/876), Ebû Tâlib b. İbn Kudâme el-Humeyd (ö.

⁹² Ömer b. Hüseyin b. Abdillâh el-Bağdâdî Ebü'l-Kâsım el-Hırakî, *el-Muhtasar* (Tanta: Dâru's-Sahâbe, 1993), 11.

⁹³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 2/11.

⁹⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 1/171.

⁹⁵ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 2/289.

⁹⁶ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 4/287.

244/858), Harb b. İsmâil (ö. 280/893) ve İbrahim b. İshak el-Harbî (ö. 285/898) gibi mezhebin râvilerini kastettiği ifade edilmektedir.⁹⁷

İbn Kudâme, eserinin birçok yerinde konuyla ilgili görüşleri naklederken “*Kâdî*” lakabıyla birinden söz etmektedir.⁹⁸ Bununla Hanbelî mezhebinin Tabakat kitaplarından biri olan *Tabakâtu'l-Hanâbile* isimli kitabın müellifi Kâdî Ebû Ya‘lâ el-Ferrâ’yı (ö. 458/1066) kastetmektedir. Çünkü Hanbelî mezhebinin mütekaddimûn uleması, mutlak olarak “*Kâdî*” dediklerinde kastettikleri Müellif Kâdî Ebu Ya‘lâ el-Ferrâ’dır. *Metnü'l-İkna‘* eserinin müellifi Ebu’n-Necâ Şerefüddin el-Hecâvî (ö. 968/1560) ve *el-Müntehâ* adlı eserin müellifi İbnü’n-Neccâr el-Fütûhî (ö. 976/1568) gibi müteahhirûn dönemi âlimleri ise “*Kâdî*” dediklerinde kastettikleri Kâdî Alaüddin Ali el-Merdâvi’dir.⁹⁹

1.2.6.3. Kaynakları

İbn Kudâme, eserini yazarken fıkhıta kaynak olarak en çok Kâdî Ebu Ya‘lâ el-Ferrâ’nın eserlerini kullanmıştır. Onun *et-Ta‘liku'l-kebîr fi'l-mesâili'l-hilâfiyye*, *el-Câmi‘u’s-sağîr*, *Kitabur-Rivayeteyn ve'l-vecheyn* ve *el-Mücerred* adlı eserlerinden çok istifade etmiştir. Ek olarak Hallâl’ın *el-Câmi‘* isimli eseri, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm’ın (ö. 224/838) *Kitâbü'l-Emvâl*’ı, Kelvezânî’nin *el-Hidâye*’si, İbn Batta el-Ukberî’nin (ö. 387/997) *Ahkamu'n-Nisâ* adlı eseri de *el-Muğni*’nin temel kaynakları arasındadır. Hadiste ise Buhârî’nin (ö. 256/870) ve Müslim’in (ö. 261/875) *el-Cami‘us-sahîh*’leri, Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/892), İbn Mâce’nin (ö. 273/887) *es-Sünenleri*, İmam Mâlik’in (ö. 179/795) *el-Muvatta*’sı İmam Şâfiî ve İmam Ahmed’in *el-Müsnedleri el-Muğni*’nin hadis kaynakları arasında olduğu ifade edilmektedir.¹⁰⁰

⁹⁷ Nusret Dede, *İbn Kudâme’nin el-Muğni Adlı Eserinde Usul-u Fıkh’ın Kullanımı* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 23.

⁹⁸ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 4/207.

⁹⁹ Abdülhakk Humeys, “Mustalahâtu'l-Elkâbi ‘inde fukahâi’l-Mezâhibi’l-Erba‘a”, *Mecelletü’s-Şerî‘a ve’d-Dirâsâtu’l-İslâmiyye* 60 (2005), 70.

¹⁰⁰ Recep Kılıç, *İbn Kudâme’nin Fıkh İlmindeki Yeri ve el-Muğni Adlı Eseri* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 24-25.

1.2.6.4. Üzerine Yapılan Çalışmalar

el-Muğnî birçok defa neşredilmiştir. Neşredenler arasında M. Reşîd Rızâ, Tâhâ ez-Zeynî, Mahmûd Abdülvehhâb Fâyid, Abdülkâdir Ahmed Atâ ve Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî gibi isimler bulunmaktadır.¹⁰¹ *el-Muğnî* üzerine birçok ta'lik, hâşiye ve ihtisâr çalışması yapılmış ve birçok araştırmaya konu olmuştur. Bunun sebebi daha önce belirtildiği gibi *el-Muğnî*'nin birçok mezhebin görüşünü aktarması ve mukâren (mukayeseli) fıkıh alanında yazılan kapsamlı eserlerden biri olmasıdır.

el-Muğnî üzerine yapılan ta'lik ve hâşiye çalışmalarına ez-Zerirânî (ö. 729/1250) ve el-Muhibbü'l-Bağdâdî'nin (ö. 844/1440) yaptığı çalışmalar örnek verilebilir. *el-Muğnî* üzerine yapılan çalışmalar arasında ihtisar çalışmaları da vardır. Buna İbn Rezîn'in (ö. 656/1258) *et-Tehzîb* adlı muhtasarı örnek verilebilir. İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeylû 'alâ Tebakâti'l-Henâbile* eserinde bu kitabın 2 cilt olduğunu söylemektedir.¹⁰² Abdülaziz el-Bağdâdî el-Makdisî de *el-Muğnî* üzerine ihtisar çalışması yapmıştır.¹⁰³ Yine aynı şekilde *el-Muğnî*'de zikredilen görüşlerden fukahânın ittifak ve ihtilaf ettiği görüşleri *el-Muğnî*'nin tertibine ve sistematığına uyarak bir araya getiren bir çalışma da yapılmıştır. Mezkûr eser Abdullah Ömer el-Bârûdî'nin *el-Berku'l-lemmâ' fîmâ fi'l-Muğnî min ittifâk ve'l-iftirâk ve'l-icmâ'* adlı eseridir.¹⁰⁴ Ali b. Said el-Gâmîdî ise *İhtiyaratu İbn Kudame el-fıkhiyye fî eşheri'l-mesaili'l-hilâfiyye* eserinde İbn Kudâme'nin *el-Muğnî*'de ihtilafli konularda tercih ettiği görüşleri toplamıştır.¹⁰⁵

Son olarak diyebiliriz ki İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* adlı eserinin özelde Hanbelî mezhebi genelde fikhî mezhepler nezdinde çok önemli bir konumu vardır. Bunun sebebinin önde gelen fakihlerin görüşünü ele alması, taassuptan uzak, kucaklayıcı bir dille yazılması ve karşı tarafın görüşünü tahkir etmeden objektif bir bakış açısıyla aktarması olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁰¹ Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", 20/139-142.

¹⁰² İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeylû 'alâ Tebakâti'l-Hanâbile*, 4/39.

¹⁰³ Abdülkadir İbn Bedrân, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 427.

¹⁰⁴ Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", 20/139-142.

¹⁰⁵ Recep Kılıç, *İbn Kudâme'nin Fıkıh İlmindeki Yeri ve el-Muğnî Adlı Eseri*, 27.

1.3. İBN KUDÂME'NİN HANBELİ MEZHEBİNDEKİ KONUMU

Bilindiği üzere İbn Kudâme, yaklaşık üç asır boyunca Hanbelî mezhebine hizmet eden Kudâme ailesine mensup bir âlimdir. Birçok Tabakât eserinde İbn Kudâme'nin biyografisi verilirken o yaşadığı dönemde Hanbelî mezhebinin imamı olarak tanıtılmaktadır.¹⁰⁶

Hanbelî mezhebi mütekaddimun, mütevassitun ve müteahhirun olarak üç döneme ayrılmaktadır. Mütekaddim dönem Ahmed b. Hanbel ile başlar, Hasan b. Hâmid (ö. 403/1012) ile biter. Mütevassit dönem, Kâdı Ebu Ya'lâ (ö. 451/1059) ile başlar, Burhâneddin İbn Müflih ile biter. Müteahhir dönemi ise Kâdı Alâüddin el-Merdâvî ile başlamaktadır. İbn Kudâme, mütevassit dönemin Bağdat ulemasındandır.¹⁰⁷ O Hanbelî mezhebinin âlimleri tarafından büyük takdir görmüştür. İbn Kudâme'nin ilmi yeterliliğiyle ilgili övgü dolu sözler nakledilmiştir. Nitekim İbn Teymiyye (ö. 728/1328) “*Ezâî'den sonra Şam'a, İbn Kudâme'den daha fakih biri gelmemiştir*” demiştir.¹⁰⁸ Tarihçi İbn Kesir, “*Ne kendi zamanında ne de öncesinde ondan daha fakih biri olmadığını*” söylemiştir.¹⁰⁹ İbn Kudâme, Hanbelî mezhebi içerisinde “Şeyh/Şeyhu'l-İslâm/Şeyhu'l-Mezheb” olarak da bilinir. Hanbelî mezhebinin müteahhir dönemi âlimleri, “Şeyh” kavramını kullandıklarında kastedilenin İbn Kudâme olduğu ifade edilmektedir.¹¹⁰

İbn Kudâme, Hanbelî mezhebinin literatürüne en büyük katkıyı yapan âlimlerden biridir. Hanbelî mezhebinin literatüründe “Mütûn-i Selâse” (Üç Metin) vardır. Bu metinler, Hanbelî mezhebinin muteber fûru' fıkıh kaynaklarıdır. Bunların ilki Hırakî'nin *el-Muhtasar fi'l-fikh* adlı eseri olup ilim dünyasında büyük bir şöhrete kavuşmuştur. İkincisi İbn Kudâme'nin *el-Mukni' fi fikhî İmâmi's-sünne Ahmed b.*

¹⁰⁶ Bedr ibn Abdullah Bedr, “Mukaddime”, 22.

¹⁰⁷ Ahmet Çetinkaya - Recep Kılıç, “İbn Kudâme'nin Hanbeli Mezhebi İçerisindeki Yeri ve el-Muğnî Adlı Eseri”, 446.

¹⁰⁸ İbnü'l-İmâd Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, thk. Mahmud el-Arnâvut (Dımaşk - Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1986), 7/158.

¹⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 17/117.

¹¹⁰ Mansûr b. Yûnus b. Salâhuddîn b. Hasen el-Hanbelî el-Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'an metni'l-İknâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983), 1/20.

Hanbel eş-Şeybânî adlı eseridir. Üçüncüsü Kâdı Ali b. Süleyman el-Merdâvî'nin (ö. 885/1480) *et-Tenkîhu'l-müşbi' fî tahriri ahkâmi'l-Mukni'* adlı eseridir.¹¹¹

İbn Kudâme, Selefi-Hanbelî çizgisinde bir âlimdir. O Selefi-Hanbelî söylemin hicri yedinci asırda yaşayan yüzüydü. İbn Kudâme, kendisinden sonra gelen Selefi-Hanbelî olan âlimleri etkilemiştir. Aralarında fikhî ihtilaflar olsa da o ve Takıyyüddin İbn Teymiyye arasında ciddi benzerlikler bulunmaktadır. İki arasında bid'at ve hurafelere karşı verdikleri mücadele, Hz. Peygamberin sünnetine aşırı bağlılık gibi benzerlikler vardır. İbn Kudâme'nin haçlı seferine karşı verdiği mücadeleyi İbn Teymiyye Moğol istilasına karşı vermiştir. Nitekim İbn Teymiyye, 699/1300'daki Moğol saldırısından dolayı halk ve birçok âlim Dımaşk'ı terketmesine rağmen o mücadele için Dımaşk'ta kaldı. Hicri 700/1301 yılında Moğollar, yeni bir saldırıya geçti. İbn Teymiyye, Memlük Sultanı Muhammed b. Kalavun ile beraber cihad etti. Böylece 702/1303 yılında Dımaşk-Şehab bölgesinde Moğollar bozguna uğratıldı¹¹²

İbn Kudâme, Selefi-Hanbelî çizgisinde olan âlimler gibi kelâm sahasında ilmi kelâm'ı ve te'vili eleştiren eserler de kaleme aldı. Kelâm alanında yazmış olduğu eserlerden bazıları şunlardır: *Tahrîmu'n-nazar fî kütübi ehli'l-keâm*, *İsbâtu sıfati'l-uluw*, *Zemmu't-te'vîl*, *Risâletu't-tenzih*, *Risâle ile's-Şeyh Fahreddîn İbn Temiyye fî tahlîdi ehli'l-bid'a fî'n-nâr*¹¹³

İbn Kudâme, fûru' fıkıhla ilgili eserlerini okuyucunun seviyesine göre yazmıştır. O okuyucularını dört tabaka olarak kategorize etmiştir. Birinci derece mübtedilerdir. Bu başlangıç seviyesidir. Mübtediler için *el-'Umde*'yi yazmıştır. İkinci derece, mübtedi ile mütevassıt derecesi arasında bir derecedir. Bu seviyedekiler için *el-Mukni*'i, yazmıştır. Bu eserde mezhebin görüşlerini delillendirmemiş, herhangi bir farklı görüşe cevap vermemiştir. Mutavassıt (orta seviye) derecesindekiler için *el-Kâfi*'yi yazmıştır. Bu eserinde mezhebin birçok delilini zikretmiştir ki okuyucu, mezhepte ictihad seviyesine ulaşsın. Son seviye içinse *el-Muğnî* 'yi kaleme almıştır. O bu eserinde birçok müçtehidin görüşlerini ve

¹¹¹ Abdülkâdir İbn Bedrân, *el-Medhal*, 434.

¹¹² Ferhat Koca, "İbn Teymiyye, Takıyyüddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/413-414.

¹¹³ Bedr ibn Abdullah Bedr, "Mukaddime", 23.

delillerini zikrederek, *el-Mukni*'i okuyup mezhepte ictihad seviyesine gelenlerin mutlak müctehid seviyesine çıkmalarını amaçlamıştır.¹¹⁴

İbn Kudâme, Hanbelî mezhebine müntesip bir âlim olarak fıkıh alanında kaleme aldığı eserlerde İmâm Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini okuyuculara açıklamayı hedeflemiştir. Lakin İbn Kudâme, mezhep taassubundan uzak bir âlimdi. İhtilâflı konuları objektif bir bakış açısıyla değerlendirir yeri geldiğinde kendi mezhebinin hilâfına olan görüşleri kabul etmekten geri durmazdı. Nitekim İbn Kudâme, *el-Muğni* adlı eserinde Hanbelî mezhebinde esas alınan görüşlere muhalif görüşleri de kabul etmiştir.

Mesela:

“Namazda istihlâf” meselesinde Hanbelî mezhebine aykırı görüş beyan etmiştir. “Namaz kıldırırken imamın bir mazeret sebebiyle devam edememesi durumunda cemaatten birini yerine geçirmesi ve başlanmış olan namazın bu kişi tarafından tamamlanması” olarak tanımlanan istihlâf mezheplerin çoğunluğuna göre caizdir.¹¹⁵ Hanbelî mezhebine göre ise abdesti bozulan imam, yerine birini koyamaz, çünkü abdesti bozulduğu için cemaatin de namazı bozulmuştur. İbn Kudâme ise, istihlâfin caiz olduğunu belirtmektedir.¹¹⁶

Yolculukta namazı kısaltmanın caiz olabilmesi için gerekli mesafenin ne kadar olduğu konusunda da Hanbelî mezhebine muhalefet etmiştir. Hanbelî mezhebine göre Kasr mesafesi 2 günlük yol mesafesi, 16 fersah (81 km) dir. İbn Kudâme ise, 1 günlük yol mesafesi olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁷

İbn Kudâme, zina eden bekâr kadının had cezası konusunda da Hanbelî mezhebine muhalefet etmiştir. Hanbelî mezhebi de dâhil cumhura göre erkek-kadın farketmeksizin zina eden bekârın had cezası 100 değnek ve 1 yıl sürgündür, İbn Kudâme, Malikî mezhebinde esas alındığı gibi kadının sürgün edilmeyeceği görüşünü desteklemektedir.¹¹⁸ Bu vb. görüşler İbn Kudâme'nin taassubtan ne kadar

¹¹⁴ Abdülkâdir İbn Bedrân, *el-Medhal*, 434.

¹¹⁵ Mehmet Akif Aydın, “İstihlâf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/337-339.

¹¹⁶ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 2/507.

¹¹⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 3/106.

¹¹⁸ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 12/322.

uzak bir âlim olduğunu bize göstermektedir. *el-Muğnî* adlı eserinde Hanbelî mezhebi ve diğer mezhepler arasında tercih yapması da fıkıh alanında donanımlı bir âlim olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Öyle görünüyor ki İbn Kudâme, ashâb-ı tercih mertebesinde bir fakihdir.¹¹⁹

¹¹⁹ Muhammed Mustafa ez-Zuhaylî, *el-Vecîz ft usûli'l-fikhi'l-islâmî* (Dimaşk: Dâru'l-Hayr, 2006), 2/296.

İKİNCİ BÖLÜM

İMAM ŞÂFÎ'YE NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ VE TAHLİLİ

(CİHAD VE CİZYE BÖLÜMÜ)

2.1. CİHAD BÖLÜMÜ

2.1.1. Nafile Cihada Katılmak İçin Velinin İznini Almak

وإذا كان أبواه مسلمين، لم يجاهد تطوعاً إلا بإذنهما روي نحو هذا عن عمر، وعثمان. وبه قال مالك، والأوزاعي، والثوري، والشافعي، وسائر أهل العلم
لعموم الأخبار
اما إن كان أبواه غير مسلمين، فلا إذن لهما. وبذلك قال الشافعي. وقال الثوري: لا يغزو إلا بإذنهما؛

1- ... “İmam Şâfî’ye göre cihada katılan kişinin anne-babası, Müslüman ise nafile olan cihada velisinin izni olmadan katılamaz. Şayet anne-babası Müslüman değilse onlardan izin alması gerekmez.”¹²⁰

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfî:

“Cihada katılanın anne-babası onun dini üzerine ise anna-babalık hakkı hiçbir şekilde sakıt olmadığı için onların izni olmadan cihada katılamaz, aksi durumda onlardan izin almasına gerek yoktur.”¹²¹

¹²⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/25.

¹²¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfî, *el-Ûm* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1983), 4/172.

2.1.2. Borçlunun Cihada Katılması

ومن عليه دين حال أو مؤجل، لم يجز له الخروج إلى الغزو إلا بإذن غريمه، إلا أن يترك وفاء، أو يقيم به كفيلاً، أو يوثقه برهن. وبهذا قال الشافعي، ورخص مالك في الغزو لمن لا يقدر على قضاء دينه

2- ... “İmam Şâfiî’ye göre vadesi gelmiş veya mü’eccel borcu olan kimse alacaklıya kefil veyâhut rehin bırakmadan onun izni olmadan cihada katılamaz.”¹²²

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Cihada katılanın borçlu olmaması gerekir, cihada katıldıktan sonra alacaklı eve dönmesini istemesi halinde dönüş yolu güvenli ve dönebilecek bir yerde ise eve dönmesi gerekir.”¹²³, “Alacaklı, borçlunun cihaddan dönmesini istemesi halinde dönüş yolunda helak olmak gibi bir endişesi yoksa eve dönmesi gerekir.”¹²⁴

2.1.3. Ehl-i kitâp ve Mecûsîlerle Yapılan Cihad

يقاتل أهل الكتاب والمجوس حتى يسلموا أو يعطوا الجزية

وقسم لا كتاب لهم، ولا شبهة كتاب، وهم من عدا هذين القسمين، من عبدة الأوثان، ومن عبد ما استحسن، وسائر الكفار، فلا تقبل منهم الجزية، ولا يقبل منهم سوى الإسلام. هذا ظاهر المذهب وهو مذهب الشافعي

3- “İmam Şâfiî’ye göre Yahudî ve Hristiyanlar gibi ehl-i kitâp, Mecûsîler gibi ehl-i kitâp olma şüphesi olmayan putperest ve kâfirlerden cizye kabul edilmez, Müslüman oluncaya kadar onlarla savaşılr.”

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Cenâb-ı Allah, ehl-i kitâpla cizye verene veya Müslüman olana, müşriklerle de Müslüman oluncaya kadar savaşmayı farz kılmıştır.”¹²⁵

¹²² İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/27.

¹²³ Şâfiî, *el-Üm*, 4/172.

¹²⁴ Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim b. Es'ad el-İmrânî, *el-Beyân fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfiî*, thk. Kâsım Muhammed en-Nûrî (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2000), 12/113.

¹²⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 4/182.

2.1.4. Savaş Esnasında Komutandan İzin Almak

مسألة استئذان الأمير في الغزو في كل شيء

فإنه ينبغي أن يستأذن الأمير في المباراة إذا أمكن. وبه قال الثوري، وإسحاق ورخص فيها مالك،

والشافعي،

4- ... “İmam Şâfiî’ye göre mücahit, komutandan izin almadan düşmana meydan okuyabilir.”¹²⁶

Bu görüşün nisbeti hatalıdır.

Kaynaklarda bu konuyla ilgili İmam Şâfiî’ye nisbet edilen görüş şöyledir: “Müslümanın savaşta düşmana meydan okumasında herhangi bir beis yoktur.”¹²⁷ Bundan, İmam Şâfiî’nin mücahidin komutandan izin almadan düşmana meydan okumasına ruhsat verdiği kesin olarak çıkmamaktadır. Komutandan izin alması gerektiğine dair herhangi bir kayıt da bulunmamaktadır.

Konuyla ilgili Şâfiî hukukçular arasında buna cevaz verenler olmuştur.¹²⁸ Fakat genel olarak Müslümanın savaşta düşmana meydan okumasının caiz olabilmesi için üç şart koşmuşlardır.

a- Meydan okuduğu düşmandan daha güçlü olması,

b- Meydan okumasından dolayı İslâm ordusuna herhangi bir zarar gelmemesi,

c- Meydan okumak için komutandan izin alması.¹²⁹

2.1.5. Savaş Esirleri

Bu başlık altında İmam Şâfiî’ye 8 tane görüş atfedilmiştir. Bu görüşlerin 5 tanesi isabetlidir. 2 görüşün tahkiki ise tespit edilememiştir.

مسألة للإمام التصرف في سببا الحرب

¹²⁶ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/39.

¹²⁷ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Mu'avvid-Adil Ahmed 'Abdü'l-Mevcûd (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 14/249; İmrânî, *el-Beyân*, 12/117.

¹²⁸ Ebû'l-Me'âlî 'Abdumelik b. 'Abdullâh el-Cuveynî, *Nihâyetu'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdul'azîm Mahmûd ed-Dîb (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1428/2007), 17/533.

¹²⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/252.

القسم الثالث الرجال من عبدة الأوثان وغيرهم ممن لا يقر بالجزية، فيتخير، الإمام فيهم بين ثلاثة أشياء؛ القتل، أو المن، والمفاداة، ولا يجوز استرقاقهم. وعن أحمد جواز استرقاقهم. وهو مذهب الشافعي وبما ذكرنا في أهل الكتاب قال الأوزاعي، والشافعي، وأبو ثور. وعن مالك كمنهنا

5- ... “İmam Şâfiî’ye göre devlet başkanı, kendilerinden cizye kabul edilsin veya edilmesin savaşta esir alınan erkekleri öldürebilir, karşılıklı veya karşılıksız serbest bırakabilir ve köleleştirebilir. Bu devlet başkanının tasarrufuna bırakılmıştır.”¹³⁰

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Savaşta erkek, kadın ve çocuklar esir alınırsa savaşta sonra devlet başkanı erkekleri köle olarak satabilir, fidye isteyebilir, salıverebilir veya öldürebilir. Kadın ve çocukları ise köleleştirme, salıverme veya fidye isteme seçenekleri arasında muhayyerdir.”¹³¹

İbn Kudâme, ileriki sayfalarda İmam Şâfiî’ye kendilerinden cizye kabul edilmeyen erkek müşriklerin köleleştirilmelerine cevaz vermediğine dair bir görüş de nisbet etmektedir.¹³² Bunun biraz önce nisbet edilen görüşle çeliştiği görülmektedir. Kaynaklarda İmam Şâfiî’nin Arap ve ‘Acem müşrikleri arasında bir fark gözettiği ifade edilmektedir. İmam Şâfiî’nin kavli kadim görüşüne göre Arap olan müşriklerin köleleştirilmesi caiz değildir.¹³³ Belki de İbn Kudâme, İmam Şâfiî’nin eski görüşünü esas alıp Arap olan müşrikleri kastetmektedir.

وان أسلم الأسير صار رقيقاً في الحال، وزال التخيير، وصار حكمه حكم النساء. وبه قال الشافعي في أحد أقواله. وفي الآخر يسقط القتل، ويتخير بين الخصال الثلاث

6- “İmam Şâfiî’nin bir görüşüne göre esir esaret altındayken Müslüman olursa, köle konumuna düşer ve kadın hükmünü alır. Diğer bir görüşüne göre ise artık öldürülemez. Devlet başkanı köleleştirme, karşılıklı veya karşılıksız serbest bırakma seçenekleri arasında muhayyer olur.”¹³⁴

¹³⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/44.

¹³¹ Şâfiî, *el-Üm*, 4/305.

¹³² İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/47.

¹³³ İmrânî, *el-Beyân*, 12/152.

¹³⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/47.

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Esir, esaret altında Müslüman olursa öldürülmesi caiz değildir. Karşılıksız ve fidye karşılığı serbest bırakılması konusunda mezhepte iki görüş vardır. Birinci görüşe göre bu caiz değildir. Müslüman olduğu anda köle konumuna düşmüştür. İkinci görüşe göre devlet yöneticisi onu köleleştirme, karşılıklı veya karşılıksız serbest bırakma seçenekleri arasında muhayyerdir.”¹³⁵

فصل: فإن سأل الأسارى من أهل الكتاب تخليتهم على إعطاء الجزية، لم يجز ذلك في نسائهم وذراريهم؛ لأنهم صاروا غنيمَةً بالسبي، وأما الرجال، فيجوز ذلك فيهم، ولا يزول التخيير الثابت فيهم. وقال أصحاب الشافعي: يحرم قتلهم، كما لو أسلموا

7- “Şâfiî mezhebine göre ehl-i kitâp olan erkek esirler cizye verme karşılığında serbest bırakılmalarını istemeleri halinde Müslüman olanlar gibi öldürülmeleri haramdır.”¹³⁶

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Esir cizye verip kendisiyle zimmî gibi anlaşma yapılmasını istemesi halinde mezhepte iki görüş vardır. Birinci görüş, bu teklifi kabul etmek vaciptir (Böylece öldürülmesi haram olur). İkinci görüş ise bu teklifi kabul etmek vacip değildir (Bunu kabul etmek devlet yöneticisinin tasarrufundadır).¹³⁷

ذَكَرَ أَبُو بَكْرٍ أَنَّ الْكَافِرَ إِذَا كَانَ مَوْلىَ مُسْلِمٍ، لَمْ يَجْزُ اسْتِزْقَاؤُهُ؛ لِأَنَّ فِي اسْتِزْقَاؤِهِ تَقْوِيتَ وِلاءِ الْمُسْلِمِ الْمَعْصُومِ. وَعَلَى قَوْلِهِ، لَا يُسْتَرْقُ وَلَدُهُ أَيْضًا إِذَا كَانَ عَلَيْهِ وِلاءٌ؛ لِذَلِكَ. وَإِنْ كَانَ مُعْتَقَهُ ذِمِّيًّا، جَازَ اسْتِزْقَاؤُهُ؛ لِأَنَّ سَيِّدَهُ يَجُوزُ اسْتِزْقَاؤُهُ، فَاسْتِزْقَاؤُ مَوْلَاهُ أَوْلَى. وَهَذَا مَذْهَبُ الشَّافِعِيِّ

8- “İmam Şâfiî’ye göre Müslümanın azatlık kölesi savaşta esir alınırsa Müslümanın velâyetine zarar geleceğinden dolayı köleleştirilmesi caiz değildir.

¹³⁵ İmrânî, *el-Beyân*, 12/153; Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-muttakîn*, thk. Zuheyr eş-Şâviş (Beyrut; Dimaşk; Amman: el-Mektebu'l-İslâmî, 1412/1991), 10/252.

¹³⁶ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/48.

¹³⁷ Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfiî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 3/282.

Şayet esir alınan zimmînin azatlık kölesi ise köleleştirilmesi caizdir. Çünkü kendisi de köleleştirilebilir.”¹³⁸

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Bir Müslüman kâfir kölesini azât ettikten sonra dâru'l-harb bölgesine girer ise köleleştirilmesi caiz değildir. Zimmî'nin azatlık kölesinin ise köleleştirilmesi caizdir. Çünkü zimmî de dâru'l-harb bölgesine girerse köleleştirilebilir.”¹³⁹, “Müslümanın harbî olan azatlık kölesi ve karısı köleleştirilemez. Zimmînin azatlığı ise mezhepte esas alınan görüşe göre köleleştirilmesi caizdir.”¹⁴⁰

فصل بيع شيء من رقيق المسلمين لكافر

وجوز أبو حنيفة والشافعي ذلك؛ لأنه لا يمنع من إثبات يده عليه، فلا يمنع من ابتدائه، كالمسلم

9- ... “İmam Şâfiî'ye göre Müslümanın kölesi (müslüman olsun veya olmasın) savaşta esir alınırsa kâfire satılması caizdir. Çünkü kâfirin ona sahip olmasını engelleyecek bir şey yoktur.”¹⁴¹

Araştırdığımız kadarıyla İmâm Şâfiî'ye ait böyle bir görüş tespit edilememiştir.

فصل: ومن أسر أسيرًا، لم يكن له قتلُه حتى يأتي به الإمام، فيرى فيه رأيه

فإن قتل أسيرَه، أو أسيرَ غيره قبل ذلك، أساء، ولم يلزمه ضمانه. وبهذا قال الشافعيُّ

10- “İmam Şâfiî'ye göre devlet yöneticisi, esirler hakkında karar vermeden biri kendi esirini veya başkasının esirini öldürürse kötü bir fiil işlemiş olur. Lakin tazmin etmesi gerekli değildir.”¹⁴²

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Biri dâru'l-harb bölgesinde olsun veya olmasın devlet yöneticisi esirler hakkında karar vermeden bir esiri öldürürse kötü bir fiil işlemiş olmakla beraber

¹³⁸ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/49.

¹³⁹ Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 10/253-254.

¹⁴⁰ Ebû Muhammed 'Abdurrahîm b. el-Hasen el-İsnevî, *el-Mühimmât fi şerhi'r-Ravda ve'r-Râfi'i*, thk. Ebu'l-Fadl ed-Dimyâtî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2009), 8/411.

¹⁴¹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/51.

¹⁴² İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/52.

tazmin etmesi gerekmez. Şayet kadın ve çocuk öldürmüşse cezalandırılır ve tazmin etmekle yükümlüdür.”¹⁴³

Şâfiî mezhebi:

“Şayet devlet yöneticisi esirler hakkında bir karar vermeden esirlerden biri öldürülürse kâtile ta‘zir cezası verilir. Çünkü devlet yöneticisinin emri olmadan bunu yapmıştır. Lakin tazmin etmesi gerekmez.”¹⁴⁴

فصل: وَمَنْ أُسِرَ فَادَّعَى أَنَّهُ كَانَ مُسْلِمًا، لَمْ يُقْبَلْ قَوْلُهُ إِلَّا بِبَيِّنَةٍ
وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: لَا تُقْبَلُ إِلَّا شَهَادَةُ عَدْلَيْنِ

11- “İmam Şâfiî’ye göre esir alınan düşmandan biri Müslüman olduğunu iddia ederse âdil olan iki şâhidin şehadeti olmadan bu iddiası kabul edilmez.”¹⁴⁵

Araştırdığımız kadarıyla İmâm Şâfiî’ye ait böyle bir görüş tespit edilememiştir.

2.1.6. Savaş Ganimetlerinin Taksimi

Bu konuyla ilgili İmam Şâfiî’ye 12 görüş atfedilmiştir. Bunlardan 10 tanesi isabetlidir. Bir görüşün tahkiki tespit edilememiştir.

وَيُقْبَلُ الْإِمَامُ وَمَنْ اسْتَحْلَفَهُ الْإِمَامُ، كَمَا فَعَلَ النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يُخْرَجُ مِنْ خُمْسِ الْخُمْسِ

12- “İmam Şâfiî’ye göre imam veya komutan tarafından, hücumda fedakarlıkta bulunan öncü birliklere kendi paylarından fazla olarak verilen nefl malı humus’tan ayrılan beşte birlik paydan verilir.”¹⁴⁶

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

¹⁴³ Şâfiî, *el-Üm*, 4/305.

¹⁴⁴ İmrânî, *el-Beyân*, 12/152.

¹⁴⁵ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/52.

¹⁴⁶ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/53.

“Nefl payı Saîd b. el-Müseyyeb’in dediği gibi ganimet malınının humus’undan ayrılan beşte birlik paydan verilir.”¹⁴⁷

Şâfiî mezhebi:

“Nefl payı maslahat için verildiğinden dolayı maslahatlara ayrılan ganimetin 1/5’in beşte birinden verilir.”¹⁴⁸

وقال الشافعيُّ: لا حَدَّ لِلنَّفْلِ، بل هو مَوْكُولٌ إِلَى اجْتِهَادِ الْإِمَامِ؛ لِأَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- نَفَلَ مَرَّةً
الثَّلَاثَ وَأَخْرَى الرَّبْعَ.

13- “İmam Şâfiî’ye göre nefl payında herhangi bir sınırlama yoktur. Miktarının belirlenmesi devlet yöneticisinin içtihadına bırakılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir keresinde üçte bir, bir keresinde de dörtte bir vermiştir.”¹⁴⁹

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Şam ehli nefl payı konusunda 3/1 ve 4/1 paylarını İbn Ömer ise 6/1 payını rivayet etmiştir. Bu nefl payında sınırın olmadığını göstermektedir.”¹⁵⁰

Şâfiî mezhebi:

“Mezhebimize göre nefl payı sınırsızdır. Tamamen komutana bırakılmıştır. Nefl payı, verilecek olan askerin yaptığı işin büyüklüğüne ve barındırdığı tehlikeye göre artırılabilir veya eksiltilebilir.”¹⁵¹

وَيَجُوزُ لِلْإِمَامِ وَنَائِيهِ أَنْ يَبْدُلَا جُعْلًا لِمَنْ يَدُلُّهُ عَلَى مَا فِيهِ مَصْلَحَةٌ لِلْمُسْلِمِينَ
يُفْسَخُ الصُّلْحُ؛ لِأَنَّهُ حَقٌّ قَدْ تَعَدَّرَ إِمْضَاءُ الصُّلْحِ فِيهِ، لِأَنَّ صَاحِبَ الْجُعْلِ سَابِقٌ، وَلَا يُمَكِّنُ الْجَمْعُ بَيْنَهُ
وَبَيْنَ الصُّلْحِ. وَنَحْوُ هَذَا مَذْهَبُ الشَّافِعِيِّ

14- “İmam Şâfiî’ye göre komutan maslahat için bir işe ödül koyarsa ve asker ödülü hakettikten sonra barış yoluyla fetih gerçekleştiğinden dolayı kendisine ödülün

¹⁴⁷ Şâfiî, *el-Üm*, 4/150.

¹⁴⁸ Ebû'l-Mehâsin Fahrulislâm ‘Abdulvâhid b. İsmâ’il b. Aḥmed eṭ-Ṭaberî er-Rûyânî, *Bahru'l-mezheb*, thk. Târik Fethî es-Seyyid (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009), 6/239; Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb* (Kahire: İdâretu't-Tebâ'ati'l-Müniriyye, 1925), 19/349.

¹⁴⁹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/55.

¹⁵⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 4/151.

¹⁵¹ İmrânî, *el-Beyân*, 12/197; Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 6/396.

verilmesi imkansız hâle gelirse (ödülün fethedilen yerden bir köle olması halinde) barış anlaşması fesholur.”¹⁵²

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Şayet komutanın koymuş olduğu ödül üzerine barış yapılmışsa kalenin sahibine ‘ödülü teslim edersen, sana onun kıymetini veririz’ denilir. Düşman kabul ederse ödül sahibine verilir ve barış anlaşması geçerlidir. Şayet kabul etmez ise kale geri verilir ve tekrar savaşılr.”¹⁵³

Şâfiî mezhebi:

“Şayet komutanın ilan ettiği ödül, barış anlaşmasına dâhil olursa kale sahibine karşılığının verilmesi mukabilinde ödülü teslim etmesi teklif edilir. Teklifi kabul ederse anlaşmaya devam edilir. Kabul etmez ise kale geri verilir ve tekrar savaş yapılır.”¹⁵⁴

أَنَّ السَّلْبَ لِكُلِّ قَاتِلٍ يَسْتَحِقُّ السَّهْمَ أَوْ الرِّضْحَ، كَالْعَبْدِ وَالْمَرْأَةِ وَالصَّبِيِّ وَالْمُشْرِكِ
فَإِنْ كَانَ الْقَاتِلُ مِمَّنْ لَا يَسْتَحِقُّ سَهْمًا وَلَا رِضْحًا، كَالْمَرْجِفِ وَالْمُخَذَّلِ وَالْمُعِينِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، لَمْ
يَسْتَحِقِّ السَّلْبَ وَإِنْ قَتَلَ؛ وَهَذَا مَذْهَبُ الشَّافِعِيِّ؛ لِأَنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِ الْجِهَادِ

15- “İmam Şâfiî’ye göre Müslümanların cihad meydanında şevkini kıran, savaştan kaçan veya düşmana yardım edenler cihat ehli olmadıkları için düşman askerini öldürseler dâhi selebde hakları yoktur.”¹⁵⁵

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“İzinsiz savaşa katılan kâfir veya müslümanları yarı yolda bırakan gibi ganimetten hakları olmayanlar savaştan kaçan veya düşmana yardım edenler cihat ehli olmadıkları için düşman askerini öldürseler bile onlara seleb payı verilmez. Kadın, çocuk ve izinle savaşa katılan kâfir gibi ganimetten payları olmayıp gönülleri hoş olsun diye ganimetten hediye verilenlerden ise mezhebimiz de iki görüş vardır. Birinci görüş ganimetten payları olmadıkları için selebde de hakları

¹⁵² İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/59.

¹⁵³ Şâfiî, *el-Üm*, 4/304.

¹⁵⁴ Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/263; İmrânî, *el-Beyân*, 12/202.

¹⁵⁵ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/64.

yoktur. İkinci görüş ise az da olsa ganimet verildiği için pay sahiplerine kıyasla selebde hakları vardır.”¹⁵⁶

الفصل الثالث: أَنَّ السَّلْبَ لِلْقَاتِلِ فِي كُلِّ حَالٍ، إِلَّا أَنْ يَنْهَزِمَ الْعَدُوُّ. وَبِهِ قَالَ الشَّافِعِيُّ

16- “İmam Şâfiî’ye göre düşmanın hezimete uğraması hâli dışında her halükârda düşman askerini öldürene seleb verilir.”¹⁵⁷

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Mücahit, düşmanı savaş halindeyken öldürürse seleb hakkı vardır. Müşrikler hezimete uğramışken düşmanı öldürene seleb verilmesini caiz görmüyorum.”¹⁵⁸

Şâfiî mezhebi:

“Düşman hezimete uğradıktan sonra düşman askerini öldürene seleb verilmez.”¹⁵⁹

الثانى، أَنْ يَكُونَ الْمَقْتُولُ فِيهِ مَنَعَةٌ، غَيْرَ مُنْحَنٍ بِالْجِرَاحِ، فَإِنْ كَانَ مُنْحَنًا بِالْجِرَاحِ، فَلَيْسَ لِقَاتِلِهِ شَيْءٌ
مِنْ سَلْبِهِ. وَبِهَذَا قَالَ مَكْحُولٌ، وَحَرِيْزُ ابْنِ عَثْمَانَ، وَالشَّافِعِيُّ

17-... “İmam Şâfiî’ye göre ağır yaralı olan düşman askerini öldürene seleb verilmez.”¹⁶⁰

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Şayet düşman askerine ağır bir darbe vurursa ve başkası gelip onu öldürürse seleb ağır darbeyi indirene verilir. Çünkü düşmanı kendini savunamaz hâle getiren odur.”¹⁶¹

Şâfiî mezhebi:

¹⁵⁶ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed eş-Şâfiî el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, thk. Ali Muhammed Mu'avvid-Adil Ahmed 'Abdü'l-Mevcûd (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994), 4/158; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 3/285.

¹⁵⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/65.

¹⁵⁸ Şâfiî, *el-Ûm*, 4/157; Ebû İbrahim İsmâil b. Yahyâ el-Müzenî, *el-Muhtasar* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1983), 8/249.

¹⁵⁹ Cuveynî, *Nihâyetu'l-matlab*, 11/450; Rüyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 6/234.

¹⁶⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/66.

¹⁶¹ Şâfiî, *el-Ûm*, 4/149; Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/249.

“Düşman askerini öldüren seleb verilmesi için ağır yaralı olmama şartı vardır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) de Ebû Cehil’in selebini onu öldüren İbn Mes‘ûd’a değil, onu ağır yaralayan Mu‘âz İbn ‘Afrâ’ya vermiştir.¹⁶²

وإن كانت الحرب قائمة، فأنهزم أدهم، فقتله إنسان، فسلبه لقاتله؛ لأن الحرب فرّ وكرّ وبهذا قال

الشافعيُّ

18- “İmam Şâfiî’ye göre düşman hezimete uğramamışken aralarından biri kaçarken öldürülürse onu öldüren seleb verilir. Çünkü savaş ileriye atılmak ve geriye kaçmaktır.”¹⁶³

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Düşmalardan sadece birinin hezimete uğrayıp kaçması selebi almaya engel değildir. Savaş devam ediyorken düşman askerlerinden biri kaçarken öldürülürse öldüren seleb verilir.”¹⁶⁴

أنَّ السَّلبَ لا يُخَمَّسُ. روى ذلك عن سعد بن أبي وقاص. وبه قال الشافعيُّ، وابنُ المُنذر، وابنُ جرير.

19-... “İmam Şâfiî’ye göre selebe tahmis uygulanmaz (Beşte biri hazine için alınmaz).¹⁶⁵

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Selebe tahmis uygulanmaz.”¹⁶⁶, “Ganimete tahmis uygulanmadan seleb dışında hiçbir mal çıkarılamaz.”¹⁶⁷

Şâfiî mezhebi:

“Selebe tahmis uygulanmaz. Çünkü ‘Avf b. Mâlik ve Hâlid b. Velid’in rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber selebi katile verdi ve tahmis uygulamadı.”¹⁶⁸, “Mezhebimizde esas alınan görüşe göre selebe tahmis uygulanmaz.”¹⁶⁹

¹⁶² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 8/398; Cuveynî, *Nihâyetu'l-matlab*, 11/451.

¹⁶³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/68.

¹⁶⁴ İmrânî, *el-Beyân*, 12/162; Hatîb eş-Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/159.

¹⁶⁵ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/69.

¹⁶⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 4/150.

¹⁶⁷ Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/248.

¹⁶⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 3/285.

أَنَّ الْقَاتِلَ يَسْتَحِقُّ السَّلْبَ، قَالَ ذَلِكَ الْإِمَامُ أَوْ لَمْ يَقُلْ. وَبِهِ قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ، وَاللَّيْثُ، وَالشَّافِعِيُّ

20-... “İmam Şâfiî’ye göre devlet yöneticisi savaş başlamadan düşman askerini öldürene selebin verileceğini söylemiş olsa da olmasa da düşman askerini öldüren selebi hak eder.”¹⁷⁰

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Bazıları seleb konusunda sünnete muhalefet ederek ‘devlet yöneticisi, savaş başlamadan düşman askerini öldürene selebin verileceğini söylemeden düşman askerini öldürse dâhi öldürene seleb verilmez’ demişlerdir.”¹⁷¹

Şâfiî mezhebi:

“Kim savaş esnasında müşriklerden birini öldürürse selebi hak eder. Komutan önceden bunu şart koşmuş olsa da olmasa da bu böyledir. Komutan selebe tahmis de uygulayamaz.”¹⁷²

وقال ابنُ المُنْذِرِ، وَالشَّافِعِيُّ: لَهُ أَخْذُهُ بغيرِ إِذْنٍ؛ لِأَنَّهُ اسْتَحَقَّهُ بِجَعْلِ النَّبِيِّ -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- لَهُ ذَلِكَ، وَلَا يَأْمَنُ إِنْ أَظْهَرَ عَلَيْهِ أَنْ لَا يُعْطَاهُ

21-... “İmam Şâfiî’ye göre selebi hakeden, komutandan izin almadan da selebini alabilir. Çünkü bu payı ona Hz. Peygamber (s.a.v.) vermiştir. Komutandan selebi almak için izin istediğinde komutanın ona vermeme ihtimali de vardır.”¹⁷³

Araştırdığımız kadarıyla İmâm Şâfiî’ye ait böyle bir görüş tespit edilememiştir.

فَأَمَّا الْمَالُ الَّذِي مَعَهُ فِي كَمْرَاتِهِ وَخَرِيطَتِهِ، فَلَيْسَ بِسَلْبٍ؛ لِأَنَّهُ لَيْسَ مِنَ الْمَلْبُوسِ، وَلَا مِمَّا يَسْتَعِينُ بِهِ فِي الْحَرْبِ، وَكَذَلِكَ رَحْلُهُ وَأَتَانُهُ، وَمَا لَيْسَتْ يَدُهُ عَلَيْهِ مِنْ مَالِهِ لَيْسَ مِنْ سَلْبِهِ. وَبِهَذَا قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ، وَمُكْحُولٌ، وَالشَّافِعِيُّ، إِلَّا أَنَّ الشَّافِعِيَّ قَالَ: مَا لَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ فِي الْحَرْبِ، كَالنَّاجِ، وَالسَّوَارِ، وَالطُّوقِ، وَالْهَيْمَانَ الَّذِي لِلنَّفَقَةِ، لَيْسَ مِنَ السَّلْبِ فِي أَحَدِ الْقَوْلَيْنِ؛ لِأَنَّهُ مِمَّا لَا يُسْتَعَانُ بِهِ فِي الْحَرْبِ، فَأَشْبَهَ الْمَالَ الَّذِي فِي خَرِيطَتِهِ

¹⁶⁹ İmrânî, *el-Beyân*, 12/164.

¹⁷⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/70.

¹⁷¹ Şâfiî, *el-Üm*, 4/149.

¹⁷² İmrânî, *el-Beyân*, 12/60; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 8/393; Rûyânî, *Bahru'l-mezheb*, 6/230.

¹⁷³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/72.

22-... “İmam Şâfiî’ye göre öldürülen düşman askerinin yanında bulunan eşyalardan giyilmeyen, savaş malzemesi olmayan ve elinde olmayan mallar selebden değildir.¹⁷⁴

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Seleb düşman askerinin üzerinde bulunan elbiseleri, silahları, biniyorsa veya yularını tutuyorsa atı ve elinde bulunan maldır.”¹⁷⁵

Şâfiî mezhebi:

“Düşman askerinin savaştığı atı, devesi, kendini koruduğu zırhı, miğferi, elinde taşıdığı kılıcı, mızrağı ve elbiseleri ve süsleri selebdendir. Üzerinde veya elinde bulunmayıp yanında bulunan mal, azık, silahlar ve binekler ganimet olup bütün orduya aittir.”¹⁷⁶

2.1.7. Düşmanla Yapılan Emân Antlaşması

Bu konuyla ilgili İmam Şâfiî’ye 10 görüş atfedilmiştir. Bunlardan 8 tanesi isabetli, biri hatalı, birinin ise tahkiki tespit edilememiştir.

وَمَنْ أَعْطَاهُمُ الْأَمَانَ مِنَّا؛ مِنْ رَجُلٍ، أَوْ امْرَأَةٍ، أَوْ عَبْدٍ، جَازَ أَمَانُهُ
وَجَمَلُهُ أَنَّ الْأَمَانَ إِذَا أُعْطِيَ أَهْلَ الْحَرْبِ، حَرَّمَ قَتْلَهُمْ وَمَأْلَهُمْ وَالتَّعَرُّضُ لَهُمْ. وَيَصِحُّ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ بَالِغٍ
عَاقِلٍ مُخْتَارٍ، ذَكَرًا كَانَ أَوْ أُنْثَى، حُرًّا كَانَ أَوْ عَبْدًا. وَبِهَذَا قَالَ الثَّوْرِيُّ، وَالْأَوْزَاعِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَإِسْحَاقُ، وَابْنُ
القَاسِمِ، وَأَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ

23-... “İmam Şâfiî’ye göre devlet yöneticisi teslim olmak isteyen düşmana can ve mal güvencesi (emân) verirse onları öldürmek, mallarını almak ve taarruzda bulunmak haramdır. Kadın-erkek, hür-köle farketmeksizin bülûğ çağına erişmiş akıllı her Müslüman düşmana emân verebilir.”¹⁷⁷

¹⁷⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/73.

¹⁷⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 4/150.

¹⁷⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 8/399.

¹⁷⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/75.

Emân: Herhangi bir Müslümanın düşmanla yaptığı can ve mal güvencesi akdidir.

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Devlet yöneticisi dışında, komutan ve askerler de belirli bir düşman askerine eman verebilirler. Lakin emânı düşman ordusunun bütününe sadece devlet yönetici veya komutan verebilir.”¹⁷⁸

وَبِصِحِّ أَمَانِ الْأَسِيرِ إِذَا عَقَدَهُ غَيْرَ مُكْرَهٍ؛ لَدُخُولِهِ فِي عُمُومِ الْخَبْرِ، وَلِأَنَّهُ مُسَلِّمٌ مُكَلَّفٌ مُخْتَارٌ، فَأَشْبَهَهُ
غَيْرَ الْأَسِيرِ. وَكَذَلِكَ أَمَانُ الْأَجِيرِ وَالتَّاجِرِ فِي دَارِ الْحَرْبِ. وَبِهَذَا قَالَ الشَّافِعِيُّ.
فَأَمَّا الصَّبِيُّ الْمُمَيَّزُ، فَقَالَ ابْنُ حَامِدٍ: فِيهِ رَوَايَتَانِ؛ إِحْدَاهُمَا، لَا يَصِحُّ أَمَانُهُ. وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ،
وَالشَّافِعِيِّ؛ لِأَنَّهُ غَيْرُ مُكَلَّفٍ،

24-... “İmam Şâfiî’ye göre esir, dâru’l-harb bölgesinde kalan ücretli işçi ve tüccârın emân vermesi geçerlidir. Mümeyyiz çocuğun emân vermesi ise mükellef olmadığı için geçersizdir.”¹⁷⁹

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Bulûğ çağına ermeyen çocuk, aklî dengesi yerinde olmayanın emânı geçersizdir. Bunlar dışında bulûğ çağına erişmiş akıllı her Müslümanın emân akdi geçerlidir.”¹⁸⁰

Şâfiî mezhebi:

“Kâfirlere savaş halindeyken veya dâru’l-harb bölgesindeyken emân verilebilir. Esir, emân vermek için zorlanmamış ise emânı geçerlidir. Delinin ve çocuğun verdiği emân ise geçersizdir.”¹⁸¹, “Bulûğ çağına erişmiş akıllı her Müslümanın emân akdi geçerlidir. Kâfir, çocuk, deli ve ikrâh altında olanın emân akdi geçerli değildir. Mümeyyiz olan çocuğun emân akdi ise -geçerli olduğunu söyleyen zayıf bir görüş olmakla birlikte- geçersizdir.”¹⁸²

¹⁷⁸ İmrânî, *el-Beyân*, 12/141; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/329.

¹⁷⁹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/77.

¹⁸⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 4/302.

¹⁸¹ İmrânî, *el-Beyân*, 12/143.

¹⁸² Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 10/279.

وَيَصِحُّ أَمَانُ الْإِمَامِ لِلأَسِيرِ بَعْدَ الأَسْتِيلاءِ عَلَيْهِ فَأَمَّا أَحَادُ الرَّعِيَّةِ، فليس له ذلك. وهذا مذهبُ الشافِعِيِّ

25- “İmam Şâfiî’ye göre devlet yönetici esaret altında olan düşmanla emân akdi yapabilir. Lakin askerlerin esirlere emân vermesi geçerli değildir.”¹⁸³

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Şayet kâfirlerden biri esir alınırsa ve askerlerden biri ona emân verir ise emân akdi geçersizdir.”¹⁸⁴

وإذا شهَدَ للأسيرِ اثْنانِ أو أكثرُ من المسلمين، أَنَّهُم أَمَّنُوهُ، قُبِلَ، إذا كانوا بِصِفَةِ الشُّهُودِ. وقال الشافِعِيُّ: لا تُقْبَلُ شهادَتُهُمْ؛ لأنَّهُم يَشْهَدُونَ على فِعْلِ أَنفُسِهِمْ.

26- “İmam Şâfiî’ye göre ikiden fazla müslüman düşman askerine emân verdiklerine dair şahitlik etseler, kendi fiillerine şahitlik ettikleri için şahitlikleri kabul edilmez.”¹⁸⁵

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Ganimet elde edildikten sonra Müslümanlardan biri ele geçirilmeden bir kâfire emân verdiğini iddia ederse iddiası kabul edilmez.”¹⁸⁶

Şâfiî mezhebi:

“Eğer askerlerden bir grup bir esire emân verdiklerini iddia etseler, kendi fiillerine dair yaptıkları şahitlik kabul edilmez.”¹⁸⁷, “Müslümanın esaretten önce düşman askerine emân verdiğine dâir iki kişi şahitlik etseler, kendileri hakkında olmadığı şahitlikleri kabul edilir. Şayet kendilerinin de emân akdine ortak olduklarını iddia ederek şahitlik ediyorlarsa o zaman kabul edilmez.”¹⁸⁸

إذا جاءَ المسلمُ بِمُشْرِكٍ ادَّعى أَنَّهُ أسْرَهُ، وادَّعى الكافرُ أَنَّهُ أَمَّنُهُ، ففيها ثلاثُ رواياتٍ وقال أصحابُ الشافِعِيِّ: لا يُقْبَلُ قولُهُ وإنْ صدَّقَهُ المسلمُ؛ لأنَّهُ لا يَقْدِرُ على أمانِهِ، فلا يُقْبَلُ إقرارُهُ به

¹⁸³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/78.

¹⁸⁴ İmrânî, *el-Beyân*, 12/144; Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 10/279.

¹⁸⁵ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/78.

¹⁸⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 7/368.

¹⁸⁷ Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 10/279.

¹⁸⁸ Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Muhammed Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-metâlib fi şerhi Ravdi't-tâlib* (Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 4/203.

27- “Şâfiî mezhebine göre bir Müslüman, düşman askerini esir aldığını, düşman askeri ise ona emân verdiğini iddia ederse Müslüman onu tasdik bile etse kâfirin iddiası kabul edilmez. Çünkü esir gibi olduğu için Müslüman ona emân veremediği gibi onun hakkında ikrarda da bulunamaz.”¹⁸⁹

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Şayet kâfir ‘bana emân verdi’, Müslüman ‘ben emânı kastetmemiştim (vermedim)’ der ise Müslümanın iddiası kabul edilir.”¹⁹⁰

وَمَنْ طَلَبَ الْأَمَانَ لَيْسَمَعَ كَلَامَ اللَّهِ، وَيَعْرِفَ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ، وَجَبَ أَنْ يُعْطَاهُ، ثُمَّ يُرَدُّ إِلَى مَأْمَنِهِ. لَا نَعْلَمُ فِي هَذَا خِلَافًا. وَبِهِ قَالَ قَتَادَةُ، وَمَكْحُولٌ، وَالْأَوْزَاعِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ

28-... “İmam Şâfiî’ye göre Kur’ân’ı işitmek, İslâm’ı öğrenmek için emân isteyene emân vermek vaciptir.”¹⁹¹

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Müşriklerden İslâm’ı öğrenmek isteyenlere devlet yöneticisinin emân vermesi haktır. Onları Kur’ân okuyup, İslâm’ı sevdirecek bir methodla İslâm’a davet eder.”¹⁹²

وقال أبو الخطاب: عندي أنه لا يجوز أن يُقيم سنةً بغير جزية. وهذا قول الأوزاعي، والشافعي

29-... “İmam Şâfiî’ye göre harbî olan kâfir cizye vermeden İslâm ülkesinde bir sene kalamaz.”¹⁹³

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Devlet yöneticisi cizye vermeden kâfirlere en fazla dört ay mühlet verebilir. Bu dört ayda da anlaşmayı bozmaları halinde tekrar onlarla savaşılır. Hz. Peygamber (s.a.v.) Safvân b. Ümeyye’ye Mekke fethinden sonra da sadece dört ay mühlet

¹⁸⁹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/79.

¹⁹⁰ Nevevî, *Ravzatu’t-tâlibîn*, 10/280.

¹⁹¹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/79.

¹⁹² Şâfiî, *el-Üm*, 4/200.

¹⁹³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/80.

vermiştir. Hz. Peygamber'in dört aydan fazla mühlet verdiğiine dair herhangi bir nakil bilmiyorum.”¹⁹⁴

Şâfiî mezhebi:

“Kâfirler cizye vermeden İslâm ülkesinde en fazla dört ay kalabilirler.”¹⁹⁵

وَإِذَا دَخَلَ حَرْبِي دَارَ الْإِسْلَامِ بِأَمَانٍ فَهُوَ عَلَى أَمَانِهِ فِي نَفْسِهِ وَمَالِهِ
وَإِنْ مَاتَ فِي دَارِ الْحَرْبِ انْتَقَلَ إِلَى وَاوَارِثِهِ، وَلَمْ يَبْطُلِ الْأَمَانُ فِيهِ. وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: يَبْطُلُ فِيهِ. وَهُوَ قَوْلٌ
لِلشَّافِعِيِّ لِأَنَّهُ قَدْ صَارَ لَوَارِثِهِ، وَلَمْ يَعْقُدْ فِيهِ أَمَانًا، فَوَجِبَ أَنْ يَبْطُلَ فِيهِ، كَسَائِرِ أَمْوَالِهِ

30-... “İmam Şâfiî’ye göre İslâm ülkesine emânla giren düşmanın, dârü’l-harb’de vefat etmesi halinde İslâm ülkesinde bulunan malları varislerine geçer ve o mallar için yapılan emân akdi de bozulur.”¹⁹⁶

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“İslâm ülkesine emânla giren düşman, ticaret yaptıktan sonra malını bize bırakıp dârü’l-harb bölgesine girdikten sonra orada ölür veya öldürülürse bütün malı ganimettir.”¹⁹⁷

Şâfiî mezhebinde esas alınan görüşe göre dârü’l-harb bölgesinde vefat eden müste’men’in İslâm ülkesinde bulunan malları, vârislerine intikal ettiği gibi o mallar üzerinde yapılan emân akdi de intikal etmektedir.¹⁹⁸

وَمَنْ طَلَبَ الْأَمَانَ لِيُقْتَلَ الْجِسْمَ، فَفَعَلَ، فَقَالَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ: أَنَا الْمُعْطَى. لَمْ يُقْتَلْ وَاحِدٌ مِنْهُمْ وَبِهَذَا قَالَ

الشَّافِعِيُّ

31- “İmam Şâfiî’ye göre kale kapısını Müslümanlara açma karşılığında birine emân verilirse ve kalede bulunanların tamamı kapıyı açanın kendisi olduğunu iddia ederse hiçbiri öldürülemez.”¹⁹⁹

¹⁹⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 4/201.

¹⁹⁵ Mâverdi, *el-Hâvi’l-kebir*, 14/338.

¹⁹⁶ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/81.

¹⁹⁷ Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/380.

¹⁹⁸ İmrânî, *el-Beyân*, 12/330; Rûyânî, *Bahru’l-Mezheb*, 12/441; Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/380; Cuveynî, *Nihâyetu’l-matlab*, 17/500.

¹⁹⁹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/82.

Araştırdığımız kadarıyla İmâm Şâfiî'ye ait böyle bir görüş tespit edilememiştir.

وَكُلُّ مَنْ دَخَلَ بِلَادَ الْمُسْلِمِينَ مِنْ أَهْلِ الْحَرْبِ بِتِجَارَةٍ، بُويعَ، وَلَمْ يُسْأَلْ عَنْ شَيْءٍ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ مَعَهُ تِجَارَةٌ، فَقَالَ: جُنْتُ مُسْتَأْمِنًا. لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ، وَكَانَ الْإِمَامُ مُخَيَّرًا فِيهِ. وَنَحْوُ هَذَا قَوْلُ الْأَوْزَاعِيِّ، وَالشَّافِعِيِّ

32-... “İmâm Şâfiî'ye göre harbî olanların, İslâm ülkerine ticaret için girmeleri halinde kendileriyle alışveriş yapılır. ‘Ticaret için değil ben müste’men olarak geldim’ derse bu kabul edilmez. Devlet yöneticisi istediği tasarrufta bulunabilir.”²⁰⁰

Bu görüşün baş tarafının (harbî olanların, İslâm ülkerine ticaret için girmeleri halinde kendileriyle alışveriş yapılır) nisbeti hatalıdır.

İmâm Şâfiî'ye göre harbî olanlar ile ticaret için anlaşma yapılmamışsa, İslâm ülkerine ticaret için bile olsa giremezler. İmâm Şâfiî şöyle demiştir: “Ticaret anlaşması yapılmamışsa, harbî olanların İslâm ülkerine girişleri yasaklanır. Emân olmadan girmişlerse ganimettirler.”²⁰¹

Şâfiî mezhebi:

“Harbî olanlar devlet yöneticisi ile ticaret anlaşması yapmadan İslâm ülkelerine giremezler. Devlet yöneticisi İslâm ülkelerinin sınırlarını bunlardan korumalıdır.”²⁰²

2.1.8. Ganimet Malları

Bu konuyla ilgili İmâm Şâfiî'ye göre 40 görüş atfedilmiştir. Bu görüşlerin 31 tanesi isabetli, 4 tanesi hatalı ve 5 görüşün tahkiki ise tespit edilememiştir.

أَنَّ الْإِعْتِبَارَ فِي اسْتِحْقَاقِ السَّهْمِ بِحَالَةِ الْإِحْرَازِ، فَإِنْ أُحْرِزَتِ الْغَنِيمَةُ وَهُوَ رَاجِلٌ، فَلَهُ سَهْمٌ رَاجِلٍ، وَإِنْ أُحْرِزَتِ وَهُوَ فَارِسٌ، فَلَهُ سَهْمٌ فَارِسٍ، سِوَاءَ دَخَلَ فَارِسًا أَوْ رَاجِلٌ وَبِهَذَا قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَإِسْحَاقُ، وَأَبُو ثَوْرٍ

²⁰⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/83.

²⁰¹ Şâfiî, *el-Üm*, 4/217.

²⁰² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 14/339; Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/385.

33-... “İmam Şâfi’ye göre ganimet payının hak edilmesinde itibar edilen durum ganimetin ele geçirildiği zamandır. Yaya iken ele geçirmiş ise yayanın payı, atlı olarak ele geçirmiş ise atlının payı verilir. Dâru’l-harb bölgesine yaya veyâhut atlı olarak girmiş olması bunu değiştirmez.”²⁰³

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfi:

“Ebû Hanife, savaşa girmeden önce divâna yaya olarak gelip dâru’l-harb bölgesine girdikten sonra bir at satın alıp ganimeti atlı olarak ele geçirene ganimetten yaya olanın payı verilir demiştir. Evzâ’î ise Hz. Peygamber zamanında divân olmadığını bu askere atlının payının verilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu meselede Evzâ’î haklıdır.”²⁰⁴

وَيُعْطَى ثَلَاثَةَ أَسْهُمٍ، سَهْمٌ لَهُ، وَسَهْمَانِ لِفَرَسِهِ هَذَا مَذْهَبُ عَمْرِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، وَالْحَسَنِ، وَابْنِ سَيْرِينَ
وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَأَبُو ثَوْرٍ، وَأَبُو يُونُسَ، وَمُحَمَّدُ

34-... “İmam Şâfi’ye göre atlı askere ganimetten üç pay verilir. Bir kendisine, iki pay atına verilir.”²⁰⁵

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfi:

“Atlı askere, bir pay kendisine, iki pay atına olmak üzere ganimetten üç pay verileceği konusunda Evzâ’î haklıdır.”²⁰⁶

Şâfi mezhebi:

“İmam Şâfi, Irak ve Medine ehli dâhil olmak üzere âlimlerin çoğunluğuna göre atlı askere ganimetten üç pay verilir.”²⁰⁷

أَنَّهُ يُسَهَّمُ لِلْبُرْدُونِ مِثْلُ سَهْمِ الْعَرَبِيِّ. وَاخْتَارَهُ الْخَلَّالُ، وَبِهِ قَالَ عَمْرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، وَمَالِكُ، وَالشَّافِعِيُّ،

وَالثَّوْرِيُّ

²⁰³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/84.

²⁰⁴ Şâfi, *el-Üm*, 7/357.

²⁰⁵ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/85.

²⁰⁶ Şâfi, *el-Üm*, 7/356.

²⁰⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/161; Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/221.

35-... “İmam Şâfiî’ye göre erkek at (aygır) ile dişi eşeğin çiftleşmesinden meydana gelen bardo (erkek at ile dişi eşek çiftleşmesinden doğan hayvana) aynı Arap atı gibi iki pay verilir.”²⁰⁸

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Mezhebimize göre Arap atı ve bardolar eşittir. Hepsine aynı pay verilir.”²⁰⁹

Şâfiî mezhebi:

“Bardoya da at gibi pay verilir.”²¹⁰

وَلَا يُسْنَهُمْ لِأَكْثَرِ مِنْ فَرَسَيْنِ

وَالشَّافِعِيُّ: لَا يُسْنَهُمْ لِأَكْثَرِ مِنْ فَرَسٍ وَاحِدٍ؛ لِأَنَّهُ لَا يُكْفَى أَنْ يُقَاتَلَ عَلَى أَكْثَرِ مِنْهَا، فَلَمْ يُسْنَهُمْ لِمَا زَادَ

عليها

36- “İmam Şâfiî’ye göre askerle beraber birden fazla at bile olsa sadece bir at için pay verilir. Diğer atlar için herhangi bir pay verilmez.”²¹¹

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Askere sadece bir at için ganimetten pay verilir.”²¹²

Şâfiî mezhebi:

“Askere sadece bir at için ganimetten pay verilir.”²¹³

أَجْمَعَ كُلُّ مَنْ أَحْفَظُ عَنْهُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، أَنَّ مَنْ غَزَا عَلَى بَعِيرٍ، فَلَهُ سَهْمٌ رَاجِلٍ. كَذَلِكَ قَالَ الْحَسَنُ، وَمُكْحُولٌ، وَالتَّوْرِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَصْحَابُ الرَّأْيِ

37- “İmam Şâfiî’ye göre deve üzerinde cihad edene yaya gibi tek pay verilir.”²¹⁴

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

²⁰⁸ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/87.

²⁰⁹ Şâfiî, *el-Üm*, 7/356.

²¹⁰ Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/221; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 14/161.

²¹¹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/89.

²¹² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 14/162; Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/222.

²¹³ Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn ve 'umdetu'l-muttakîn fi'l-fikh*, thk. 'İvad Kâsım Ahmed 'İvad (Dâru'l-Fikr, 1425/2000), 200; Hatîb eş-Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/170.

²¹⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/90.

İmam Şâfiî:

“Sadece at için pay verilir. Deve, eşek, katır ve fil üzerinde savaşına onlar için pay verilmez.”²¹⁵

Şâfiî mezhebi:

“Develer savaş konusunda at gibi elverişli olmadığı için onlara ganimetten pay verilmez.”²¹⁶

وَيُنَبِّغِي لِلْإِمَامِ أَنْ يَتَّعَاهِدَ الْخَيْلَ عِنْدَ دُخُولِ الْحَرْبِ، فَلَا يُدْخِلُ إِلَّا شَدِيدًا، وَلَا يُدْخِلُهَا حَطْمًا، وَلَا ضَعِيفًا، وَلَا ضَرَعًا، وَلَا أَعْجَفَ رَازِحًا. فَإِنْ شَهِدَ أَحَدُ الْوَقْعَةِ عَلَى وَاحِدٍ مِنْ هَذِهِ لَمْ يُسْهِمْ لَهُ. وَبِهِ قَالَ مَالِكٌ. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يُسْهِمُ لَهُ، كَمَا يُسْهِمُ لِلْمَرِيضِ

38- “İmam Şâfiî’ye göre hasta ve zayıf (savaş için elverişli olmayan) atlarla savaşına, hasta olan askere verilen pay gibi verilir.”²¹⁷

Bu görüşün nisbeti hatalıdır.

İmam Şâfiî:

“Devlet yöneticisinin atları kontrol edip hasta ve zayıf (savaş için elverişli olmayan) atların savaşa getirilmelerine engel olması gerekir. Haberi olmadan biri bu tür atlarla savaşa katılırsa ona pay verilmez denilmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) böyle atlar için birine pay verdiği dair hiçbir rivayet bilmiyoruz.”²¹⁸

Şâfiî mezhebinde bu konu hakkında iki görüş vardır. Bu görüşler şöyledir:

“Hasta da olsa pay sahibi bir hayvan olduğu için pay verilir diyenler olduğu gibi üzerinde cihad olmadığı için pay verilmez diyenler de vardır.”²¹⁹

وَمَنْ مَاتَ بَعْدَ إِخْرَازِ الْغَنِيمَةِ، قَامَ وَارِثُهُ مَقَامَهُ فِي سَهْمِهِ
وقال الشَّافِعِيُّ، وَأَبُو ثَوْرٍ: إِنْ حَضَرَ الْقِتَالَ أَسْهِمَ لَهُ، سِوَاءَ مَا تَقَبَّلَ جِزَاةَ الْغَنِيمَةِ أَوْ بَعْدَهَا، وَإِنْ لَمْ
يَحْضُرْ فَلَا سَهْمَ لَهُ

39- “İmam Şâfiî’ye göre savaşa katılana ganimetten pay verilir. Ganimetin toplanmasından önce veya sonra ölmesi bunu değiştirmez. Savaşa katılmamışsa ganimetten ona pay verilmez.”²²⁰

²¹⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 4/151.

²¹⁶ Hatîb eş-Şirbînî, *Muğnî'l-Muhtâc*, 4/170; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 200.

²¹⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/91.

²¹⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 4/152.

²¹⁹ İmrânî, *el-Beyân*, 12/213.

Bu görüşün nisbeti hatalıdır.

İmam Şâfiî:

“Asker ganimet toplanmadan ölürse ona pay verilmez.”²²¹

Şâfiî mezhebinde ise bu konu hakkında genel görüş şöyledir:

“Savaş bittikten ve ganimet toplandıktan sonra askerlerden bazıları ölürse payları mirasçılarına kalır. Esah görüşe göre savaş bittikten sonra ve ganimetin toplanmasından önce de biri ölürse durum böyledir.”²²²

وَيُرْضَخُ لِلْمَرْأَةِ وَالْعَبْدِ

أَنَّهُمْ يُعْطَوْنَ شَيْئًا مِنَ الْغَنِيمَةِ دُونَ السَّهْمِ، وَلَا يُسْتَهْمُ لَهُمْ سَهْمٌ كَامِلٌ، وَلَا تَقْدِيرَ لِمَا يُعْطَوْنَهُ، بَلْ ذَلِكَ إِلَى اجْتِهَادِ الْإِمَامِ، فَإِنْ رَأَى التَّسْوِيَةَ بَيْنَهُمْ سَوَى بَيْنَهُمْ وَإِنْ رَأَى التَّفْضِيلَ فَضَلَّ. وَهَذَا قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ؛ مِنْهُمْ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، وَمَالِكٌ، وَالثَّوْرِيُّ، وَاللَّيْثِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ

40-... “İmam Şâfiî’ye göre kadına ve köleye maddî yardım olarak radh payı verilir. Yani tam bir pay olarak değil ganimetten bir şeyler verilir. Radh payının belirli bir miktarı yoktur. Tamamen devlet yöneticisine bırakılmıştır. İster eşit dağıtır, isterse birilerine fazla verir.”²²³

Radh: Savaşa katılan köle, kadın, çocuk ve delilere ganimet malından beşte bir çıkarılmadan önce verilen bir miktar maldır.²²⁴

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Savaşa katılan bulûğ çağına ermeyen çocuk, köle ve kadına radh payı verilir.”²²⁵

Şâfiî mezhebi:

“Radh payının sahipleri çocuk, köle, kadın ve Müslümanlara savaşta yardım eden zimmîlerdir.”²²⁶

²²⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/91.

²²¹ Şâfiî, *el-Üm*, 4/153.

²²² İmrânî, *el-Beyân*, 12/216; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 200.

²²³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/93.

²²⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/93.

²²⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 4/276; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/163.

وَيُسْنَهُمُ لِلْكَافِرِ، إِذَا غَزَا مَعَنَا

و عن أحمد: لا يُسْنَهُمُ لَهُ. وهو مذهبُ مالِكٍ، والشَّافِعِيِّ، وأبى حَنِيفَةَ؛ لِأَنَّهُ مِنْ غَيْرِ أَهْلِ الْجِهَادِ، فَلَمْ يُسْنَهُمْ لَهُ، كَالْعَبْدِ، وَلَكِنْ يُرَضَّخُ لَهُ، كَالْعَبْدِ

41-... “İmam Şâfiî’ye göre kâfir bizimle savaşa katılırsa köle gibi radh payı verilir. Ganimetten belirli bir payı yoktur.”²²⁷

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Müşriklere de kadın ve çocuk gibi radh payı verilir. Ganimetten belirli bir payları yoktur.”²²⁸

Şâfiî mezhebi:

“Radh payının sahipleri arasında Müslümanlara savaşta yardım eden zimmîlerdir.”²²⁹

ولا يُسْتَعَانُ بِمُشْرِكٍ. وبهذا قال ابنُ المُنْذِرِ، والجُوزْجَانِيُّ، وجماعةٌ من أهلِ العلمِ. وعن أحمدَ ما يدلُّ على جواز الاستعانة به. وكلامُ الجَرَقِيِّ يدلُّ عليه أيضًا عندَ الحاجةِ، وهو مذهبُ الشَّافِعِيِّ؛

42-... “İmam Şâfiî’ye göre savaşta ihtiyaç halinde müşriklerden yardım talep edilebilir.”²³⁰

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Müşriklere karşı, müşriklerden (kendi rızaları olması kaydıyla) yardım talep etmekte herhangi bir beis yoktur. Savaşa katılmaları halinde kendilerine radh payı verilir.”²³¹

Şâfiî mezhebi:

²²⁶ Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 200; Cuveynî, *Nihâyetu'l-matlab*, 11/475.

²²⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/97.

²²⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 4/276; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/163.

²²⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/163; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 200.

²³⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/98.

²³¹ Şâfiî, *el-Üm*, 4/276; Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 12/405.

“İmam Şâfiî'nin dediği gibi müşriklere karşı müşriklerden yardım talep etmek caizdir.”²³², “Devlet yöneticisi hıyanet etmeyeceklerinden emîn olduğu kâfirlerden yardım alabilir.”²³³

فصل: وفي الرِّضْخِ وَجَهَانٍ؛ أَحَدُهُمَا، هُوَ مِنْ أَصْلِ الْغَنِيمَةِ؛ لِأَنَّهُ اسْتُجِيقَ بِالْمُعَاوَنَةِ فِي تَحْصِيلِ الْغَنِيمَةِ، فَاسْتَبَهَ أُجْرَةَ النَّقَالِينَ وَالْحَافِظِينَ لَهَا. وَالثَّانِي، هُوَ مِنْ أَرْبَعَةِ الْأَخْمَاسِ، لِأَنَّهُ اسْتُجِيقَ بِحُضُورِ الْوَقْعَةِ، فَاسْتَبَهَ سِبْهَامَ الْغَانِمِينَ. وَلِلشَّافِعِيِّ قَوْلَانِ، كَهَذَيْنِ

43- “Radh payının ganimetin aslından mı yoksa 5/4'ünden mi verileceği konusunda İmam Şâfiî'nin iki görüşü vardır. Birinci görüşe göre ganimetin kazanılmasında yardımcı olduğu için savaşa malzeme taşıyan, ganimeti muhafaza edenlerin paylarına benzediğinden ganimetin aslından verilir. İkinci görüşe göre, savaş esnasında hazır bulunmaktan dolayı kazanılmış bir pay olduğu için ganimetten pay sahibi olanların payına benzemektedir. Bundan dolayı ganimetin askerlere dağıtılan 5/4'ünden verilir.”²³⁴

Bu görüşün nisbeti hatalıdır.

İmam Şâfiî:

“Devlet yöneticisi ganimet toplandıktan hemen sonra 5/1'ni ayırır. Sonra 5/4'ünü pay sahiplerine dağıtır. Radh payı olanlara bu 5/4'ten verir. Radh payını bütün ganimetten verileceğini söyleyenler de vardır.”²³⁵

İmam Şâfiî, radh payının 5/4'ten verileceğini söylemektedir. Sadece radh payının bütün ganimetten verileceğini söyleyenlerin de var olduğunu söylemiştir. Bu görüşe katıldığını söylememiştir.

Şâfiî mezhebinde ise bu konuda üç görüşün olduğunu söylemektedir.

1- Radh payı seleb gibi ganimetin bütününden 5/1 çıkarılmadan verilir. Buna göre ganimet taksimi sırasıyla seleb ardından radh verilir. Sonra beş'e bölünür. 5/1 devlete 5/4'ü ise pay sahiplerine verilir.

2- Radh payı ganimetin 5/4'lük kısmından verilir. Buna göre ganimet taksimi sırasıyla seleb ardından eşya taşıyıcı ve koruyucularına ücretleri sonra 5/1'lik kısmı

²³² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/130.

²³³ Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 308.

²³⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/99.

²³⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 4/153.

devlete verilir. Geriya kalan 5/4'lük kısımdan radh alındıktan sonra ganimet sahiplerine dağıtılır.²³⁶

3- Maslahat için devlete ayrılan paydan verilir. Bu en zayıf görüştür.

Şeyhü'l-İslâm en-Nevevî, (ö. 676/1277) *Minhâcu't-tâlibîn* adlı eserinde “Mezhepte esas alınan görüşe göre radh payı ganimetin 5/4'lük kısmından verilir” demektedir.²³⁷

وإِذَا عَزَا الْعَبْدُ عَلَى فَرَسٍ لِسَيِّدِهِ، فَسِمَ لِلْفَرَسِ، فَكَانَ لِسَيِّدِهِ، وَيُرْضَخُ لِلْعَبْدِ
وقال أبو حنيفة، والشافعي: لا يُسَهَّمُ للفرس؛ لأنَّه تحت مَنْ لا يُسَهَّمُ له، فلم يُسَهَّمْ له، كما لو كان تحت
مُخَذَّل

44-... “İmam Şâfiî’ye göre köle efendisine ait bir at ile savaşa katılırsa at için pay verilmez. Çünkü pay sahibi olmayan biri, atın üzerinde savaşmıştır.”²³⁸

Araştırdığımız kadarıyla İmâm Şâfiî’ye ait böyle bir görüş tespit edilememiştir.

وَمَنْ اسْتَعَارَ فَرَسًا لِيُغْزَوْ عَلَيْهِ، فَعَلَّ، فَسَهَّمُ الفرس للمُسْتَعِيرِ
وبهذا قال الشافعي، لأنَّه مُتَمَكِّنٌ مِنَ الْغَزْوِ عَلَيْهِ بِإِذْنِ صَاحِبِهِ شَرْعِيًّا، فَأَشْبَهَ مَا لَوْ اسْتَأْجَرَهُ

45- “İmam Şâfiî’ye göre bir kimse savaşta kullanmak için bir at ödünç alırsa atın payı ödünç alana verilir. Çünkü geçerli bir izinle atın üzerinde savaşmıştır. Atı savaş için kiralayana benzemektedir.”²³⁹

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Şayet asker bir atı ödünç alsın, kiralasa veya gasp ederse ve sahibi savaşa katılmamışsa veyâhut katılmış ama başka atı varsa atın payı ödünç alana verilir. Çünkü atı savaşa getiren ve atın üzerinde savaşan odur.”²⁴⁰

وَأِنْ غَصَبَ فَرَسًا، فَقَاتَلَ عَلَيْهِ، فَسَهَّمُ الفرس لمالكه. نَصَّ عَلَيْهِ أَحْمَدُ. وَقَالَ بَعْضُ الْحَنَفِيَّةِ: لَا سَهْمَ
لِلْفَرَسِ. وَهُوَ وَجْهٌ لِأَصْحَابِ الشَّافِعِيِّ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: سَهْمُ الفرس للغاصبِ، وَعَلَيْهِ أُجْرَتُهُ لِمَالِكِهِ؛ لِأَنَّهُ آلَةٌ، فَكَانَ
الْحَاصِلُ بِهَا لِمُسْتَعْمِلِهَا

²³⁶ Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 6/251.

²³⁷ Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 200.

²³⁸ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/101.

²³⁹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/101.

²⁴⁰ Hatîb eş-Şîrbînî, *Muğnî'l-Muhtâc*, 4/169.

46- “Şâfiî mezhebinde bir görüşe göre gasbedilmiş at ile savaşa katılana at için pay verilmez.”²⁴¹

Bu görüş mutlak olarak zikredildiği için nisbeti hatalı görünmektedir.

Şâfiî mezhebi:

“Gasbedilmiş at ile savaşa katılana atın payı verilir. Atın sahibi savaşa katılmışsa atın payı sahibine verilir, katılmamışsa gasbedene verilir.”²⁴², Atın sahibi savaşa katılmışsa bile başka atı varsa yine atın payı gasbedene verilir diyenler de vardır.²⁴³

وإن قال الإمام: مَنْ أَخَذَ شَيْئًا فَهُوَ لَهُ. جاز، فى إحدَى الرّوايَتَيْنِ. وهو قولُ أبى حنيفة، وأخذُ قولِ الشافعيّ والرّواية الثّانية، لا يجوز. وهو القولُ الثّانى للشافعيّ لأنّ ذلك يُفضى إلى اشتغالهم بالنّهب عن القتال، وظفر العدوّ بهم

47- “İmam Şâfiî’ye göre devlet yöneticisi ‘kim ganimet olarak bir şey elde ederse onundur’ diyebilir. İmam Şâfiî’nin diğer görüşüne göre bu, askerleri savaştan alıkoyup ganimetin peşinden koşmalarına ve düşmanın onlara karşı zafer elde etmelerine sebep olacağı için caiz değildir.”²⁴⁴

Bu görüşlerin nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Devlet yöneticisi savaş başlamadan gönderdiği bir grup askere ‘ganimet olarak elde ettikleriniz sizindir’ derse ganimetler onların olur diyenler olmuştur. Bu konuda delilleri Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Bedir savaşından önce ‘kim ganimet olarak bir şey elde ederse onundur’ dediğine dair nakildir. Bu tahmis uygulamasını emreden ayetlerden önce olmuştur. Hz. Peygamber’den önceden zikrettiğimiz ganimet dağıtımında 5/1 ve 5/4 payları dışında sabit olan bir şey bilmiyorum. Biraz önce zikredilen görüş ‘bu askerler, komutanın sözüne dayanarak savaştıklarından dolayı elde ettikleri ganimet kendilerine verilmelidir’ denilerek temellendirilebilir.”²⁴⁵

²⁴¹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/102.

²⁴² Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, 14/163.

²⁴³ Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/169.

²⁴⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/103.

²⁴⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 4/151.

Şâfiî mezhebi:

“Mezhepte esas alınan görüş devlet yöneticisi “kim ganimet olarak bir şey elde ederse onundur” dese bile bu herkesin elde ettiği ganimeti kendisine tahsis etmez. Vacib olan bütün ganimetin tek yerde toplanıp, daha önce belirtildiği şekliyle dağıtılmasıdır. Bununla birlikte devlet yöneticisinin sözünü yerine getirmesi gerektiğine dair görüş de İmam Şâfiî’ye ikinci görüş olarak isnad edilmektedir.”²⁴⁶

وَإِذَا أُحْرِزَتِ الْغَنِيمَةُ، لَمْ يَكُنْ فِيهَا لِمَنْ جَاءَهُمْ مَدَدًا، أَوْ هَرَبَ مِنْ أَسْرِ حَظٌّ
وَجَمَلَةٌ ذَلِكَ أَنَّ الْغَنِيمَةَ لِمَنْ حَضَرَ الْوَقْعَةَ، فَمَنْ تَجَدَّدَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْ مَدَدٍ يَلْحَقُ بِالْمُسْلِمِينَ، أَوْ أُسِيرَ يَنْفَلِثُ
مِنَ الْكُفَّارِ، فَيَلْحَقُ بِجَيْشِ الْمُسْلِمِينَ، أَوْ كَافِرٍ يُسَلِّمُ، فَلَا حَقَّ لَهُ فِيهَا. وَبِهَذَا قَالَ الشَّافِعِيُّ

48- “İmam Şâfiî’ye göre ganimet, savaş esnasında hazır bulunup savaşa aittir. Ganimet toplandıktan sonra İslâm ordusuna gelen yardımcı birliklere, kâfirlerin elinden kaçıp orduya katılan esire ve Müslüman olup orduya katılan kâfire ganimetten pay verilmez.”²⁴⁷

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Savaş bitmeden düşmanın elinden kurtulup İslâm ordusuna katılan esire pay verilmez diyenler olmuştur. Ben verilmesini uygun görüyorum. Savaş bittikten sonra katılırsa pay verilmez. Aynı şekilde İslâm ordusuna katılan yardımcı birlikler savaş bitmeden katılmışsa ganimete ortak olurlar. Savaş bittikten sonra katılmışlarsa ganimete ortak olmazlar.”²⁴⁸

Şâfiî mezhebi:

“İslâm ordusuna savaş bitmeden katılan esire ve yardımcı birliklere ganimetten pay verilir, savaş bittikten sonra katılmışlarsa pay verilmez.”²⁴⁹, “Savaşa cihad niyetiyle katılan ve pay sahibi olanlar savaşsalar da savaşmasalar da ganimeti hakederler. Savaş bittikten ve ganimet toplandıktan önce savaşa katılmışlarsa pay

²⁴⁶ Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 6/240; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, 8/402.

²⁴⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/104.

²⁴⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 4/153; Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/250.

²⁴⁹ İmrânî, *el-Beyân*, 12/223.

alırlar. Savaş bittikten sonra ganimet toplanmadan savaşa katılmışlarsa mezhebimizde iki görüş olsa da esas alınan görüş ganimeti hak etmeyecekleridir.”²⁵⁰

يَجُوزُ قِسْمَةُ الْغَنَائِمِ فِي دَارِ الْحَرْبِ

وبهذا قال مالك، والأوزاعي، والشافعي، وابن المنذر، وأبو ثور.

49-... “İmam Şâfiî’ye göre dâru’l-harb bölgesindeyken ganimet dağıtılabilir. İslâm ülkesine dönmeyi beklemek gerekmemektedir.”²⁵¹

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Hz. Peygamber (s.a.v.) ve seriyyelerinin komutanları elde ettikleri ganimetleri genellikle dâru’l-harb bölgesinde dağıtırlardı. Bu nakil ilim ehli tarafından bilinir ve tartışılmaz. Buna rağmen ganimetin sadece İslâm memleketinde dağıtılacağını söyleyenler de vardır.”²⁵²

Şâfiî mezhebi:

“Arkadaşlarımızın da dediği gibi ganimeti dâru’l-harb bölgesinde dağıtmak müstehabdır. *Mühezzeb*’in müellifi ve bazı âlimler ganimeti dağıtmak için İslâm ülkesine dönmeyi beklemek mekruhtur demişlerdir.”²⁵³

وَإِذَا سُبُوا، لَمْ يُفَرَّقْ بَيْنَ الْوَالِدِ وَوَلَدِهِ، وَلَا بَيْنَ الْوَالِدَةِ وَوَلَدِهَا

أَجْمَعَ أَهْلُ الْعِلْمِ عَلَى أَنَّ التَّفْرِيقَ بَيْنَ الْأُمِّ وَوَلَدِهَا الطِّفْلِ غَيْرُ جَائِزٍ. هَذَا قَوْلُ مَالِكٍ فِي أَهْلِ الْمَدِينَةِ،

وَالْأَوْزَاعِيِّ فِي أَهْلِ الشَّامِ، وَاللَّيْثِ فِي أَهْلِ مِصْرَ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَبِي ثَوْرٍ، وَأَصْحَابِ الرَّأْيِ فِيهِ

وَلَا يَجُوزُ التَّفْرِيقُ بَيْنَ الْأَبِ وَوَلَدِهِ. وَهَذَا قَوْلُ أَصْحَابِ الرَّأْيِ، وَمَذْهَبُ الشَّافِعِيِّ

50-... “İmam Şâfiî’ye göre savaşta esir alınan anne ile oğulu veya baba ile oğulu ayırmak caiz değildir.”²⁵⁴

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

²⁵⁰ Nevevî, *Ravzatu’l-tâlibîn*, 6/377.

²⁵¹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/107.

²⁵² Şâfiî, *el-Üm*, 4/146.

²⁵³ Nevevî, *Ravzatu’l-tâlibîn*, 6/376.

²⁵⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/109.

“Bir aile esir alındığında çocuk 7-8 yaşına varana kadar anne ile oğulun veya baba ile oğulun aralarını ayırmak caiz değildir.”²⁵⁵

Şâfiî mezhebi:

“Bir kadın küçük çocuğuyla beraber esir alınırsa satış, hibe veya başka bir yolla araları ayrılamaz. Mezhebimizde tercih edilen görüş bu konuda babanın da anne gibi olduğudur.”²⁵⁶

والرّواية الثانية، يَحْتَصُّ تَحْرِيمُ التَّفْرِيقِ بالصَّغِيرِ. وهو قولُ أكثر أهل العلم؛ منهم سعيد بن عبد العزيز، ومالك، والأوزاعي، والليث، وأبو ثور. وهو قولُ الشافعيّ

51-... “İmam Şâfiî’ye göre esir alınan anne ile oğulun veya baba ile oğulun aralarını ayırmak, çocuk küçük ise haramdır. Temyiz yaşına girmiş ise haram değildir.”²⁵⁷

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Bir aile esir alındığında çocuk 7-8 yaşına varana kadar anne ile oğulun veya baba ile oğulun aralarını ayırmak caiz değildir.”²⁵⁸

وإن فَرَّقَ بَيْنَهُمَا بِالْبَيْعِ، فَالْبَيْعُ فَاسِدٌ. وبه قال الشافعيّ

52- “İmam Şâfiî’ye göre satıldıkları için anne ile oğulun veya baba ile oğulun araları ayrılmışsa satış akfi fasittir.”²⁵⁹

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Anne ile oğulun veya baba ile oğulun araları satış yoluyla ayrılmışsa müşteriye diğerini de alması teklif edilir. Şayet kabul ederse satış geçerli olur. Eğer kabul etmezse anne kabul etmişse bile çocuğun hakkını korumak için satış geçerli olmaz.”²⁶⁰

وَلَا يُفَرِّقُ بَيْنَ أَحْوَيْنَ، وَلَا أُخْتَيْنِ

²⁵⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 4/291.

²⁵⁶ Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 10/257; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/245.

²⁵⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/109.

²⁵⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 4/291.

²⁵⁹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/110.

²⁶⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/245; Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 10/257.

وقال مالك، والليث، والشافعي، وابن المنذر: يجوز

53-... “İmam Şâfiî’ye göre erkek kardeş veya kız kardeşler beraber esaret altına alınmışsa (satış, hibe ve farklı kişilere ganimet olarak verilmeleri suretiyle) aralarını ayırmak caizdir.”²⁶¹

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Kardeşlere gelince (satış, hibe ve farklı kişilere ganimet olarak verilmeleri suretiyle) aralarını ayırmak caizdir.”²⁶²

وَمَنْ سُبِيَ مِنْ أَطْفَالِهِمْ مُنْفَرِدًا، أَوْ مَعَ أَحَدِ أَبَوَيْهِ، فَهُوَ مُسْلِمٌ، وَمَنْ سُبِيَ مَعَ أَبَوَيْهِ، فَهُوَ عَلَى دِينِهِمَا
والثاني، أن يُسبَى مَعَ أَحَدِ أَبَوَيْهِ، فَإِنَّهُ يُحْكَمُ بِإِسْلَامِهِ أَيْضًا. وَبِهَذَا قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ. وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ،
وَالشَّافِعِيُّ: يَكُونُ تَابِعًا لِأَبِيهِ فِي الْكُفْرِ؛ لِأَنَّهُ لَمْ يَنْفَرِدْ عَنْ أَحَدِ أَبَوَيْهِ، فَلَمْ يُحْكَمْ بِإِسْلَامِهِ، كَمَا لَوْ سُبِيَ مَعَهُمَا

54-... “İmam Şâfiî’ye göre ebeveyninden sadece biri yanındayken esir alınan küçük çocuk babası gibi kâfir kabul edilir.”²⁶³

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Çocuk esir alınırken yanına anne-babası veya ikisinden biri yanında yoksa Müslüman olarak kabul edilir. Sadece biri varsa anne ve babasının dini üzerine olduğu kabul edilir.”²⁶⁴

Şâfiî mezhebi:

“Çocuk, bir Müslüman tarafından esir alınırken anne-babası veya ikisinden biri yanında yoksa Müslüman olarak kabul edilir. Çünkü, onu esir alanın velayetine girmiştir. Onun hükmünü alır. Bu mezhebimizin temel kaynaklarında sabittir. *Mühezzeb*’in müellifi, mezhebimizde iki görüş olduğunu ve esah olan görüşün bu çocuğun Müslüman olduğuna hükmedilmeyeceğini söylemişse de bu doğru değildir. Şayet çocukla beraber ebeveyninden biri yanındaysa onun dini üzerinedir.”²⁶⁵

²⁶¹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/110.

²⁶² Şâfiî, *el-Üm*, 4/291; Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/381; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 14/245; Rûyânî, *Bahru’l-Mezheb*, 13/300.

²⁶³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/112.

²⁶⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 7/368; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 14/245; Rûyânî, *Bahru’l-Mezheb*, 13/301.

²⁶⁵ Nevevî, *Ravzatu’t-tâlibîn*, 5/432.

وَإِذَا سُبِيَ الْمُتَزَوِّجُ مِنَ الْكُفَّارِ، لَمْ يَحُلْ مِنْ ثَلَاثَةِ أَحْوَالٍ؛ أَحَدُهَا، أَنْ يُسَبَى الزَّوْجَانِ مَعًا، فَلَا يَنْفَسِحُ نِكَاحَهُمَا. وَبِهَذَا قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ، وَالْأَوْزَاعِيُّ. وَقَالَ مَالِكٌ، وَالثَّوْرِيُّ، وَاللَّيْثُ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَبُو ثَوْرٍ: يَنْفَسِحُ نِكَاحَهُمَا؛ لِقَوْلِهِ تَعَالَى: وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

55-...“İmam Şâfiî’ye göre karı-koca beraber esir alınırsa nikahları fesholur.”²⁶⁶

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Kadın kocasıyla beraber olsun veya olmasın esir alındığında esaretle birlikte kocasıyla bağı (nikâhı) kopar.”²⁶⁷

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: إِنْ سُبِيَ وَاسْتُرِقَّ، انْفَسَحَ نِكَاحُهُ، وَإِنْ مَنَّ عَلَيْهِ أَوْ فُودِيَ، لَمْ يَنْفَسِحْ

56-“İmam Şâfiî’ye göre koca, esir alınıp köleleştirilirse nikahı fesholur. Karşılıklı veya karşılıksız salıverilirse nikâhı fesholmaz.”²⁶⁸

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Koca, esir alındıktan sonra köleleştirilse nikâhı fesholur.”²⁶⁹

فَصَل: إِذَا أَسْلَمَ الْحَرْبِيُّ فِي دَارِ الْحَرْبِ، حُقِنَ مَالُهُ وَدَمُهُ وَأَوْلَادُهُ الصِّغَارُ مِنَ السَّبْيِ. وَإِنْ دَخَلَ دَارَ الْإِسْلَامِ فَأَسْلَمَ، وَلَهُ أَوْلَادٌ صِغَارٌ فِي دَارِ الْحَرْبِ، صَارُوا مُسْلِمِينَ، وَلَمْ يَجُزْ سَبْيُهُمْ. وَبِهِ قَالَ مَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ، وَالْأَوْزَاعِيُّ

57-... “İmam Şâfiî’ye göre harbî olan kâfir dâru’l-harb bölgesindeyken Müslüman olursa malı, kanı korunmuş olur. Küçük çocukları da esir alınamazlar. İslâm ülkesine girdikten sonra Müslüman olursa dâru’l-harb bölgesinde olan çocukları da Müslüman hükmünü aldığı için esir alınamazlar.”²⁷⁰

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

²⁶⁶ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/113.

²⁶⁷ Şâfiî, *el-Üm*, 4/287.

²⁶⁸ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/114.

²⁶⁹ Nevevî, *Ravzatu ’t-tâlibîn*, 10/254.

²⁷⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/115.

“Harbî olan kâfir, Müslüman olursa malını ve küçük çocuklarını korumuş olur. Hz. Peygamber (s.a.v.) Kurayza oğullarını kuşattığında Müslüman olanların canlarını ve mallarını korumaya aldı.”²⁷¹

فصل: وإذا أسلمَ الْحَرْبِيُّ فِي دَارِ الْحَرْبِ، وَلَهُ مَالٌ وَعَقَارٌ، أَوْ دَخَلَ إِلَيْهَا مُسْلِمٌ فَابْتِغَاءَ عَقَارًا أَوْ مَالًا، فَظَهَرَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى مَالِهِ وَعَقَارِهِ لَمْ يَمْلِكُوهُ، وَكَانَ لَهُ. وَبِهِ قَالَ مَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ

58-... “İmam Şâfiî’ye göre Müslümanlar, harbî olan kâfirin Müslüman olduktan sonra malını veya taşınmazlarını ele geçirse dâhi kendisindedir. Bir Müslüman tarafından satın alınmış olsa bile durum böyledir.”²⁷²

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Hz. Peygamber (s.a.v.) Kurayza oğullarını kuşattığında Müslüman olanların canlarını ve mallarını korumaya aldı. Çünkü bu esir olmadan önce Müslüman olanın malına benzediği için ganimet olarak alınamaz.”²⁷³

إِذَا أَخَذَ الْكُفَّارُ أَمْوَالَ الْمُسْلِمِينَ، ثُمَّ قَهَرَهُمُ الْمُسْلِمُونَ، فَأَخَذُوا مِنْهُمْ، فَإِنْ عَلِمَ صَاحِبُهَا قَبْلَ قَسْمِهَا، رُدَّتْ إِلَيْهِ بِغَيْرِ شَيْءٍ، فِي قَوْلِ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ؛ مِنْهُمْ عَمْرٌ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَعَطَاءٌ، وَالنَّخَعِيُّ، وَسَلْمَانُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَاللَّيْثُ، وَمَالِكٌ، وَالثَّوْرِيُّ، وَالْأَوْزَاعِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَصْحَابُ الرَّأْيِ. وَقَالَ الزُّهْرِيُّ: لَا يُرَدُّ إِلَيْهِ، وَهُوَ لِلجَيْشِ

59-... “İmam Şâfiî’ye göre kâfirlerin Müslümanlardan aldığı mallar, tekrar Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi halinde sahibi biliniyorsa karşılıksız ona geri verilir.”²⁷⁴

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Düşmanın Müslümanlardan aldığı mallar tekrar Müslümanlar tarafından ele geçirilirse ganimet dağıtılmamış ise malın sahibi onu karşılıksız geri alır. Şayet ganimet dağıtılmışsa pay sahibine başka bir şey verilmek suretiyle sahibi yine verilir.”²⁷⁵

²⁷¹ Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/277.

²⁷² İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/115.

²⁷³ Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/278.

²⁷⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/117.

²⁷⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 4/302.

فصل: وإن غنم المسلمون من المشركين شيئاً عليه علامة المسلمين، فلم يُعلم صاحبه، فهو غنيمَةٌ
وقال الشافعيُّ: يُوقَفُ حتَّى يجيءَ صاحبه

60-...“İmam Şâfiî’ye göre Müslümanlar, müşriklerden üzerinde Müslümanların alameti olan bir şeyi ele geçirirlerse sahibi gelene (bulunana) kadar beklenilir. Sonra sahibine verilir.”²⁷⁶

Araştırdığımız kadarıyla İmâm Şâfiî’ye ait böyle bir görüş tespit edilememiştir.

فصل: قال القاضي: يَمْلِكُ الْكُفَّارُ أَمْوَالَ الْمُسْلِمِينَ بِالْقَهْرِ. وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَأَبَى حَنِيفَةَ. وَقَالَ أَبُو
الْخَطَّابِ: لَا يَمْلِكُونَهَا. وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ

61- “İmam Şâfiî’ye göre kâfirler, zorla ele geçirmek suretiyle bile olsa Müslümanların mallarına sahip olamazlar.”²⁷⁷

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Müşrikler, Müslümanların mallarını ele geçirerek sahip olamazlar.”²⁷⁸

Şâfiî mezhebi:

“İmam Şâfiî’ye göre Müşrikler, Müslümanların mallarını ele geçirerek asla sahip olamazlar. Onların mülkiyetine geçmez.”²⁷⁹

مسألة؛ قال: (وَمَنْ قَطَعَ مِنْ مَوَاتِيهِمْ حَجْرًا، أَوْ عُودًا، أَوْ صَادَ حَوْثًا أَوْ ظَبْيًا، رَدَّهُ عَلَى سَائِرِ الْجَيْشِ، إِذَا
اسْتَنْغَى عَنْ أَكْلِهِ، وَالْمَنْفَعَةَ بِهِ)
. وقال الشافعيُّ: يَنْفَرُ إِجْذُهُ بِمَلِكِهِ؛ لِأَنَّهُ لَوْ أَخَذَهُ مِنْ دَارِ الْإِسْلَامِ مَلَكُهُ، فَإِذَا أَخَذَهُ مِنْ دَارِ الْحَرْبِ، مَلَكُهُ،
كَالشَّيْءِ النَّافِيهِ

62- “İmam Şâfiî’ye göre askerlerden biri, dâru’l-harb bölgesindeyken düşmanın arazilerinden taş ve ağaç dalı koparırsa, balina veya ceylan avlarsa asker tek başına bunlara sahip olur, çünkü İslâm ülkesindeyken bunlara sahip olacağı gibi dâru’l-harb bölgesindeyken de sahip olur.”²⁸⁰

²⁷⁶ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/120.

²⁷⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/121.

²⁷⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 4/269.

²⁷⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 18/117; Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/273; Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/380.

²⁸⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/123.

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Düşmanın yemek dışında mal olabilecek nitelikte ki eşyalarını, tek başına hiçbir asker (ele geçirse bile) sahiplenemez.”²⁸¹

فصل: وإنَّ وَجَدَ فِي أَرْضِهِمْ رِكَازًا، فَإِنْ كَانَ فِي مَوْضِعٍ يَقْدِرُ عَلَيْهِ بِنَفْسِهِ، فَهُوَ كَمَا لَوْ وَجَدَهُ فِي دَارِ
الإِسْلَامِ، فِيهِ الْخُمْسُ، وَبِاقِيهِ لَهُ، وَإِنْ قَدَرَ عَلَيْهِ بِجَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ، فَهُوَ غَنِيمَةٌ. وَنَحْوُ هَذَا قَوْلُ مَالِكٍ، وَالْأَوْزَاعِيِّ،
وَاللَّيْثِ. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: إِنْ وَجَدَهُ فِي مَوَاتِهِمْ، فَهُوَ كَمَا لَوْ وَجَدَهُ فِي دَارِ الإِسْلَامِ

63- “İmam Şâfiî’ye göre askerlerden biri dâru’l-harb bölgesindeyken ölü arazilerde define bulursa İslâm ülkesinde bulmuş gibi hükmedilir (5/1 vergisi vardır).”²⁸²

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“5/1 vergisi alınan define, ister İslâm ülkesinde ister dâru’l-harb bölgesinde olsun başkasına ait olmayan veya ölü arazi olan bir yerde bulunan cahiliye dönemine ait definelerdir.”²⁸³

Şâfiî mezhebi:

“Ölü arazilerde bulunan defineden 5/1 vergi alınır. Ölü arazinin dâru’l-harb bölgesinde olması bu hükmü değiştirmez.”²⁸⁴, “Define, dâru’l-harb bölgesinde bulunan bir arazide bulunursa koruduları bir arazi de olsa âlimlerimizin çoğunluğuna göre İslâm ülkesinde bulunan ölü arazi gibi define, bulana verilir ve 5/1 vergi alınır.”²⁸⁵

أَجْمَعَ أَهْلُ الْعِلْمِ، إِلَّا مَنْ شَدَّ مِنْهُمْ، عَلَى أَنَّ لِلْغَزَاةِ إِذَا دَخَلُوا أَرْضَ الْحَرْبِ، أَنْ يَأْكُلُوا مَا وَجَدُوا مِنَ
الطَّعَامِ، وَيَعْلِفُوا دَوَابَّهُمْ مِنْ أَغْلَافِهِمْ؛ مِنْهُمْ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، وَعَطَاءٌ، وَالْحَسَنُ، وَالشَّعْبِيُّ، وَالْقَاسِمُ، وَالسَّالِمُ،
وَالنُّورِيُّ، وَالْأَوْزَاعِيُّ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ،

²⁸¹ Şâfiî, *el-Üm*, 4/277.

²⁸² İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/125.

²⁸³ Şâfiî, *el-Üm*, 2/47.

²⁸⁴ İmrânî, *el-Beyân*, 3/343.

²⁸⁵ Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 2/289.

64-... “İmam Şâfiî’ye göre İslâm ordusu dâru’l-harb bölgesine girdiklerinde buldukları yemeği yiyebilir, hayvanlarına da yedirebilirler.”²⁸⁶

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Düşmanın, yemek dışında mal olabilecek nitelikteki eşyalarını, tek başına hiçbir asker (ele geçirse bile) sahiplenemez. Yemeği ise yiyebilir, aynı şekilde içecekleri de içebilir. İsterse hayvanlarına da yedirebilir ve içirebilir. Lakin bunları satamaz, satması halinde ücretleri ganimettir.”²⁸⁷

فصل: وإنَّ وَجَدَ دُهْنًا، فهو كسائر الطعام

وقال أصحابُ الشافعيِّ: ليس له تناوُلُهُ؛ لأنَّه ليس من القوتِ

65- “Şâfiî mezhebine göre asker, dâru’l-harb bölgesinde yağ bulursa yiyemez, çünkü gıda değildir.”²⁸⁸

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Düşmanın yağı hayvanlar için bile olsa kullanılması caiz değildir. Çünkü yağ gıda değildir. Şayet askerlerden biri kullanmışsa ücretini geri vermesi gerekir.”²⁸⁹

فصل: ولا يجوزُ الانتفاعُ بجلودهم، واتِّخاذُ النَّعْلِ والجُرْبِ منها، ولا الخيوطِ والحبالِ. وبهذا قال ابنُ

مُحَيْرِيزٍ، ويحيى بن أبي كثيرٍ، وإسماعيلُ بن عيَّاشٍ، والشافعيُّ.

66-... “İmam Şâfiî’ye göre dâru’l-harb bölgesinde bulunan derilerden ayakkabı, çorap ve ip üretmek suretiyle istifade edilemesi caiz değildir.”²⁹⁰

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Askerlerin, derileri alıp kullanmasını caiz görmüyorum. Bu konuda sadece yemek ve içecek için ruhsat verilmiştir.”²⁹¹

²⁸⁶ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/126.

²⁸⁷ Şâfiî, *el-Üm*, 4/277.

²⁸⁸ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/128.

²⁸⁹ Şâfiî, *el-Üm*, 4/279.

²⁹⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/129.

وَيُشَارِكُ الْجَيْشَ سَرَائِيَهُ فِيمَا غَنِمَتْ، وَيُشَارِكُونَهُ فِيمَا غَنِمَ

وَجُمْلَتُهُ أَنَّ الْجَيْشَ إِذَا فَصَلَ غَازِيًا، فَخَرَجَتْ مِنْهُ سَرِيَّةٌ أَوْ أَكْثَرُ، فَأَيُّهُمَا غَنِمَ، شَارَكَهُ الْآخَرُ. فِي قَوْلِ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْهُمْ مَالِكٌ، وَالثَّوْرِيُّ، وَالْأَوْزَاعِيُّ، وَاللَّيْثِيُّ، وَحَمَّادٌ، وَالشَّافِعِيُّ، وَإِسْحَاقُ، وَأَبُو ثَوْرٍ، وَأَصْحَابُ الرَّأْيِ.

67-... “İmam Şâfiî’ye göre ordunun öncü birlikleri veya ordunun kendisi tek başına ganimet elde ederse diğer gruplar da ganimete ortak olurlar.”²⁹²

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Şayet komutan, ordudan önce bir öncü birlik gönderirse ve öncü birlik veya ordu ganimet elde ederse hepsi ganimete ortak olurlar. Çünkü hepsi tek bir ordudur.”²⁹³

Şâfiî mezhebi:

“Komutan, ordudan ayrı bir öncü birliği bir bölgeye gönderirse elde ettikleri ganimete ordu da ortaktır. Ordu da ganimet elde ederse öncü birlikler ganimete ortak olurlar.”²⁹⁴

وَمَنْ فَضَلَ مَعَهُ مِنَ الطَّعَامِ، فَأَدْخَلَهُ الْبَلَدَ، طَرَحَهُ فِي مَقْسِمِ تِلْكَ الْغَزَاةِ

وَأَمَّا الْيَسِيرُ، ففِيهِ رَوَايَتَانِ؛ إِحْدَاهُمَا، يَجِبُ رَدُّهُ أَيْضًا، وَهُوَ اخْتِيَارُ أَبِي بَكْرٍ، وَقَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَابْنِ الْمُنْذِرِ، وَأَحَدُ قَوْلَيْ الشَّافِعِيِّ

68-... “İmam Şâfiî’ye göre asker, dâru’l-harb bölgesinde ele geçirilen yemekten kalan fazlalıkla İslâm ülkesine geri dönerse onu ganimete geri vermesi gerekmektedir. Yemeğin az veya çok olması farketmez.”²⁹⁵

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

²⁹¹ Şâfiî, *el-Üm*, 4/279.

²⁹² İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/131.

²⁹³ Şâfiî, *el-Üm*, 4/153.

²⁹⁴ İmrânî, *el-Beyân*, 12/225; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 8/427; Rûyânî, *Bahru’l-Mezheb*, 4/264.

²⁹⁵ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/132.

“Şayet asker, ele geçirdiği yemekten fazla kalan ile ülkeye geri dönerse az veya çok farketmeksizin onu ne yiyebilir ne de satabilir. Onu devlet yöneticisine vermesi dolayısıyla ganimete geri koyması gerekir.”²⁹⁶

وَإِذَا اشْتَرَى الْمُسْلِمُ أُسِيرًا مِنْ أَيْدِي الْعَدُوِّ، لَزِمَ الْأَسِيرَ أَنْ يُؤَدِّيَ إِلَى الْمُشْتَرِي مَا اشْتَرَاهُ بِهِ
وَالثَّانِي، أَنْ يَشْتَرِيَهُ بِغَيْرِ إِذْنِهِ، فَيَلْزِمُ الْأَسِيرَ النَّمْنَ أَيْضًا عِنْدَ أَحْمَدَ. وَبِهِ قَالَ الْحَسَنُ، وَالنَّخَعِيُّ،
وَالزُّهْرِيُّ، وَمَالِكٌ، وَالْأَوْزَاعِيُّ. وَقَالَ النَّوْرِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَابْنُ الْمُنْذِرِ: لَا يَلْزِمُهُ؛ لِأَنَّهُ تَبَرَّعَ بِمَا لَا يَلْزِمُهُ وَلَمْ
يُؤَدِّنْ لَهُ فِيهِ، فَأَشْبَهَ مَا لَوْ عَمَّرَ دَارَهُ

69-... “İmam Şâfiî’ye göre bir Müslüman, düşmanın elinde olan bir esiri esirden izin almadan satın alırsa esir, verilen ücreti geri vermek zorunda değildir. Çünkü kendisine gerekli olmayan ve izin verilmeyen bir bağışta bulunmuş gibidir. Kendi evini inşâ eden kimseye benzemektedir.”²⁹⁷

Araştırdığımız kadarıyla İmâm Şâfiî’ye ait böyle bir görüş tespit edilememiştir.

صل: فَإِنْ اخْتَلَفَا فِي قَدْرِ مَا اشْتَرَاهُ بِهِ، فَالْقَوْلُ قَوْلُ الْأَسِيرِ. وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ إِذَا أُذِنَ لَهُ

70- “İmam Şâfiî’ye göre şayet Müslüman ile satın aldığı esir arasında ücretin miktarı konusunda anlaşmazlık olursa esirin sözü kabul edilir.”²⁹⁸

Araştırdığımız kadarıyla İmâm Şâfiî’ye ait böyle bir görüş tespit edilememiştir.

فصل وَإِذَا سَبَى الْمُشْرِكُونَ مَنْ يُؤَدِّي إِلَيْنَا الْجَزِيَّةَ، ثُمَّ قَدَّرَ عَلَيْهِمْ، رُدُّوا إِلَى مَا كَانُوا عَلَيْهِ، وَلَمْ
يُسْتَرْقُوا، وَمَا أَخَذَهُ الْعَدُوُّ مِنْهُمْ مِنْ مَالٍ أَوْ رَقِيقٍ، رُدَّ إِلَيْهِمْ، إِذَا عَلِمَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يُسْتَمَّ، وَيُفَادَى بِهِمْ بَعْدَ أَنْ يُفَادَى
بِالْمُسْلِمِينَ

وجملة ذلك أن أهل الحرب إذا استولوا على أهل ذمتنا، فسبواهم، وأخذوا أموالهم، ثم قدر عليهم، وجب
ردهم إلى ذمتهم، ولم يجز استرقاقهم. في قول عامة أهل العلم؛ منهم الشافعي، ومالك، والليث، والأوزاعي،
والشافعي، وإسحاق، ولا نعلم لهم مخالفا

71-... “İmam Şâfiî’ye göre düşman, bize cizye veren zımmileri esir alıp mallarını ele geçirirse kurtarılmaları halinde onları köleleştirmek caiz değildir. Malları da kendilerine geri verilir.”²⁹⁹

²⁹⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 4/277.

²⁹⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/134.

²⁹⁸ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/134.

Araştırdığımız kadarıyla İmâm Şâfiî'ye ait böyle bir görüş tespit edilememiştir.

وجملته أن الأمير إذا باع من المغنم شيئاً قبل قسمه لمصلحة، صحَّ بيعه، فإن عاد الكفار، فغلبوا على المبيع، فأخذه من المشتري في دار الحرب، هو من ضمان المشتري، وعليه ثمنه. وهذا أكثر الروايات عن أحمد. واختاره الخلال، وأبو بكرٍ صاحبُه. وهو مذهب الشافعيِّ

72-... “İmâm Şâfiî'ye göre komutan dağıtılmadan ganimetten bir şey satarsa satış akdi geçerlidir. Düşman, satılan malı tekrar ele geçirirse düşmana ücreti geri verilmez.”³⁰⁰

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmâm Şâfiî:

“Dâru'l-harb bölgesinde satış caizdir. Ganimetten bir şey aldıktan sonra düşman, tekrar ele geçirirse müşteriye herhangi bir ücret iade edilmez.”³⁰¹

2.1.9. Savaş Teknik ve Usûlleri ile İlgili Hükümler

Bu konuyla ilgili İmâm Şâfiî'ye 5 görüş nispet edilmektedir. Bunlardan 4 tanesi isabetli, biri ise hatalıdır.

مسألة؛ قال: وَإِذَا حُورِبَ الْعَدُوُّ، لَمْ يُحَرِّقُوا بِالنَّارِ
فَأَمَّا رَمِيهِمْ قَبْلَ أَخْذِهِم بِالنَّارِ، فَإِنْ أُمِّكْنَ أَخْذَهُمْ بِدُونِهَا، لَمْ يَجْزُ رَمِيهِمْ بِهَا؛ لِأَنَّهُمْ فِي مَعْنَى الْمَقْدُورِ
عَلَيْهِ، وَأَمَّا عِنْدَ الْعَجْزِ عَنْهُمْ بِغَيْرِهَا، فَجَائِزٌ، فِي قَوْلِ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ. وَبِهِ قَالَ الثَّوْرِيُّ، وَالْأَوْزَاعِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ

73-... “İmâm Şâfiî'ye göre düşmanın ateşle yakılması caiz olmamakla beraber ele geçirilmeden mancınıkla ateş topu atılması ise düşmanın ele geçirilmesi için başka yol yoksa caizdir.”³⁰²

Bu görüşün nisbeti hatalıdır.

İmâm Şâfiî:

²⁹⁹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/135.

³⁰⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/137.

³⁰¹ Şâfiî, *el-Üm*, 4/306.

³⁰² İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/139.

“Düşman ordusu, kaleye, dağa, hendeğe veya herhangi bir yere sığındığında onlara mancınıkla ateş, gülle, akrep, yılan ve onlara zarar verecek herşeyin atılması veya boğulmaları için su atılması suretiyle saldırı yapılması (mutlak olarak) caizdir.”³⁰³

Şâfiî mezhebi:

“Komutan, kendisini zafere götüreceğini bildiği her türlü savaş tekniğini kullanabilir. Kaleleri mancınıkla topa tutmak, ateşe vermek, yılan, akrep atmak, su ile boğmak, düşmanın yolunu ve suyunu kesmek gibi her türlü yola başvurusu caizdir.”³⁰⁴, “Komutanın düşmanı kuşatması caizdir. Onlara mancıklı saldırmak, kaleyi yakmak ve onları suyla boğmak gibi savaş teknikleri ise aralarında Müslüman esirler yoksa caizdir. Çünkü bunların yasaklanması cihad farızasını sekteye uğratmaktadır.”³⁰⁵

فصل: وإن تَنَزَّسُوا بِمُسْلِمٍ، ولم تَدْعُ حَاجَةً إِلَى رَمِيهِمْ، لَكُونِ الْحَرْبُ غَيْرَ قَائِمَةٍ، أو لِإِمْكَانِ الْفُدْرَةِ عَلَيْهِمْ
بِدُونِهِ، أو لِلأَمْنِ مِنْ شَرِّهِمْ لم يَجُزْ رَمِيهِمْ
وقال القاضى، والشافعى: يجوزُ رَمِيهِمْ إذا كانت الحربُ قائِمةً؛ لأنَّ تَرْكَهُ يُفْضِي إلى تَعْطِيلِ الجِهَادِ.
فعلى هذا، إن قَتَلَ مسلماً، فعليه الكَفَّارَةُ

74-... “İmam Şâfiî’ye göre düşman, bir Müslümanı kalkan olarak kullandığında savaş başlamışsa onları mancınıkla vurmak caizdir. Aksi halde cihad farızası sekteye uğrar, bu saldırıda bir Müslüman öldürülürse öldüren kefarete vermek zorundadır.”

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Düşman, bir Müslümanın arkasına sığınmak suretiyle kalkan olarak kullanırsa bakılır; savaş başlamamışsa atış yapılmasını doğru görmüyorum. Şayet savaş başlamışsa atış caizdir. Lakin Müslümana isabet edilmemesi için çok dikkat

³⁰³ Şâfiî, *el-Üm*, 4/257.

³⁰⁴ Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/243; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 14/183.

³⁰⁵ İmrânî, *el-Beyân*, 12/136.

edilir. Müslümana isabet etmesi halinde ise köle azâd edilmek suretiyle kefâret verilir.”³⁰⁶

Şâfiî mezhebi:

“Şayet düşman, Müslümanları kalkan olarak kullanırsa zaruret yoksa atış yapılmaz. Tehlikeli bir düşman olmaları veya kalenin atış dışında başka bir yolla fethedilmesinin imkânsız olması gibi zarurî bir durum söz konusuysa o zaman atış mutlak olarak caizdir.”³⁰⁷

مسألة؛ قال: وَلَمْ يُغْرَقُوا النَّخْلَ

وجملته أن تغريق النخل وتحريقه لا يجوز، في قول عامة أهل العلم؛ منهم الأوزاعي، والليث،

والشافعي

75-... “İmam Şâfiî’ye göre düşmanın bal arılarını, söndürmek veya yakmak caiz değildir.”³⁰⁸

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Düşmanın bal arısı ve at gibi yemek için ganimet olarak alabileceğimiz mallarını telef etmek caiz değildir.”³⁰⁹

مسألة؛ قال: وَلَا يَغْرُقُ شَاةً، وَلَا دَابَّةً، إِلَّا لِأَكْلِ لَا بُدَّ لَهُمْ مِنْهُ

وبهذا قال الأوزاعي، والليث، والشافعي، وأبو ثور

76-... “İmam Şâfiî’ye göre düşmanın davranları ancak yemek için kesilebilir (Telef edilemez).”³¹⁰

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Düşmanın hayvanlarını, telef etmek caiz değildir. Yemek için kesilmesinde sakınca yoktur.”³¹¹

³⁰⁶ Şâfiî, *el-Ûm*, 4/258; Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, 14/187; Rûyânî, *Bahru 'l-Mezheb*, 13/246; Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/378.

³⁰⁷ Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne 'l-Metâlib*, 4/191; Nevevî, *Minhâcu 't-Tâlibîn*, 308; Nevevî, *Ravzatu 't-tâlibîn*, 10/245.

³⁰⁸ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/142.

³⁰⁹ Şâfiî, *el-Ûm*, 4/258.

³¹⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/144.

Şâfiî mezhebi:

“Ruhun değerinden dolayı düşmanın hayvanlarını telef etmek caiz değildir.”³¹²

وَلَا يَفْطَعُ شَجَرَهُمْ، وَلَا يُحَرِّقُ زَرْعَهُمْ

مِمَّا لَا ضَرَرَ فِيهِ بِالْمُسْلِمِينَ، وَلَا نَفْعَ سِوَى غَيْظِ الْكُفَّارِ، وَالْإِضْرَارَ بِهِمْ يَجُوزُ أَيُّ قَطْعِهَا وَبِهَذَا قَالَ

مَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ، وَإِسْحَاقُ، وَابْنُ الْمُزَنَّرِ

77-... “İmam Şâfiî’ye göre kesilmemesi halinde Müslümanlara zarar vermeyen ve fayda sağlamayan, kesilmesi halinde düşmanı öfkeliendirmek ve zarar vermek dışında bir faydası olmayan ağaçları kesmek caizdir.”³¹³

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Meyve veren ağaç da olsa düşmanın ağaçlarını kesmekte herhangi bir beis yoktur (Mutlak olarak caizdir).”³¹⁴

Şâfiî mezhebi:

“Kesilmesi halinde bize ve düşmana fayda sağlamayan ağaçların kesilmesine gelince kerâhetle beraber caizdir.”³¹⁵, “Düşmanın ağaçları, fayda sağlasın veya sağlamasın, meyve versin veya vermesin kesilmesi caizdir.”³¹⁶

2.1.10. Hüdne Antlaşması, Râhip, Yaşlı, Çiftçi ve Sakatların Öldürülmesi, Köle-Cariye vb. Konular

Bu konularda İmam Şâfiî’ye 25 görüş nispet edilmektedir. Bunlardan 23 tanesi isabetlidir. 2 görüşün tahkiki ise tespit edilememiştir.

³¹¹ Şâfiî, *el-Üm*, 4/258; Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/379.

³¹² Cuveynî, *Nihâyetu'l-matlab*, 17/463; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 309.

³¹³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/146.

³¹⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 4/306; Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/379.

³¹⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 14/186; Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/245.

³¹⁶ Cuveynî, *Nihâyetu'l-matlab*, 17/463; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 309.

ولا يجوزُ أن يُشترطَ نَفْضُها لمن شاءَ منهما؛ لأنَّه يُفْضَى إلى ضِدِّ المَقْصودِ منها. وإنْ شرطَ الإمامُ لنفسه ذلكَ دونَهم، لم يَجْزُ أيضاً. ذَكَرَهُ أبو بكرٍ؛ لأنَّه يُنَافَى مُقْتَضَى العَقْدِ، فلم يَصِحَّ، كما لو شرطَ ذلكَ في البَيْعِ والنِّكَاحِ

. وقال القاضي، والشافعي يَصِحُّ؛ لأنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- صَالِحُ أَهْلِ خَيْبَرَ عَلَى أَنْ يُقَرَّهَمَ مَا أَقَرَّهُمُ اللهُ تَعَالَى

78-... “İmam Şâfiî’ye göre hüdne antlaşması imzalanırken devlet yöneticisi istediği zaman anlaşmayı bozacağına dair şart koşabilir.”³¹⁷

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Devlet yöneticisi hüdne antlaşmasını yaparken istediği zaman anlaşmayı bozacağına dair antlaşma yapmalıdır.”³¹⁸

فصل: ولا يجوزُ عقدُ الهُدْنَةِ إِلَّا عَلَى مَدَّةٍ مُقَدَّرَةٍ مَعْلُومَةٍ؛ لَمَا ذَكَرْنَا

قال القاضي: وظاهرُ كلامِ أحمدَ، أنَّها لا تجوزُ أكثرَ من عشرِ سنين. وهو اختيارُ أبي بكرٍ، ومذهبُ

الشافعي

79-... “İmam Şâfiî’ye göre hüdne antlaşmasının süresi en fazla on yıl olabilir.”³¹⁹

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Devlet yöneticisi kafirlerle mutlak olarak süresiz bir şekilde hüdne antlaşması yapamaz. Hz. Peygamber (s.a.v.) düşmanla (6/628 yılında Mekkeli müşriklerle yapılan Hudeybiye Antlaşması’nda) 10 yıllık hüdne antlaşması yapmıştır. Devlet yöneticisi Hz. Peygamber’in hudeybiye antlaşmasındaki 10 yıllık süreyi geçecek şekilde antlaşma yapamaz.”³²⁰

وَأَمَّا إِنْ صَالَحَهُمْ عَلَى مَالٍ نَبَذَهُ لَهُمْ، فَقَدْ أَطْلَقَ أَحْمَدُ الْقَوْلَ بِالْمَنْعِ مِنْهُ. وَهُوَ مَذْهَبُ الشَّافِعِيِّ؛ لِأَنَّ فِيهِ

صَغَارًا لِلْمُسْلِمِينَ

³¹⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/155.

³¹⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 4/200; Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/386.

³¹⁹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/155.

³²⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 4/200; Müzenî, *el-Muhtasar*, 2/533.

80-... “İmam Şâfiî’ye göre devlet yöneticisi düşmana mal/vergi verme şartı ihtiva edecek şekilde onlarla barış antlaşması yapamaz.”³²¹

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Devlet yöneticisi zaruret hâli dışında düşmana mal/vergi vermek gibi şeriatın haram kıldığı şartlarla hüdne antlaşması yapamaz.”³²², “Devlet yöneticisinin kâfirlere vergi vermesi caiz değildir. Bu Müslümanlara hakaret gibidir.”³²³

فإن أغارَ عليهم قومٌ آخرون فسبَّوهم، لم يَلزَمه استِنْفَادُهُمْ، وليس للمسلمين شِراؤُهُمْ؛ لأنَّهم في عَهْدِهِمْ، فلا يجوزُ لهم أذاهُهم ولا استِنْفَادُهُمْ وذكر الشافِعِيُّ ما يدلُّ على هذا.

81-... “İmam Şâfiî’ye göre hüdne anlaşması yapılan düşmanımıza başkaları saldırıp esir alsalar, onları kurtarmak vacib değildir. Müslümanlar onları köle olarak alamazlar.”³²⁴

Bu görüşün nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Devlet yöneticisinin hüdne antlaşması yapılan düşmanı müslüman ve zimmîlerden koruması gerekmektedir. Bunların haricinde İslâm ülkesiyle savaş halinde olanlardan koruması vacib değildir.”³²⁵

وقال أصحابُ الشافِعِيِّ: إنْ خَرَجَ العَبْدُ إلينا قَبْلَ إِسْلَامِهِ، [ثُمَّ أَسْلَمَ] ، لم يُرَدَّ إلَيْهِمْ، وإنْ أَسْلَمَ قَبْلَ خُرُوجِهِ، ثُمَّ خَرَجَ إلينا، لم يَصِرْ حُرًّا، لأنَّهم في أمانٍ مِنَّا، والهُدْنَةُ تَمْنَعُ من جَوازِ القَهْرِ. وقال الشافِعِيُّ في [قولٍ له]: إذا جاءت امرأةٌ مُسْلِمَةٌ، وَجَبَ رَدُّ مَهْرِها، لقولِ اللهِ تعالى: {وَأَتَوْهُم مَّا أَنْفَقُوا}. يعني رَدَّ المهرِ إلى رَؤِجِها إذا جاءَ يَطْلُبُها، وإنْ جاءَ غيرُه، لم يُرَدَّ إليه شيءٌ

82-... “Şâfiî mezhebine göre köle müslüman olmadan bize sığınmış ve müslüman olmuşsa antlaşma yapılan düşmana geri verilmez. Bize sığınmadan müslüman olmuşsa hür olmaz. Hüdne antlaşması köleyi derdest etmeye manidir.

³²¹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/156.

³²² Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/355; Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/403.

³²³ Cuveynî, *Nihâyetu'l-matlab*, 18/98.

³²⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/159.

³²⁵ Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 10/349.

İmam Şâfiî'ye göre ise müslüman bir kadın sığınmışsa kocasına mehrini geri vermek gerekir, kocası dışında biri mehrini isterse geri verilmez.”³²⁶

Bu görüşlerin nisbeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Köle, müslüman olmadan kaçmış ve bize sığınmışsa düşmana geri verilmez. Böylece kölelikten de kurtulmuş olur. Hüdne antlaşmasından önce veya sonra olması bu hükmü değiştirmez. Şayet müslüman olduktan sonra bize sığınırsa bakılır; hüdne antlaşmasından önce ise yine kölelikten kurtulur ve düşmana geri verilmez. Hüdne antlaşmasından sonra ise kölelikten kurtulmaz lakin onlara geri verilmez. Çünkü hüdne antlaşması onların mallarını da güvence altına almaktadır. Efendisinin onu azât etmesi teklif edilir. Teklifi kabul etmemesi halinde devlet yöneticisi onu bir Müslümana satar veya hazineden onun kıymetini efendisine verir.”³²⁷

İmam Şâfiî:

“Hüdne antlaşması yapılan düşmanın müslüman ve hür olan kadınları İslâm devletine sığınırsa hiçbir şekilde geri verilmez. Onu geri almak isteyen kocası veya vekili değilse mehir de verilmez. İsteyen kocası veya vekili ise mehir verilir.”³²⁸

فصل: والشروط في عقد الهدنة تنقسم قسمين؛ صحيح؛ مثل أن يشترط عليهم مالا، أو معونة المسلمين عند حاجتهم إليهم، أو يشترط لهم أن يرد من جاءه من الرجال مسلماً أو بأمان فهذا يصح وقال أصحاب الشافعي: لا يصح شرط ردي المسلم، إلا أن يكون له عشيرة تحميه وتمنعه

83- “Şâfiî mezhebine göre hüdne antlaşmasının şartları arasında kendisini koruyan aşireti ve akrabaları olmadan İslâm devletine sığınan müslümanın geri verileceğine dair bir şart olamaz.”³²⁹

Bu görüşün nispeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Hür müslüman İslâm devletine sığınırsa onu koruyacak bir aşireti yoksa geri verilmez.”³³⁰

³²⁶ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/159.

³²⁷ Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, 14/366; Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/413; Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 10/345.

³²⁸ Şâfiî, *el-Ûm*, 4/205.

³²⁹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/161.

Geri vermek ile kastedilen onu geri dönmesi için zorlamak değildir. Onu talep edenle başbaşa bırakmaktır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de Hudeybiye antlaşmasından sonra Ebû Basîr ve Süheyl b. Amr'ın oğlu Ebû Cendel'i zorla göndermemiş sadece onları talep edenlerle başbaşa bırakmıştır.³³¹ Nitekim Şeyhü'l-İslâm en-Nevevî de geri vermekten maksadın zorla geri vermek olmadığını belirtmektedir.³³²

هذا محمولٌ على استئجار مَنْ لا يَجِبُ عليه الجهادُ، [كالعبيد والكفار]. أمَّا الرِّجالُ المسلمون الأحرارُ، فلا يَصِحُّ استئجارُهم على الجهادِ [لأنَّ الغزوَ يتعيَّنُ بحضوره على مَنْ كان من أهله، فإذا تعيَّنَ عليه الفرضُ، لم يجزُ أنْ يفعله عن غيره، كمن عليه حجَّةُ الإسلامِ، [لا يجوزُ] أنْ يحجَّ عن غيره. وهذا مذهبُ الشافعيِّ

84- “İmam Şâfiî'ye göre hür erkeklerin cihada ücretle getirilmeleri caiz değildir. Üzerine farz olan haccı yerine getiremeyen başkası adına hac edemez.”³³³

Araştırdığımız kadarıyla İmâm Şâfiî'ye ait böyle bir görüş tespit edilememiştir.

فصل: فأما التاجرُ والصانعُ، كالخياطِ والخبَّازِ والنَّياطِرِ والحَدَّادِ والإسكافِ، فقال أحمد: يُسَنُّ لهم إذا حَضَرُوا. قال أصحابنا: قاتلوا أو لم يقاتلوا. وبه قال في التاجرِ الحَسَنُ، وابن سيرينَ، والثَّورِيُّ، والأوزاعيُّ، والشافعيُّ. وقال مالكٌ، وأبو حنيفة: لا يُسَنُّ لهم (24)، إلا أنْ يُقاتلوا. وعن الشافعيِّ كقولنا. وعنه، لا يُسَنُّ له بحالٍ

85- “Savaşa gelen tüccara pay verilip verilmeyeceğine dair İmam Şâfiî'den iki görüş gelmiştir.”³³⁴

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Tüccar bir kavim, savaşa dâhil olursa savaşmışlarsa kendilerine ganimetten bir pay verilmesinde bir sakınca görmüyorum. Kendilerine pay verilmez de denilmiştir.”³³⁵

³³⁰ Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 10/345; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 316.

³³¹ M. Âsım Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet* (İstanbul: Işık Yayınları, 2009), 5-6/302.

³³² Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, 316.

³³³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/164.

³³⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/166.

³³⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 4/153.

Araştırdığımız kadarıyla İmâm Şâfiî'ye ait böyle bir görüş tespit edilememiştir.

مسألة؛ قال: (ولا يُقامُ الحُدُّ على مُسلمٍ في أرضِ العُدُوِّ

وقال مالكٌ، والشافعيُّ، وأبو ثورٍ، وابنُ المُنْذِرِ: يُقامُ الحُدُّ في كلِّ مَوْضِعٍ؛ لأنَّ أمرَ اللهِ تعالى بإقامته مُطلَقٌ في كلِّ مكانٍ وزمانٍ، إلا أنَّ الشافعيَّ قال: إذا لم يكنْ أميرُ الجيوشِ الإمامَ، أو أميرَ إقليمٍ، فليس له إقامةُ الحُدِّ، ويؤخَّرُ حتَّى يأتيَ الإمامُ؛ لأنَّ إقامةَ الحدودِ إليه، وكذلك إن كان بالمسلمين حاجةٌ إلى المَحْدُودِ، أو قوَّةٌ به، أو شغلٌ عنه، أُجِرَ

89- “İmam Şâfiî'ye göre had cezaları her yerde uygulanır. Çünkü Allah'ın had cezalarını uyguluma emri mutlak ve her mekân ve her zaman içindir. Lakin ordu komutanı, devlet yöneticisi değilse had cezalarını uygulayamaz. Çünkü had cezalarını uygulamak devlet yöneticisine bırakılmıştır. Veyâhut müslümanların, had cezasının uygulanacak olan askere muhtaç olması veya askerin güçlü olması vb. durumlarında had cezasının uygulanması sonraya bırakılır.”³⁴¹

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Had cezaları her yerde uygulanır. Dâru'l-harb bölgesinde olmak bu durumu değiştirmez. Bu konudaki görüşümüz Kur'ân'a ve sünnet'e uygundur. Çünkü bütün müslümanlar, helal ve haram hükmünün her yerde aynı olduğu konusunda icma' etmişlerdir. Had cezalarını uygulayacak olan devlet yöneticisi ve kadılardır. Komutan veya başkaları dâru'l-İslâm bölgesinde had cezalarını uygulayamadıkları gibi dâru'l-harb bölgesinde de uygulayamaz.”³⁴²

Şâfiî mezhebi:

“İmam Şâfiî'nin devlet yöneticisinin dâru'l-harb bölgesinde had cezalarını uygulamayı ertelemesi konusunda iki görüşü vardır. Bu görüşlerin temeli had cezasının uygulanmasının fitneye sebep olup olmamasına dayanmaktadır. Şayet fitneye sebep olacaksa ceza ertelenir.”³⁴³

مسألة؛ قال: (وَإِذَا فَتَحَ حِصْنٌ، لَمْ يُقْتَلْ مَنْ لَمْ يَحْتَلَمْ، أَوْ يُنْبِتْ، أَوْ يَبْلُغَ خَمْسَ عَشْرَةَ سَنَةً

³⁴¹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/172.

³⁴² Şâfiî, *el-Üm*, 7/374-375.

³⁴³ Cuveynî, *Nihâyetu'l-matlab*, 17/489.

وَحِكَىٰ عَنِ الشَّافِعِيِّ، أَنَّ هَذَا بُلُوعٌ فِي حَقِّ الْكُفَّارِ؛ لِأَنَّهُ لَا يُمَكِّنُ الرَّجُوعَ إِلَى قَوْلِهِمْ فِي الْاِحْتِلَامِ، وَعَدَدِ السِّنِّينَ، وَلَيْسَ بِعَلَامَةٍ عَلَيْهِ فِي الْمُسْلِمِينَ؛ لِإِمْكَانِ ذَلِكَ فِيهِمْ

90- “İmam Şâfiî’ye göre devlet yöneticisi, ergenlik çağına gelmemiş düşman esirini öldüremez. Kâfirler için ergenliğin alameti etek altı bölgesinde tüylerin çıkmasıdır. İhtilam ve yaş konusunda onların sözüne itibar edilmez.”³⁴⁴

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Ergenlik çağına gelen erkeklerinin öldürüldüğü müşrikler için ergenlik alameti, etek altı bölgesinde tüylerin çıkmasıdır. Çünkü böyle bir durumda öldürülmemek için ergenlik çağına geldiklerine dair yalan söylerler. Bu konuda yaptıkları şahitlik de geçerli değildir.”³⁴⁵

Şâfiî mezhebi:

“Etek altında tüy çıkması, müşriklerin çocukları için ergenlik alametidir. Bu konuda Şâfiî mezhebinde ihtilaf yoktur.”³⁴⁶

فصل: وَلَا تُقْتَلُ امْرَأَةٌ، وَلَا شَيْخٌ فَإِنْ

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ، فِي أَحَدِ قَوْلَيْهِ، وَابْنُ الْمُزْدِرِ: يَجُوزُ قَتْلُ الشُّبُوحِ؛ لِقَوْلِ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "اقْتُلُوا شُبُوحَ الْمُشْرِكِينَ، وَاسْتَحْيُوا شَرَحَهُمْ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَلِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: {فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ}. وَهَذَا عَامٌّ يَتَنَاوَلُ بَعْمُومَهُ الشُّبُوحَ

91- “İmam Şâfiî’nin bir görüşüne göre müşriklerin yaşlılarını, hastalarını ve râhiplerini öldürmek caizdir.”³⁴⁷

Bu görüşün nispeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Savaşmayan yaşlıların, hastaların ve râhiplerin öldürülmesi konusunda İmam Şâfiî’ye nisbet edilen iki görüş vardır. Bir görüşe göre askerlere savaş ve tedbir konusunda fikir verdikleri için öldürülürler. Diğer bir görüşe göre ise

³⁴⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/176.

³⁴⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 4/276.

³⁴⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 13/279; Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 5/388.

³⁴⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/177.

öldürülmenin illeti savaşmaktır ve bu illet onlarda bulunmadığı için öldürülmezler.”³⁴⁸

Şâfiî mezhebinin kaynaklarından anlaşılan hastaların, yaşlıların ve râhiplerin öldürülmesi görüşünün altında yatan illet, askerlere moral vermek, savaş taktikleri konusunda görüş belirtmek ve düşmana karşı alınacak tedbir konusunda tavsiyelerde bulunmaktır. Öyle görünüyor ki bu illetler olmadığında Şâfiî mezhebinde itibar edilen görüş bu kimselerin öldürülmeyeceğidir.

فصل: ولا يُقتل العبيدُ. وبه قال الشافعيُّ؛ لقول النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم-: "أَدْرِكُوا خَالِدًا، فَمَرُّهُ أَنْ لَا يَقْتُلَ ذُرِّيَّةً، وَلَا عَسِيفًا". وهم العبيدُ؛ ولأنَّهم يصيرون رَقِيقًا للمسلمين بِنَفْسِ السَّيِّئِ، فَأَشْنَهُوا النِّسَاءَ وَالصِّبْيَانَ

92- “İmam Şâfiî’ye göre savaşta köleler öldürülmez.”³⁴⁹

Bu görüşün nispeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Komutan, savaşta köleleri öldüremez ve karşılıksız serbest de bırakamaz.”³⁵⁰

Şâfiî hukukçulardan Ebû İshâk eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb* adlı eserinde devlet yöneticisinin, kölenin askerlere çok zarar verdiğini görüp fitnesinden kurtulmak istediğinde ganimet sahiplerine ücretini vermek kaydıyla köleyi öldürebileceğini ifade etmektedir.³⁵¹

فَأَمَّا الْفَالَّاحُ الَّذِي لَا يُقَاتِلُ، فَيَنْبَغِي أَنْ لَا يُقْتَلَ

وقال الشافعيُّ: يُقْتَلُ، إِلَّا أَنْ يُؤَدَّى الْجَزِيَّةَ؛ لِدُخُولِهِ فِي عُمومِ الْمُشْرِكِينَ

93- “İmam Şâfiî’ye göre savaş bölgesinde çiftçilik yapanlar, cizye vermezlerse öldürülürler.”³⁵²

Bu görüşün nispeti doğrudur.

³⁴⁸ Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes‘ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ’ el-Begâvî, *et-Tehzîb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfi’î*, thk. ‘Âdil Ahmed ‘Abdulmevcûd - ‘Alî Muhammed Muavvid (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997), 7/504; Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/358; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 14/310.

³⁴⁹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/179.

³⁵⁰ Ebû'l-Kâsım ‘Abdulkerîm b. Muhammed b. ‘Abdulkerîm el-Kazvînî er-Râfi‘î, *Fethu'l-'azîz bi şerhi'l-Vecîz = eş-Şerhu'l-kebir*, thk. Ali Muhammed Mu‘avvid-Adil Ahmed ‘Abdü'l-Mevcûd (Beyrut - Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 11/410; Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 10/251.

³⁵¹ Ebû İshâk İbrâhîm b. ‘Alî eş-Şîrâzî, *el-Muhezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfi’î* (Beyrut; Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 3/283.

³⁵² İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/180.

İmam Şâfiî:

“Ücretli işçiler, çiftçiler ve yaşlılar cizye vermezlerse öldürülürler.”³⁵³

وإن حَكَمَ بِالْمَنْ عَلَى الْمُقَاتِلَةِ، وَسَبَى الدَّرِيَّةَ، فَقَالَ الْقَاضِي: يَلْزَمُ حَكْمَهُ. وَهُوَ مَذْهَبُ الشَّافِعِيِّ؛ لِأَنَّ الْحُكْمَ إِلَيْهِ فِيمَا يَرَى الْمَصْلَحَةَ فِيهِ، فَكَانَ لَهُ الْمَنْ، كَالْإِمَامِ فِي الْأَسِيرِ

94- “İmam Şâfiî’ye göre müşriklerin müslüman komutanla aralarında hüküm versin diye ta’yin ettikleri hakem, düşman ordusundan savaşılan erkeklerin serbest bırakılmasına ve çocukların esir alınmasına hüküm verirse hükmü geçerlidir.”³⁵⁴

Bu görüşün nispeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Müşrikler kendileri hakkında hüküm vermesi için birinin hakem olmasını isterlerse hakem şartları taşıyorsa bu caizdir. Hakem müslümanların maslahatına uygun bir şekilde öldürülme, köleleştirme, karşılıklı veya karşılıksız serbest bırakma hükmünü verebilir.”³⁵⁵

Şâfiî mezhebine göre hakemde bulunması gereken şartlar şunlardır: Müslüman olmak, hür olmak, akıllı olmak, bülûğ çağına gelmiş olmak, adaletli olmak, fıkıh bilmek.³⁵⁶

مسألة؛ قال: (وَإِذَا خُلِيَ الْأَسِيرُ مِنْهَا، وَحَلَفَ أَنْ يَبْعَثَ إِلَيْهِمْ بِشَيْءٍ يُعِينُهُ، أَوْ يَعُودَ إِلَيْهِمْ، فَلَمْ يَقْدِرْ عَلَيْهِ، لَمْ يَرْجِعْ إِلَيْهِمْ)

وقال الشافعي نَصًّا: لَا يَلْزَمُهُ؛ لِأَنَّهُ حُرٌّ لَا يَسْتَحِقُّونَ بَدْلَهُ

95- “İmam Şâfiî’ye göre devlet başkanı, düşmana, esirlerimizi salıverdiklerinde onlara fidye getireceğine veya geri döneceğine dair söz vermiş olsa bile geri dönmesi ya da fidye vermesi vacib değildir.”³⁵⁷

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

³⁵³ Şâfiî, *el-Üm*, 4/303.

³⁵⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/183.

³⁵⁵ Ebû İshâk İbrâhîm b. ‘Alî eş-Şîrâzî, *et-Tenbih fi'l-fikhi's-Şâfi'i* (Beyrut: ‘Âlemü'l-Kütüb, 1403/1983), 234; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 3/286; Beğâvî, *et-Tehzib*, 7/487.

³⁵⁶ Beğâvî, *et-Tehzib*, 7/487.

³⁵⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/184.

“Müşrikler, müslüman bir esiri fidye getirme karşılığında serbest bırakmışsa geri dönmek suretiyle sözünü tutması gerekli değildir.”³⁵⁸

Şâfiî mezhebi:

“Müslüman esir, geri dönmesi veya fidye getirmesi sözüne karşılık olarak serbest bırakılmışsa sözünü yerine getirmesi vacib değildir. Bu esirin, sözünü yerine getirmesinin gerekli olduğuna dair görüşün İmam Şâfiî’ye ait olduğu söylense de bu çok muteber değildir. İmam Şâfiî’nin kadîm mezhebinin böyle olduğu söylense de bunun aslı yoktur.”³⁵⁹

وإن أطلقوه، وشرطوا عليه المقام عندهم، لزمه ما شرطوا عليه. [نص عليه]؛ لقول النبي -صلى الله عليه وسلم-: "المُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ"

وقال أصحاب الشافعي: لا يلزمه

96- “Şâfiî mezhebine göre müslüman esir, kâfirlerin yanında ikâmet etme şartıyla salıverilirse bu şarta uyması gerekli değildir.”³⁶⁰

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Yanlarında kalma şartıyla müslüman esir serbest bırakıldığında gücü yetiyorsa kaçması gerekmektedir.”³⁶¹

Şâfiî mezhebi:

“Yanlarında kalma şartıyla müslüman esirin serbest bırakılması halinde orada dini konusunda zorlanacaksa kalması caiz değildir. İbadetlerini yerine getirme noktasında sorun yaşamayacaksa kalması caizdir.”³⁶²

وَأَمَّا التَّحْيِيرُ إِلَى فِتْنَةٍ، فَهُوَ أَنْ يَصِيرَ إِلَى فِتْنَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، لِيَكُونَ مَعَهُمْ، فَيَقْوَى بِهِمْ عَلَى عَدُوِّهِ. وَسِوَاءَ بَعْدَتِ الْمَسَافَةِ أَوْ قَرُبَتِ. قَالَ الْقَاضِي: لَوْ كَانَتْ الْفِتْنَةُ بِخُرَاسَانَ، وَالْفِتْنَةُ بِالْحِجَازِ، جَازَ التَّحْيِيرُ إِلَيْهَا. وَنَحْوَهُ ذَكَرَ أَصْحَابُ الشَّافِعِيِّ

³⁵⁸ Şâfiî, *el-Ûm*, 4/293.

³⁵⁹ Cuveynî, *Nihâyetu'l-matlab*, 17/540.

³⁶⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/185.

³⁶¹ Şâfiî, *el-Ûm*, 4/296.

³⁶² Cuveynî, *Nihâyetu'l-matlab*, 17/538.

97- “Şâfiî mezhebine göre savaş esnasında ne kadar uzak olursa olsun İslâm ordusu, başka bir orduya katılmak için geri çekilebilir.”³⁶³ (Bu savaştan kaçmak olarak değerlendirilmez.)

Bu görüşün nispeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“İslâm ordusu, başka bir orduya katılmak için geri çekilebilir. Muhakkik âlimlerin çoğunluğu ordu uzak bir mesafede de olsa bunun caiz olduğunu belirtmektedir.”³⁶⁴, İslâm ordusunun az-çok, uzak-yakın başka bir orduya katılmak için geri çekilmesi onlardan yardım istemek maksadıyla yapılması halinde caizdir.”³⁶⁵

فصل: فإن أشار المسلم إليهم بما يروونه أماناً، وقال: أرذتُ به الأمانَ. فهو أمانٌ،

وإن مات المسلم أو غاب، فإنهم يُردُّون إلى مأمَنهم. وبهذا قال مالكٌ، والشافعيُّ، وابنُ المُنْذِرِ

98-... “İmam Şâfiî’ye göre düşmana işaretle emân veren asker, ölür veya kaybolursa emân verilenler güvenli yere bırakılırlar.”³⁶⁶

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Müslüman, düşmanın emân işareti olarak gördükleri bir işaret yaparsa ve maksadını belirtmeden ölürse düşmana emân verilmiş olmaz lâkin öldürülmeleri caiz değildir. Güvenli bir bölgeye bırakılırlar.”³⁶⁷

Şâfiî mezhebi:

“Müslüman, düşmanın emân işareti olarak gördükleri bir işaret yaparsa ve maksadını belirtmeden ölürse düşmana emân verilmiş olmaz lakin öldürülmeleri caiz değildir.”³⁶⁸

³⁶³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/188.

³⁶⁴ Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *el-Vasît fi’l-mezheb*, thk. Ahmed Mahmûd İbrahîm - Muhammed Muhammed Tâmr (Kahire: Dâru’s-Selâm, 1417/1996), 7/24.

³⁶⁵ Beğâvî, *et-Tehzib*, 7/470.

³⁶⁶ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/194.

³⁶⁷ Şâfiî, *el-Ûm*, 4/302.

³⁶⁸ Râfi’î, *eş-Şerhu’l-Kebîr*, 11/462.

إِذَا سُبِّتَ كَافِرَةٌ، فَجَاءَ قَرَابَتُهَا يَطْلُبُهَا، وَقَالَ: إِنَّ عِنْدِي أَسِيرًا مُسْلِمًا، فَأَطْلُقُوهَا حَتَّى أُحْضِرَهُ. فَقَالَ
الإمام: أَحْضِرْهُ. فَأَحْضِرَهُ، لَزِمَ إِطْلَاقُهَا

وقال أصحابُ الشافعيِّ: يُطْلَقُ الأَسِيرُ، وَلَا تُطْلَقُ المُشْرِكَةُ؛ لِأَنَّ المُسْلِمَ حُرٌّ لَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ [تَمَنَّ
مَمْلُوكَةً]

99- “Şâfiî mezhebine göre kâfir bir kadın, esir alındıktan sonra kadının akrabaları müslüman esirle takas teklifinde bulunursa komutan erkek esiri bırakabilir, kâfir kadını bırakamaz.”

Bu görüşün nispeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Kâfir bir kadın, esir alındıktan sonra kadının akrabaları müslüman esirle takas teklifinde bulunursa devlet yöneticisi kadını bırakmaz. Çünkü müslüman hür olduğu için esaretle köle olan kadının ücreti olamaz. Müşrik, istemesi halinde köle olan karısını satın alabilir.”³⁶⁹

وَمَنْ سَرَقَ مِنَ الْغَنِيمَةِ مِمَّنْ لَهُ فِيهَا حَقٌّ، أَوْ لَوْلَاهُ، أَوْ لِسَيِّدِهِ، لَمْ يُقَطَّعْ
يعنى إذا كان السَّارِقُ بَعْضَ الْغَانِمِينَ، أَوْ أَبَاهُ، أَوْ سَيِّدَهُ، فَلَا قَطْعَ عَلَيْهِ؛ لِأَنَّ لَهُ شِبْهَةً، وَهُوَ حَقُّهُ الْمُتَعَلِّقُ
بِهَا، فَيَكُونُ ذَلِكَ مَانِعًا مِنْ قَطْعِهِ، لِأَنَّ الْحُدُودَ تُدْرَأُ بِالشُّبُهَاتِ، فَأَشْبَهَ مَا لَوْ سَرَقَ مِنْ مَالٍ مُشْتَرَكٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَ غَيْرِهِ.
وهكذا إن كان لائيه وإن علا. وهو قولُ أبي حنيفة، والشافعيِّ

100-... “İmam Şâfiî’ye göre ganimetten hakkı olan kimse, ganimetten veya oğlunun ve kölesinin payından çalarsa şüphe olduğu için eli kesilmez.”³⁷⁰ (Şüphe ile had cezası uygulanmaz.)

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Hür-köle farketmeksizin savaşa gelen kimse, ganimetten çalarsa eli kesilmez. Oğlu veya babası asker ise yine kesilmez. Karısı veya kardeşi asker ise eli kesilir.”³⁷¹

وإن وَطِئَ جَارِيَةً قَبْلَ أَنْ يُقَسِّمَ، أَدَبَ، وَلَمْ يُبْلَغْ بِهِ حَدُّ الرَّئِىِ، وَأُجِدَ مِنْهُ مَهْرٌ مِثْلُهَا، فَطُرِحَ فِي الْمَقْسِمِ،
إِلَّا أَنْ تَلَدَ مِنْهُ، فَتَكُونَ عَلَيْهِ قِيمَتُهَا

³⁶⁹ İmrânî, *el-Beyân*, 12/175.

³⁷⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/195.

³⁷¹ Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/379; Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, 13/265.

يعنى إذا كان الواطئ من الغانمين، أو ممن لولده فيها حق، فلا حدّ عليه؛ لأنّ الملأك يثبت للغانمين فى الغنيمه، فيكون للواطئ حق فى هذه الجارية وإن كان قليلاً، فيدراً عنه الحدّ للشبهة. وبهذا قال أبو حنيفة، والشافعي

إذا ثبت هذا، فإنّ وادت منه، فالولد حُرٌّ، يلحقه نسبه. وبهذا قال الشافعي

101-... “İmam Şâfi’ye göre ganimet dağılmadan askerlerden biri caiyelerden biriyle ilişkiye girerse had cezası uygulanmaz. Binâenaleyh cariyeye hamile kalıp doğum gerçekleşirse çocuk hürdür ve neseb bağı askere aittir.”³⁷²

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfi’:

“Ganimet dağılmadan askerlerden biri, caiyelerden biriyle ilişkiye girerse mehrini ganimete öder ve cahilse uyarılır, biliyorsa tazir cezası uygulanır. Tazir cezası had cezasına ulaşamaz. Bu ilişkiden çocuk dünyaya gelirse kendisine nisbet edilir.”³⁷³

فصل: يجوز قبول هديّة الكفار من أهل الحرب؛ لأنّ النبيّ -صلى الله عليه وسلم- قيل هديّة الموقيس صاحب مصر فإن كان ذلك فى حال العزو

وإن كان بين دار الحرب إلى دار الإسلام، فهو لمن أهدى له، سواء كان الإمام أو غيره؛ لأنّ النبيّ -صلى الله عليه وسلم- قيل هديّة، فكانت له دون غيره وهذا قول الشافعيّ ومحمد بن الحسن

102-... “İmam Şâfi’ye göre dâru’l-harb bölgesinden İslâm ülkesine gönderilen hediye, gönderilen kişiye aittir (ganimet değildir).”³⁷⁴

Bu görüşün nispeti doğrudur.

Şâfi’ mezhebi:

“Kâfirlerin Müslümanlara verdikleri hediyelere gelince savaş esnasında verilmişse hediyeler ganimettir. Savaş esnasında değilse kendisine hediye verilene aittir.”³⁷⁵

³⁷² İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/196.

³⁷³ Müzenî, *el-Muhtasar*, 8/381; Mâverdi, *el-Hâvi’l-kebîr*, 14/235; Cuveynî, *Nihâyetu’l-matlab*, 17/507; Rûyânî, *Bahru’l-Mezheb*, 13/290; İmrânî, *el-Beyân*, 12/186.

³⁷⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/300.

³⁷⁵ Ebû’l-‘Abbâs Necmuddîn Ahmed b. Muhammed b. ‘Alî el-Ensârî İbnu’r-Rif’a, *Kifâyetu’n-nebih fi şerhi’t-Tenbih*, thk. Mecdî Muhammed Surûr Bâsallûm (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2009), 16/478.

2.2. CİZYE BÖLÜMÜ

2.2.1. Cizyenin Alındığı Kimseler

Bu konuyla ilgili İmam Şâfiî'ye 3 görüş nisbet edilmiştir. Bunlardan 2 tanesi isabetli, birisi ise hatalıdır.

وَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الصَّابِيِّينَ فَرُوِيَ عَنْ أَحْمَدَ أَنَّهُمْ جُنُسٌ مِنَ النَّصَارَى. وَقَالَ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ: بَلَّغَنِي أَنَّهُمْ يُسَبِّتُونَ، فَهَوْلَاءُ إِذَا أُسَبِّتُوا فَهَمَّ مِنَ الْيَهُودِ. وَرُوِيَ عَنْ عَمْرٍ، أَنَّهُ قَالَ: هُمْ يُسَبِّتُونَ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: هُمْ بَيْنَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى. وَقَالَ السُّدِّيُّ وَالرَّبِيعِيُّ: هُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ.

وَتَوَقَّفَ الشَّافِعِيُّ فِي أَمْرِهِمْ

103- “İmam Şâfiî, Sabiilerin ehl-i kitâp olup olmadığı, binâenaleyh onlardan cizye alınıp alınmayacağı konusunda tevakkuf etmiştir. (kesin bir hükme varamayıp beklemiştir).”³⁷⁶

Bu görüşün nispeti hatalıdır.

İmam Şâfiî:

“Mecûsiler, ehl-i kitâp hükmüne sahip, Sabiiler ve Sâmirîler ise ehl-i kitapır. Bu konuda bize muhâlefet edenler vardır.”³⁷⁷, “Yahûdîlerin Tevrât’ına inanan Sâmirîler ile Hristiyanların İncil’ine inanan Sabiilerin kestikleri yenir, kadınlarıyla evlenilebilir.”³⁷⁸

İmam Şâfiî, Sabiilerin ehl-i kitâp olup olmadığı, binâenaleyh onlardan cizye alınıp alınmayacağı konusunda aslında tevakkuf etmemiş bunu bir şarta bağlamıştır. O da Sâmirîler Tevrât’ın aslına Sabiiler ise İncil’in aslına inanıp, dinin usûl (temel) konularında Yahudilere ve Hristiyanlara muhalefet etmemeleridir. Dinin usûl konularında muhalefet etmeleri halinde onlara ehl-i kitâbın hükmü uygulanmaz.³⁷⁹

³⁷⁶ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/204.

³⁷⁷ Şâfiî, *el-Üm*, 4/254.

³⁷⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 4/279.

³⁷⁹ Şâfiî, *el-Üm*, 5/7.

إِذَا تَبَيَّنَ هَذَا، فَإِنَّ أَخَذَ الْجَزِيَّةَ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمَجُوسِ ثَابِتٌ بِالْإِجْمَاعِ، لَا نَعْلَمُ فِيهِ خِلَافًا، فَإِنَّ الصَّحَابَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، أَجْمَعُوا عَلَى ذَلِكَ، وَعَمِلَ بِهِ الْخُلَفَاءُ الرَّاشِدُونَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ إِلَى زَمَانِنَا هَذَا، مِنْ غَيْرِ تَكْبِيرٍ وَلَا مُخَالَفٍ

وبهذا قال مالك، والأوزاعي، والشافعي، وأبو ثور، وابن المنذر

104-... “İmam Şâfiî’ye göre ehl-i kitâp ve mecûsilerden cizye alınır.”³⁸⁰

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Ehl-i kitâp ve mecûsilerden cizye alınır. Bu onların kanını ve malını güvence altına alır.”³⁸¹

قال: وَمَنْ سِوَاهُمْ، فَإِلَّا سَلَامٌ أَوْ الْقَتْلُ

وقال الشافعي: لَا تُقْبَلُ إِلَّا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمَجُوسِ

105- “İmam Şâfiî’ye göre cizye sadece ehl-i kitâp ve mecûsilerden (ehl-i kitâp hükmü olanlardan) alınır. Ehl-i kitâp ve mecûsilerin dışındakilerden cizye alınamaz.”

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Cenâb-ı Allah, ehl-i kitâpla cizye verene veya Müslüman olana, müşriklerle de Müslüman oluncaya kadar savaşmayı farz kılmıştır.”³⁸²

2.2.2. Cizyenin Miktarı ve Muhtelif Konular

Bu konularla ilgili İmam Şâfiî’ye 12 görüş atfedilmiştir. Bu başlık altında atfedilen görüşlerin hepsi isabetlidir.

إِحْدَاهَا أَنَّهَا مُقَدَّرَةٌ بِمُقَدَّارٍ لَا يُزَادُ عَلَيْهِ، وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُ.

وهذا قولُ أبي حنيفة، والشافعي؛

³⁸⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/205.

³⁸¹ Şâfiî, *el-Üm*, 4/254.

³⁸² Şâfiî, *el-Üm*, 4/182.

106- “İmam Şâfiî’ye göre cizyenin miktarı bellidir. Arttırılması veya az alınması caiz değildir.”³⁸³

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Cizyeyi, belirli mikdarın altında veya üstünde belirlemek devlet yöneticisi için caiz değildir. Cizyeyi veren, daha fazla vermek üzere anlaşma yapmak istiyorsa devlet yöneticisi kabul edebilir.”³⁸⁴

وقال الشافعيُّ: الواجبُ دينارٌ في حقِّ كلِّ واحدٍ؛ لحديثِ معاذ، أنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- أمرَهُ أَنْ يأخذَ من كلِّ حالِمٍ دينارًا. رواه أبو داؤدَ، وغيرُهُ

107- “İmam Şâfiî’ye göre cizye, her kişi için bir dinârdır.”³⁸⁵

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Allah’ın murâdını açıklama görevi, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) aittir. Hz. Peygamber cizyeyi bir dinâr olarak almıştır.”³⁸⁶

فصل: وَتَجِبُ الْجَزِيَّةُ فِي آخِرِ كُلِّ حَوْلٍ. وَبِهِ قَالَ الشَّافِعِيُّ

108- “İmam Şâfiî’ye göre cizye, yıl sonunda verilmek üzere her sene verilmesi farzdır.”³⁸⁷

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Allah’ın murâdını açıklama görevi Hz. Peygamber’e (s.a.v.) aittir. Hz. Peygamber (s.a.v.) Yemen halkından cizyeyi her sene bir dinâr olarak almıştır.”³⁸⁸

وَتُؤَخَذُ الْجَزِيَّةُ مِمَّا يُسَبَّرَ مِنْ أَمْوَالِهِمْ، وَلَا يَتَعَيَّنُ أَخْذُهَا مِنْ ذَهَبٍ وَلَا فِضَّةٍ. نَصَّ عَلَيْهِ أَحْمَدُ. وَهُوَ قَوْلُ

الشَّافِعِيِّ

109- “İmam Şâfiî’ye göre cizye mevcut mallarından alınır. Altın ve gümüş olarak alınması farz değildir.”

³⁸³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/209.

³⁸⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 4/179.

³⁸⁵ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/211.

³⁸⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 4/189.

³⁸⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/212.

³⁸⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 4/189.

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfî:

“Hz. Peygamber (s.a.v.) Necrân Hristiyanlarından cizyeyi elbise olarak almıştır. Necrân Hristiyanlarından aldığı elbiselerin kıymeti kişi başı bir dinârı geçmektedir.”³⁸⁹

مسألة؛ قال: (وَلَا جِزْيَةَ عَلَى صَبِيٍّ، وَلَا زَائِلِ الْعَقْلِ، وَلَا امْرَأَةً

لَا نَعْلَمُ بَيْنَ أَهْلِ الْعِلْمِ خِلَافًا فِي هَذَا. وَبِهِ قَالَ مَالِكٌ، وَأَبُو حَنِيفَةَ، وَأَصْحَابُهُ، وَالشَّافِعِيُّ

110- “İmam Şâfî’ye göre çocuk, deli ve kadından cizye alınmaz.”³⁹⁰

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfî:

“Cizye, ihtilam olmamış çocuktan, aklını kaybedenden ve kadınlardan alınmaz.”³⁹¹

وَلَا شَيْخٍ فَانٍ، وَلَا زَمِينٍ، وَلَا أَعْمَى

هُؤُلَاءِ الثَّلَاثَةُ وَمَنْ فِي مَعْنَاهُمْ مِمَّنْ بَدَأَ لَا يَسْتَطِيعُ مَعَهُ الْقِتَالَ، وَلَا يُرْجَى بُرُؤُهُ، لَا جِزْيَةَ عَلَيْهِمْ.

وَهُوَ قَوْلُ أَصْحَابِ الرَّأْيِ. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ، فِي أَحَدِ قَوْلَيْهِ: عَلَيْهِمُ الْجِزْيَةُ، بِنَاءً عَلَى قَتْلِهِمْ

111- “İmam Şâfî’ye göre yaşlıdan, hastadan ve körden cizye alınır.”

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfî:

“Yaşlıdan, hastadan, körden ve bunların hükmünde olan müşriklerden cizye alınır.”³⁹²

قال: وَمَنْ وَجِبَتْ عَلَيْهِ الْجِزْيَةُ، فَاسْلَمَ قَبْلَ أَنْ تُؤْخَذَ مِنْهُ، سَقَطَتْ عَنْهُ الْجِزْيَةُ

وقال الشَّافِعِيُّ، وَأَبُو ثَوْرٍ، وَابْنُ الْمُنْذِرِ: إِنْ اسْلَمَ بَعْدَ الْحَوْلِ، لَمْ تَسْقُطْ؛ لِأَنَّهُ دِينٌ يَسْتَحِقُّهُ صَاحِبُهُ،

وَاسْتَحَقَّ الْمُطَالَبَةَ بِهِ فِي حَالِ الْكُفْرِ، فَلَمْ يَسْقُطْ بِالْإِسْلَامِ، كَالْخِرَاجِ وَسَائِرِ الدُّيُونِ

³⁸⁹ Şâfî, *el-Üm*, 4/189.

³⁹⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/216.

³⁹¹ Şâfî, *el-Üm*, 4/185.

³⁹² Şâfî, *el-Üm*, 4/186.

112- “İmam Şâfiî’ye göre cizye vermekle yükümlü olan, sene bittikten sonra müslüman olursa cizye vergisi ortadan kalkmaz. O senenin vergisini vermesi gereklidir.”³⁹³

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Zimmî yılın ortasında müslüman olursa cizye düşer, yılın sonunda müslüman olursa o yılın cizyesini vermekle yükümlüdür.”³⁹⁴

Sene sonunda cizye zimmette sabit olan borç hükmünü aldığı için sene sonunda müslüman olması veya ölmesi durumunda borç zimmetten düşmeyeceğinden cizyeyi vermesi gerekir.

وَلَا تُؤْخَذُ الْجَزْيَةُ مِنْ نَصَارَى بَنِي تَغْلِبَ، وَتُؤْخَذُ الزَّكَاةُ مِنْ أَمْوَالِهِمْ وَمَوَاشِيهِمْ وَتَمْرِهِمْ، مِثْلَى مَا يُؤْخَذُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

فاسْتَقَرَّ ذَلِكَ مِنْ قَوْلِ عَمْرٍ، وَلَمْ يُخَالِفْهُ أَحَدٌ مِنَ الصَّحَابَةِ، فَصَارَ إِجْمَاعًا. وَقَالَ بِهِ الْفُقَهَاءُ بَعْدَ الصَّحَابَةِ؛ مِنْهُمْ ابْنُ أَبِي لَيْلَى، وَالْحَسَنُ بْنُ صَالِحٍ، وَأَبُو حَنِيفَةَ، وَأَبُو يَوْسُفَ، وَالشَّافِعِيُّ

113-... “İmam Şâfiî’ye göre Tağlib Oğulları kabilesinin Hristiyanlarından cizye kabul edilmez. Müslümanlardan alındığı gibi mallarından, hayvanlarından ve meyvelerinden zekât alınır.”³⁹⁵

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Tağlib Oğulları kabilesinin Hristiyanlarından cizye kabul edilmez. Onlardan sadaka ismiyle zekâtтан ve cizyeden daha fazla mal alınır. Bu mal cizye vergisi yerine sadaka ismiyle alındığı için de cizyenin alınmadığı kadın, çocuk ve kölelerden alınmaz.”³⁹⁶

مسألة؛ قال: وَمَنْ يَجُزُّ مِنْ أَهْلِ الذِّمَّةِ إِلَى غَيْرِ بَلَدِهِ، أُخِذَ مِنْهُ نِصْفُ الْعُشْرِ فِي السَّنَةِ وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: لَيْسَ عَلَيْهِ إِلَّا الْجَزْيَةُ، إِلَّا أَنْ يَدْخُلَ أَرْضَ الْحِجَازِ، فَيُنْظَرَ فِي حَالِهِ؛ فَإِنْ كَانَ لِرِسَالَةٍ، أَوْ نَقْلٍ مِيرَةٍ، أَدْنَى لَهُ بَعِيرٍ شَيْءٍ، وَإِنْ كَانَ لِتِجَارَةٍ لَا حَاجَةَ بِأَهْلِ الْحِجَازِ إِلَيْهَا، لَمْ يَأْدُنْ لَهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ عَلَيْهِ

³⁹³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/221.

³⁹⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 4/304.

³⁹⁵ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/223.

³⁹⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 4/300.

عَوَضًا بِحَسَبِ مَا يَرَاهُ، وَالْأَوْلَى أَنْ يَشْتَرِطَ عَلَيْهِ نِصْفَ الْعُشْرِ؛ لِأَنَّ عَمَرَ شَرَطَ نِصْفَ الْعُشْرِ عَلَى مَنْ دَخَلَ الْحِجَازَ مِنْ أَهْلِ الدِّمَةِ

114- “İmam Şâfiî’ye göre zimmî, memleketini değiştirdiğinde cizye dışında bir vergi talep edilmez. Hicâz bölgesine elçi olarak gelmişse yine bir şey talep edilmez. Hicâz ehlinin ihtiyaç duymadığı bir mal ile ticaret yapmak için gelmişse öşür vergisinin yarısı alınabilir.”³⁹⁷

Bu görüşün nispeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Hicâz bölgesine ticaret için gelen zimmilerden şart koşulmuşsa öşrün yarısı alınabilir. Şart koşulmamışsa alınıp alınmayacağı konusunda mezhebimizde iki görüş vardır. Onlardan alınan vergi yılda bir kez alınır.”³⁹⁸

أَنَّ الشُّرُوطَ قِسْمَانِ؛ أَحَدُهُمَا يَنْتَقِضُ الْعَهْدُ بِمُخَالَفَتِهِ، وَهُوَ أَحَدَ عَشَرَ شَيْئًا؛ الْاِمْتِنَاعُ مِنْ بَدْلِ الْجِزْيَةِ، وَجَزَى أَحْكَامِنَا عَلَيْهِمْ إِذَا حَكَمَ بِهَا حَاكِمًا فَالْحَصْلَتَانِ الْأُولَى أَنْ يَنْتَقِضَ الْعَهْدُ بِهِمَا بِلَا خِلَافٍ فِي الْمَذْهَبِ. وَهُوَ مَذْهَبُ الشَّافِعِيِّ

115- “İmam Şâfiî’ye göre cizye vermekten ve İslâm’ın hükmüyle yargılanmaktan imtinâ edenlerle yapılan barış anlaşması bozulur.”³⁹⁹

Bu görüşün nispeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Cizye vermekten ve İslâmın hükmüyle yargılanmaktan imtina edenlerin anlaşmasının bozulacağıyla ilgili fakihlerimizin mutlak görüşü vardır.”⁴⁰⁰

Zimmî’nin cizye vermemesinin sebebi fakirlikten ötürü ise onunla yapılan barış anlaşmasının bozulmayacağı ifade edilmektedir.⁴⁰¹

وَكُلُّ مَوْضِعٍ قُلْنَا: يَجُوزُ إِقْرَارُهَا. لَمْ يَجْزِ هَدْمُهَا، وَلَهُمْ رَمٌّ مَا تَشَعَّتْ مِنْهَا، وَإِصْلَاحُهَا؛ لِأَنَّ الْمَنْعَ مِنْ ذَلِكَ يُفْضَى إِلَى خَرَابِهَا وَذَهَابِهَا، فَجَزَى مَجْزَى هَدْمِهَا. وَإِنْ وَقَعَتْ كُلُّهَا، لَمْ يَجْزِ بِنَاؤُهَا. وَهُوَ قَوْلُ بَعْضِ أَصْحَابِ الشَّافِعِيِّ. وَعَنْ أَحْمَدَ، أَنَّهُ يَجُوزُ. وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيِّ؛ لِأَنَّهُ بِنَاءٌ لَمَّا اسْتَهْدَمَ، فَأَشْبَهَ بِنَاءَ بَعْضِهَا إِذَا انْهَدَمَ، وَرَمٌّ شَعْتِهَا، وَلِأَنَّ اسْتِدَامَتَهَا جَائِزَةٌ، وَبِنَاؤُهَا كَاسْتِدَامَتِهَا.

³⁹⁷ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/229.

³⁹⁸ İmrânî, *el-Beyân*, 12/299.

³⁹⁹ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 13/239.

⁴⁰⁰ Cuveynî, *Nihâyetu'l-matlab*, 18/37.

⁴⁰¹ Cuveynî, *Nihâyetu'l-matlab*, 18/37.

116- “Şâfiî mezhebinden bazı fakihlere göre sulh yoluyla alınmış yerlerde mevcut olan gayr-ı müslimlerin mabetleri, kendi kendine yıkılırsa bir daha inşâ edilmeleri caiz değildir. İmam Şâfiî’ye göre ise bu caizdir. Çünkü o mabedin inşâ edilmesi, ayakta kalmasına benzer ve ayakta kalması da caizdir.”⁴⁰²

Bu görüşün nispeti doğrudur.

Şâfiî mezhebi:

“Sulh yoluyla alınmış yerlerde mevcut olan gayr-ı müslimlerin mabetleri, kendi kendine yıkılırsa bir daha inşâ edilmeleri caizdir. Ebû Saîd el-İstahrî (ö. 328/940) ve Ebû Alî b. Ebî Hüreyre (ö. 345/956) gibi fakihler bunun caiz olmadığını ifade etmişlerdir.”⁴⁰³

فصل: ولا يجوز لأحدٍ منهم سُكْنَى الحجاز. وبهذا قال مالك، والشافعيُّ.

فصل: فأما الحرَّم، فليس لهم دُخُولُهُ بحالٍ. وبهذا قال الشافعيُّ

117- “İmam Şâfiî’ye göre gayr-ı müslimler, Hicaz’da ikâmet edemez ve harem bölgesine hiçbir şekilde giremez.”⁴⁰⁴

Bu görüşün nispeti doğrudur.

İmam Şâfiî:

“Gerek ehl-i kitâp gerekse müşrikler, Hicaz’da ikâmet edemez ve harem sınırlarına giremez. Devlet yöneticisi, Hicaz’da ikâmet etmek veya hareme girmek üzere onlarla sulh bile yapamaz.”⁴⁰⁵

⁴⁰² İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/241.

⁴⁰³ Nevevî, *Ravzatu ’t-tâlibîn*, 10/324.

⁴⁰⁴ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, 13/245.

⁴⁰⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 4/187.

SONUÇ

Ebû Muhammed Muvaffakuddîn İbn Kudâme el-Makdisî, Kudâme ailesine mensup bir Hanbelî âlimdir. İlk eğitimini babasından alan İbn Kudâme, daha sonra Bağdat'a giderek çeşitli hocalardan dersler almıştır. Bağdat'ta Abdulkâdir-i Geylânî, Ebü'l-Feth İbnü'l-Mennî gibi büyük mutasavvıf ve âlimlerin ilim meclislerinde bulunmuştur. Ayrıca Musul'a giderek Ebü'l-Fazl Abdullah b. Ahmed b. Muhammed et-Tûsî'den hadis dersleri almıştır. İbn Kudâme, fıkıhın yanı sıra kelâm, hadis, dil ve ensab gibi alanlarda da yetkin bir fakihdir.

Zühd ve takvasıyla da tanınan İbn Kudâme, toplumsal sorunlara karşı duyarlı bir âlimdi. Yeri geldiğinde ilim meclislerinde kalemini, yeri geldiğinde ise cihad meydanlarında kılıcını kullanmaktan geri durmamış, Selahaddin Eyyubi'nin önderliğindeki Haçlılara karşı başlatılan sefere katılmıştır. İbn kudâme, aynı zamanda dönemin yöneticileriyle de iyi ilişkiler kurmuştur.

İbn Kudâme, kendi döneminde Hanbelî mezhebinin imamıydı. Hanbelî mezhebinde önemli bir yere sahip olan İbn Kudâme, yetiştirdiği talebelerle ve fıkıh alanında yazmış olduğu eserlerle Hanbelî mezhebinin literatürüne önemli katkılarda bulunmuştur. Hanbelî hukukçuları tarafından övgüyle anılan İbn Kudâme, “*Şeyhü'l-Mezheb*” olarak da tanınmaktadır.

İbn Kudâme fıkıh, fıkıh usulü, kelam, hadis, dil ve ensâb gibi birçok alanda eserler kaleme almıştır. Kaynaklarda İbn Kudâme'nin 50'den fazla esere sahip olduğu belirtilmektedir. Fakat en fazla eser verdiği alanlar fıkıh, fıkıh usulü ve kelamdır. İbn Kudâme'nin en meşhur eserleri, fûrû-i fıkıh üzerine yazdığı eserlerdir. Bunlar arasında en dikkat çekici olanı, Hırakî'nin *el-Muhtasar fi'l-fikh* adlı eserine şerh niteliğinde yazılmış olan *el-Muğni*'dir. Hırakî'nin mezkûr eseri ise Hanbelî mezhebinin en muteber metinlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca *el-Muğni*, *el-Muhtasar*'ın en meşhur ve kapsamlı şerhidir.

İbn Kudâme, *el-Muğni* adlı eserini kendi mezhebini yüceltmek için değil, ele aldığı konularda delillerle sabit olan görüşleri sunmayı amaçlayarak yazmıştır. Bundan dolayı yeri geldiğinde kendi mezhebinin hilafına hükümler vermiştir. Bu, onun mezheb taassubundan uzak olduğunu göstermektedir. İbn Kudâme'nin

zikredilen eseri, birden fazla mezhebin görüşünü aktarması, taassuptan uzak, objektif bir bakış açısıyla yazılmasından dolayı âlimler tarafından ciddi bir ilgi görmüştür. Bundan dolayı kitap üzerine birçok şerh, ta'lik ve hâşiye çalışması yapılmıştır. Böylece *el-Muğnî* geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmış ve fıkıh alanında önemli bir konuma sahip olmuştur.

İbn Kudâme, *el-Muğnî*'nin Cihad ve Cizye bölümlerinde İmam Şâfiî'ye 117 görüş nisbet etmiştir. Bunların 102'si Cihad, 15'i ise Cizye bölümünde geçmektedir. Bu görüşlerden 98 tanesinin nisbeti isabetli, 8 tanesi hatalıdır. 11 tane görüşün tahkikini ise tespit edemedik. Bunların konulara göre dağılımı şu şekildedir:

Konu Başlıkları	İsabetli Görüş	Hatalı Görüş	Tahkiki Tespit Edilemeyen Görüşler	Toplam Görüş
Nafile Cihada Katılanın Velisinin İzni	1			1
Borçlunun Cihada Katılması	1			1
Ehl-i Kitap ve Mecusîlerle Cihad	1			1
Savaşta Meydan Okuma		1		1
Savaş Esirleri	5		2	7
Ganimetlerin Taksimi	10		1	11
Emân Anlaşması	8	1	1	10
Ganimet Malları	31	4	5	40
Savaş Teknik ve Usûlleri	4	1		5
Hüdne Anlaşması	23		2	25
Cizyenin Alındığı Kimseler	2	1		3
Cizyenin Miktarı ve Muhtelif konular	12			12
Toplam	98	8	11	117

İbn Kudâme'nin İmam Şâfiî'ye hatalı atıflarının nedenlerini kesin tespit etmek imkânsız görünmektedir. Muhtemel nedenlerini ise şöyle ifade edebiliriz:

- 1) Sehven atfetmiştir. Eseri yazdıktan sonra kontrol etme imkânı bulamamıştır.
- 2) Bu görüşleri yazılı kaynaklardan değil, şifâhî olarak fıkıh meclislerinde duymuş ve bu görüşleri kendisine aktaran yanılmıştır.
- 3) Bu görüşler, İbn Kudâme'nin kendisine kaynak olarak kullandığı eser veya eserlerde hatalı olarak bulunmaktadır.

el-Muğni'nin Cihad ve Cizye bölümlerinde 8 tane hatalı görüş atfının olması eserin ilmî konumunu düşürmemektedir. Aksine kusurlu insanın ürünü hacimli bir kitapta bu kadar az hatanın olması onun mukayeseli fıkıh alanındaki değerini arttırmaktadır. Bu alanda güvenilir kaynakların başında gelen *el-Muğni*'nin tahkik edilmeyen bölümlerinin de tahkik edilmesi faydalı olacaktır.

Çalışmamız da gösterdi ki mukâyeseli fıkıh alanında yazılan eserlerden istifade ederken atfedilen görüşleri, mezheplerin temel kaynaklarından tahkik etmek gerekmektedir. Dolayısıyla bu alanda yazılan eserlerin tahkik edilmesi de ciddi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdullah b. Yûsuf el-Cedî'. "Mukaddime". *Hikâyetü'l-münâzara fi'l-Kur'ân ma'a ba'zı ehli'l-bid'a*. mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî. Riyad: Mektebetu'r-Reşîd, 2. Basım, 1997.
- Abdurrahman Dimaşkiyye. "Mukaddime". *Tahrîmü'n-nazar fi kütübi ehli'l-keîâm*. mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî. Riyad: Dâru 'Alemlî'l-Kutub, 1. Basım, 1990.
- Abdülazim Mahmud ed-Dîb. "Buhûtî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/385-386. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Abdülhakk Humeş. "Mustalahâtü'l-Elkâbi 'inde fukahâi'l-Mezâhibi'l-Erba'a". *Mecelletü's-şeri'a ve'd-dirâsâtü'l-İslâmiyye* 60 (2005), 271-355.
- Abdülkâdir İbn Bedrân. *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. 1 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1981.
- Ahmet Çetinkaya - Recep Kılıç. "İbn Kudâme'nin Hanbelî Mezhebi İçerisindeki Yeri ve el-Muğnî Adlı Eseri". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 8/1 (Ocak 2022), 423-449.
- Ali Hüseyin el-Bevvâb. "Mukaddime". *Kun'atü'l-erîb fi tefsîri'l-ğarîb min hadîsi Resûlillâh ve's-sahâbe ve't-tâbi'in*. mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî. Riyâd: Dâru Ümeyye, 1986.
- Ali Nüveyhiz. "Mukaddime". *el-İstibsâr fi nesebi's-sahâbe mine'l-ensâr*. mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1972.
- Atiyye Muhammed Salim. "Mukaddime". *Müzekkire fi usûli'l-fikh*. mlf. Muhammed Emîn eş-Şinkîti. Medine: Mektebetü'l-'Ulûmi ve'l-Hikem, 5. Basım, 2001.
- Aydın, Mehmet Akif. "İstihlâf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/337-339. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Baş, Erdoğan. "Muhammed Emîn eş-Şinkîti". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/172-173. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Bedr İbn Abdullah Bedr. "Mukaddime". *İsbâtü sıfati'l-'ulüv*. mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî. Kuveyt: Dâru's-Selefiyye, 1. Basım, 1986.
- Beğâvî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ' el-. *et-Tehzîb fi Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfi'i*. thk. 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd - 'Alî Muhammed Muavvid. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1418/1997.
- Boynukalın, Ertuğrul. "el-'Useymîn, Muhammed b. Sâlih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-2./625-626. İstanbul: TDV Yayınları, 2019.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhuddîn b. Hasen el-Hanbelî el-. *Keşşâfü'l-Kinâ' en Metni'l-İknâ'*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1983.
- Cemâleddîn Ebû Zekerıyyâ es-Sarsârî. *Vâsıtâtü'l-'ikdi's-semîn ve 'umdetü'l-hâfizi'l-emîn*. Kuveyt: Dâru Esfâr, ts.

- Cuveynî, Ebû'l-Me'âlî 'Abdumelik b. 'Abdullâh el-. *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*. thk. Abdul'azîm Mahmûd ed-Dîb. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1. Basım, 1428/2007.
- Dede, Nusret. *İbn Kudâme'nin el-Muğnî Adlı Eserinde Usul-u Fıkh'ın Kullanımı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Ebû Muhammed Bahâeddin Abdurrahman b. İbrahim, Behâuddin el-Makdisî. *el-Udde şerhu'l-'Umde*. thk. Ahmed b. Ali. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2003.
- Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî, İbn Kudâme el-Makdisî. *Fazlü yevmi't-terviye ve 'arefe*. eş-Şebeketü'l-İslâmiyye Bernâmecü Cevâmî'u'l-Kelim, 2004.
- Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed el-Hanbelî, İbnü'l-İmâd. *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*. thk. Mahmud el-Arnaut. 11 Cilt. Dimaşk Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1. Basım, 1986.
- Ebü'l-Kâsım el-Hırakî, Ömer b. Hüseyin b. Abdillâh el-Bağdâdî. *el-Muhtasar*. Tanta: Dâru's-Sahâbe, 1. Basım, 1993.
- Efendioğlu, Mehmet. "Ziyâeddin el-Makdisî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/491-495. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-. *el-Vasît fî'l-Mezheb*. thk. Ahmed Mahmûd İbrahîm - Muhammed Muhammed Tâmr. 7 Cilt. Kahire: Dâru's-Selâm, 1. Basım, 1417/1996.
- Hadi Ensar Ceylan. "İbn Sînâ ve Fıkıh: Şeriatın Hikmet Boyutu". *Diyanet İlmî Dergi* 50/1 (Mart 2014), 111-122.
- Halit Abdullatif es-Seb' el-'Ali. "Mukaddime". *Kitâbü't-tevvâbîn*. mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'arabî, 6. Basım, 2001.
- Hatîb eş-Şirbînî, Şems ed-Dîn Muhammed b. Ahmed eş-Şâfi'î el-. *Muğnî'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhâc*. thk. Ali Muhammed Mu'avvid-Adil Ahmed 'Abdü'l-Mevcûd. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1415/1994.
- İbn Kudâme el-Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Mukni' fî fikhi'l-İmâmi Ahmed b. Hanbel*. thk. Yasin Mahmud el-Hatîb. Cidde: Mektebetü's-Sevâdî, 2000.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr ed-Dimeşkî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah Muhaysin et-Türkî. 21 Cilt. Mısır: Dâru Hecer, 1. Basım, 1997.
- İbn Kudâme el-Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî. *Bülgatü't-tâlibi'l-hasîs min sahîhi 'avâli'l-hadîs*. eş-Şebeketü'l-İslâmiyye Bernâmecü Cevâmî'u'l-Kelim, 2004.
- İbn Kudâme el-Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî. *el-Kâfi fî fikhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1994.
- İbn Kudâme el-Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî. *el-Muğnî*. 15 Cilt. Riyad: Dâru 'Alemlî'l-Kutub, 3. Basım, 1417/1997.
- İbn Kudâme el-Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî. *er-Rikka ve'l-bükâ'*. thk. Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1. Basım, 1994.

- İbn Kudâme el-Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn ‘Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ‘îlî. *Ravzatü'n-nâzır ve cünnetü'l-münâzır*. thk. Şa‘bân Muhammed İsmâil. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 2. Basım, 2002.
- İbn Receb el-Hanbelî, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn ‘Abdurrahmân b. Ahmed b. ‘Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî. *ez-Zeyl ‘alâ Tabakâti'l-Hanâbile*. 5 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-‘Ubeykân, 1. Basım, 2005.
- İbnu'r-Rif‘a, Ebü'l-‘Abbâs Necmuddîn Ahmed b. Muhammed b. ‘Alî el-Ensârî. *Kifâyetü'n-Nebîh fî Şerhi't-Tenbîh*. thk. Mecdî Muhammed Surûr Bâsallûm. 21 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, 2009.
- İbnü'l-Mibred, Cemalettin Yusuf b. Hasan ‘Abdülhâdî. *ed-Dürrü'n-naki fî şerhi elfâzi'l-Hirakî*. thk. Rıdvan Muhtar b. Garbiyye. 3 Cilt. Cidde: Dâru'l-Müctema‘, 1. Basım, 1991.
- İmrânî, Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim b. Es‘ad el-. *el-Beyân fî fikhi'l-imâm eş-Şâfi‘î*. thk. Kâsım Muhammed en-Nûrî. 13 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1. Basım, 2000.
- İsnevî, Ebû Muhammed ‘Abdurrahîm b. el-Hasen el-. *el-Mühimmât fî Şerhi'r-Ravda ve'r-Râfi‘î*. thk. Ebu'l-fadl ed-Dimyâtî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1. Basım, 2009.
- Koca, Ferhat. “İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/138-139. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Koca, Ferhat. “İbn Kudâme, Muvaffakuddîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/139-142. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Koca, Ferhat. “İbn Müflih, Şemseddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/217-218. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Koca, Ferhat. “İbn Teymiyye, Takiyyuddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/413-414. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Koca, Ferhat. “Kudâme Ailesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/310-311. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Koca, Ferhat. “Ravzatü'n-nâzır”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/476-477. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- M. Âsım Köksal. *Hız Muhammed ve İslâmiyet*. 8 Cilt. İstanbul: Işık Yayınları, 2009.
- Macid b. Muhammed el-‘Asker. *Teysiru fehmi Ravzati'n-nâzır*. Riyad: Dâru's-Süreyyâ, 1. Basım, 2011.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-. *el-Hâvi'l-kebir*. thk. Ali Muhammed Mu‘avvid-Adil Ahmed ‘Abdü'l-Mevcûd. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, 1. Basım, 1999.
- Muhammed Hamit b. Abdulvahhâb. “Mukaddime”. *Zemmü't-te‘vîl*. mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn ‘Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî. İskenderiye: Dâru'l-Basîre, 2002.
- Muhammed Mustafa ez-Zuhaylî. *el-Vecîz fî usûli'l-fikhi'l-islâmî*. 2 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Hayr, 2. Basım, 2006.
- Muhammed Nâyif ed-Düleymî. “Mukaddime”. *et-Tebyîn fî ensâbi'l-Kureşiyîn*. mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn ‘Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî. Bağdat: el-Mecma‘u'l-‘İlmiyyü'l-‘İrâkî, 1. Basım, 1982.
- Müzenî, Ebû İbrahim İsmâil b. Yahyâ el-. *el-Muhtasar*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1983.

- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-. *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*. 9 Cilt. Kahire: İdâretu't-Tebâ'ati'l-Münîriyye, 1925.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-. *Minhâcu't-Tâlibîn ve 'Umdetu'l-Muftîn fi'l-Fıkh*. thk. 'İvad Kâsım Ahmed 'İvad. Dâru'l-Fıkr, 1. Basım, 1425/2000.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-. *Ravzatu't-tâlibîn ve 'Umdetu'l-Muftîn*. thk. Zuheyr eş-Şâvîş. 12 Cilt. Beyrut; Dımaşk; Amman: el-Mektebu'l-İslâmî, 3. Basım, 1412/1991.
- Nureddin Tâlib. "Mukaddime". *'Umdetu'l-hâzim fi'l-mesâ'ili'z-zevâ'id 'an Muhtasari Ebi'l-Kâsım*. mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî. Katar: İdâretu'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 1. Basım, 2007.
- Özen, Şükrü. "Hallâl, Ebû Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/382-383. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Râfi'î, Ebû'l-Kâsım 'Abdulkerîm b. Muhammed b. 'Abdulkerîm el-Kazvîni er-. *Fethu'l-'Azîz bi Şerhi'l-Vecîz = eş-Şerhu'l-Kebîr*. thk. Ali Muhammed Mu'avvid-Adil Ahmed 'Abdü'l-Mevcûd. 13 Cilt. Beyrut; Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- Recep Kılıç. *İbn Kudâme'nin Fıkıh İlmindeki Yeri ve el-Muğnî Adlı Eseri*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Rûyânî, Ebû'l-Mehâsin Fahrulislâm 'Abdulvâhid b. İsmâ'il b. Aḥmed eṭ-Ṭaberî er-. *Bahru'l-Mezheb*. thk. Târik Fethî es-Seyyid. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009.
- Suûd b. Abdullah el-Fenîsân. "Mukaddime". *el-Burhân fi beyâni'l-kur'ân*. mlf. Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî. Mısır: Mektebetü'l-Hedyi'n-Nebevî, 2. Basım, 1988.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-. *el-Üm*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 2. Basım, 1983.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî eş-. *el-Muhezzeb fi Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*. 3 Cilt. Beyrut; Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî eş-. *el-Mühezzeb fi fıkhî'l-imâm eş-Şâfi'î*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî eş-. *et-Tenbîh fi'l-Fıkhî'ş-Şâfi'î*. Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1403/1983.
- Zehebî, Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. 23 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1985.
- Zekeriyâ el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Muhammed. *Esne'l-Metâlib fi Şerhi Ravdi't-Tâlib*. 4 Cilt. Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- Zuhaylî, Muhammed. *Merci'u'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*. Dımaşk: Matba'atu's-Sabah, ts.